

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**GÜNEY KAFKASYA'DA ABD-RUSYA
REKABETİ VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

TUBA DEMİR

İZMİR-2019

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**GÜNEY KAFKASYA'DA ABD-RUSYA
REKABETİ VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

TUBA DEMİR

DANIŞMAN: DOÇ. DR. SEDEF EYLEMER

İZMİR-2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Güney Kafkasya'da ABD-Rusya Rekabeti ve Türkiye'ye Yansımaları" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlardan atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10.10.2019

Tuba DEMİR

TS EN ISO
9001:2015

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ SINAVI TUTANAK FORMU

Dok. No: FR/604/21

İlk Yayın Tar.: 03.10.2017

Rev. No/Tar.: 00/..

Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Tuba DEMİR ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih:
Sayı :

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Kerem Batır

İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen "Güney Kafkasya'da ABD-Rusya Rekabeti ve Türkiye'ye Yansımaları" başlıklı tezli yüksek lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 18.10.2019 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞU ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Tezli Yüksek Lisans tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
- ii)Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
- iii)Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
- iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Sedef EYLEMER	
Üye	Doç. Dr. İlkay TAŞ GÜRSOY	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Nihal KIRKPINAR ÖZSOY	
Üye		
Üye		

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

GÜNEY KAFKASYA'DA ABD-RUSYA REKABETİ

VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

Tuba DEMİR

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Enerji kaynaklarının önemi her geçen gün daha da artmakta ve uluslararası sistemde etkin olmak isteyen aktörler enerji kaynaklarının yoğun olduğu bölgelere yönelmektedir. Ortadoğu'nun 11 Eylül terör saldırıları sonrasında güvenilir bölge olmaktan çıkması üzerine ülkeler yeni kaynak arayışlarına yönelmiş ve bu durum SSCB'nin dağılmasıyla işbirliğine açık hale gelen Güney Kafkasya'da rekabetin başlamasına neden olmuştur. Bölgede etkin olmak isteyen küresel aktörler ise bölgedeki hakimiyetinden vazgeçmek istemeyen Rusya faktörü ile karşılaşmıştır.

Bölgedeki iki önemli aktör olan Rusya ve ABD'nin Soğuk Savaş sonrası politikaları zaman içinde değişiklik göstermiştir. Rusya ilk dönemlerinde eski gücüne sahip olmadığı için daha pasif politikalar izlemiş ve daha çok Batı etkisinde bir tutum sergilemiştir. Putin döneminde Rusya'nın daha aktif politikalar izleyerek eski gücüne sahip olması ABD'yi tedirgin etmiş ve politikalarında değişikliğe neden olmuştur. "Önce Rusya" politikasını izleyen ABD, Rusya'nın tutumlarındaki değişiklik sonrası Rusya'nın hakimiyet politikasından vazgeçmediğini görerek daha savunmacı bir politika izlemeye başlamıştır. ABD bölgede işbirlikleri ve boru hattı projeleri ile Rusya'nın hakimiyetini kırmaya çalışmakta, Rusya'nın enerji konusundaki üstünlüğünü azaltmaya çalışmaktadır. Bölgedeki diğer aktör olan Türkiye ise ABD-Rusya arasında dengeli bir politika izlemeye çalışmaktadır. Bölge ülkelerinden özellikle Azerbaycan ile tarihi ve kültürel geçmişe sahip olan Türkiye için bölgenin istikrarı hem bölgenin hem de kendisinin ekonomisinde önemli role sahiptir.

Bölgedeki ayrılıkçı çatışmalar Rusya tarafından kullanılmakta, bölgenin istikrarı ve gelişmesi önünde engel oluşturmaktadır.

Dağlık-Karabağ ve Güney Osetya ve Abhazya bölgeleri sorunlu alanlardır ve NATO ve AB gibi uluslararası kurumlar bölgedeki çatışmaların barışçıl yollarla çözülebilmesi için adımlar atsa da bölgedeki Rusya faktörü çözümü zorlaştırmaktadır. Birçok aktörün arasında hem bölgeyle olan tarihi geçmişi hem de bölge ülkelerini yakından tanınması sebebiyle Rusya avantajlı bir konumdadır. Coğrafi avantajının yanında askeri ve ekonomik avantajlarını da kullanan Rusya hem sert hem de yumuşak güç unsurlarını kullanarak bölge üzerinde hakimiyetini devam ettirmektedir. ABD ise bölgede etkin olma yönünde işbirliği ve anlaşmaları hayata geçirirse de Rusya ile birebir rekabete girmekten kaçınmakta ve denge politikası izlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Güney Kafkasya, Enerji rekabeti, ABD-Rusya rekabeti, Enerji politikaları, Dağlık-Karabağ sorunu, Güney Osetya-Abhazya.

ABSTRACT

Master Thesis

USA-RUSSIA COMPETITION IN SOUTH CAUCASUS AND REFLECTIONS ON TURKEY

Tuba DEMİR

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of International Relations

The importance of energy resources is increasing day by day and actors who are turning to regions where energy resources are concentrated to be effective in international system. Middle East, ceased to be a reliable region after the September 11 terrorist attacks, countries looking for new resources and started the competition in the South Caucasus, which became open to cooperation with the dissolution of the USSR. The global powers that want to dominate the region have had to struggle with the Russian factor.

The post-Cold War policies of the two major actors in the region, Russia and the US, have changed over time. Russia did not have the old power in the early period, it followed more passive policies and was influenced by the West. In Putin era, Russia has the old power ,this made the United States uneasy and caused a change in its policies. Firstly, USA followed policy of "First Russia" but Russia did not abandon its domination policy and USA started to more defensive policies. USA is trying to break the dominance of Russia with its cooperation and pipeline projects in the region, trying to reduce its superiority in energy, The other actor is Turkey in the region ,is trying to balance the Russian and USA. Turkey has cultural and historical past especially with Azerbaijan and stability of region is important for Turkey.

Russia uses ethnic conflicts in the region for its own interests and these conflicts prevent development and stability of the region. Nagorno-Karabakh in and South Ossetia and Abkhazia are problematic areas. International actors such as NATO and AB try to solve problems with diplomatic ways but Russia prevents it. Russia has advantage due to historical history with the region and recognizes countries. Russia has economic and military power as well as geographical advantage and it is active in the region with both hard and soft power elements. On the other hand USA takes steps to be active in the region, it avoids competition with Russia and follows a balance policy.

Key Words: South Caucasus, Energy competition, US-Russia competition, Energy policies, Nagorno-Karabakh conflict, South Ossetia-Abkhazia

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TEZ SINAV TUTANAĞI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
ÖNSÖZ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNEY KAFKASYA’NIN JEOPOLİTİK KONUMU VE SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ULUSLARARASI SİYASETTE ARTAN ÖNEMİ

1.1. GÜNEY KAFKASYA’NIN JEOPOLİTİK VE STRATEJİK ÖNEMİ.....	5
1.1.1. Coğrafi Konum	5
1.1.2. Tarihsel Yapılanma ve Etnik Kompozisyon.....	7
1.1.3. Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ve Taşımacılığı	9
1.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE GÜNEY KAFKASYA	16
1.2.1. Güney Kafkasya’nın Değişen Dinamikleri.....	16
1.2.2. Güney Kafkasya Ülkelerine Genel Bir Bakış.....	20
1.2.2.1. Azerbaycan	20
1.2.2.2. Ermenistan	21
1.2.2.3. Gürcistan	23

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU'NUN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKALARI

2.1. GÜNEY KAFKASYA'NIN RUSYA AÇISINDAN ÖNEMİ VE BÖLGEDE RUS ÇIKARLARI	25
2.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE RUSYA'NIN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKALARI	28
2.2.1. 1991-1999 Yeltsin Dönemi.....	28
2.2.2. Putin Dönemi.....	31
2.2.2.1. Rus Dış Politikasında Atlantikçi Anlayıştan Avrasyacı Anlayışa Geçiş ve Güney Kafkasya Politikalarına Yansımaları.....	32
2.2.2.2. Beslan Saldırısı ve Rusya'nın Değişen Dış ve Güvenlik Politikası	34
2.3. RUSYA'NIN GÜNEY KAFKASYA ÜLKELERİ İLE İKİLİ İLİŞKİLERİ.	38
2.3.1. Azerbaycan	38
2.3.2. Gürcistan.....	40
2.3.3. Ermenistan	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD'NİN GÜNEY KAFKASYA'YA YÖNELİK POLİTİKALARI

3.1. GÜNEY KAFKASYA'NIN ABD AÇISINDAN ÖNEMİ VE BÖLGEDE ABD ÇIKARLARI.....	47
3.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD'NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKALARI	51
3.2.1. Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin "Önce Rusya" Politikası.....	53
3.2.2. 1994 Asrın Anlaşması ve ABD'nin Güney Kafkasya'da Artan Etkisi... 57	
3.2.3. 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikası	60
3.3. ABD'NİN GÜNEY KAFKASYA ÜLKELERİYLE İKİLİ İLİŞKİLERİ	63

3.3.1. Azerbaycan	64
3.3.2. Ermenistan	67
3.3.3. Gürcistan.....	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNEY KAFKASYA'DA RUSYA-ABD REKABETİ VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. GÜNEY KAFKASYA'DA ENERJİ POLİTİKALARI BAĞLAMINDA ABD- RUSYA REKABETİ.....	72
4.1.1. Petrol Anlaşmaları ve Boru Hattı Projeleri.....	73
4.1.2. Uluslararası Rekabetin Türkiye'ye Yansımaları	77
4.2. GÜNEY KAFKASYA'DA ABD-RUSYA REKABETİNİN GÜVENLİK BOYUTU VE TÜRKİYE	78
4.2.1. 2008 Rus-Gürcü Savaşı	81
4.2.2. Dağlık-Karabağ Sorunu	85
4.2.3. Güney Osetya ve Abhazya Sorunları.....	88
4.2.4. ABD-Rusya Rekabetinde Türkiye'nin Konumu	90
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA	97

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİLLER

Şekil 1.1: Transkafkasya'nın Coğrafi Konumu	6
Şekil 1.2: Yıllara Göre Azerbaycan'da Petrol Üretimi (milyon ton).....	11
Şekil 1.3: Azerbaycan'ın Doğalgaz Rezervleri (milyar metreküp)	11
Şekil 1.4: Yıllara Göre Gürcistan'da Ham Petrol Üretimi (2010-2018)	12

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
AGIK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGIT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AIOC	Azerbaycan Uluslararası İşletme Şirketi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	Barış İçin Ortaklık Projesi
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
BTE	Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal gaz Boru Hattı
BTK	Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi
BM	Birleşmiş Milletler
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
GUAM	Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SOCAR	Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	Trans Anadolu Doğal gaz Boru Hattı Projesi
TRACECA	Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru
UAD	Uluslararası Adalet Divanı

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, Güney Kafkasya'daki ABD-Rusya rekabetinin Türkiye'ye etkilerini incelemektir. Çalışmanın süresince Türkçe ve yabancı dilde olmak üzere; kitap, dergi, makale, basın bültenleri ile Dışişleri Bakanlığı ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı gibi resmi site ve yayınları kullanılmıştır. Literatür taraması yapılırken Güney Kafkasya'nın etnik ve coğrafi yapısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra sırasıyla Güney Kafkasya'daki enerji politikaları, ABD-Rusya rekabeti ve nihai olarak iki ülke arasındaki rekabetin Türkiye'ye etkilerinin incelenmesi ile sonlandırılmıştır.

Tez çalışma alanının belirlenmesi, planlanması, araştırma ve çalışma süreci boyunca katkıları, tecrübesi ve anlayışını esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Sedef EYLEMER'e,

Eğitim hayatım boyunca desteğini hiç esirgemeyen ve bana inanan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tuba DEMİR

Ekim 2019

GİRİŞ

Güney Kafkasya hem coğrafi özellikleri hem de sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle uzun yıllar büyük güçlerin ilgi odağı olmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ı kapsayan bölge izole yapısından büyük ölçüde kurtulmuş ve uluslararası oluşumlara dahil olmuştur. Avrupa ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya, İran gibi ülkeler bölgede etkili olabilmek ve bölgenin olanaklarından faydalanabilmek için rekabet halindedir. Türkiye de gerek Güney Kafkasya'ya yakınlığı gerekse bölge ülkeleriyle olan stratejik ilişkileri, tarihsel ve kültürel bağları nedeniyle diğer ülkeler gibi bölgeye ilgi göstermektedir.

Rusya tarih boyunca Kafkasya bölgesinde büyük bir etkiye sahip olmuş, bölgenin dışarıya kapalı olmasında önemli rol oynamıştır. Rusya'nın bölge üzerinde hakimiyet kurma isteği 19. Yüzyılda (yy) bölgede Safevi, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya İmparatorluğu aralarında rekabet ederken Safeviler'in zayıflaması ve Rusya'dan destek istemesi ile başlamıştır. Rusya bu dönemde Safevi İmparatorluğu'na destek olmuş, sonrasında ise hem Osmanlı hem de Safevi Devleti ile anlaşmalar yaparak bölgedeki ekonomik ve siyasi çıkarlarına ulaşmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra anlaşmalar ile hakim olduğu bölgelere Osmanlı ve İran'dan gelen Ermeniler'i yerleştirerek bu bölgelerde Hristiyan çoğunluğu oluşturup gücünü pekiştirme yolunda adımlar atmıştır (Göl, 2016: 158-159).

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını elde eden bölge ülkelerinin bölgede etkisini artırmak isteyen ABD, Türkiye gibi ülkelerle ilişki kurabilecek olması Rusya'yı rahatsız etmiş ve bu duruma engel olmak için birçok hamlede bulunmuştur. Rusya, bölge ülkeleri üzerinde Sovyetler dönemindeki otoritesini kaybetmemek için tarihsel ve kültürel özelliklerini de kullanarak bu ülkeleri etki alanında tutmaya gayret etmektedir. Rusya'nın bu isteğine karşılık, Güney Kafkasya ülkelerinden Azerbaycan ve Gürcistan daha çok Batı ile yakın ilişkiler kurma isteğindedir ve buna yönelik adımlar atmaktadır.

Fakat iki ülkenin bu adımları Rusya'nın müdahaleleri ile engellenmeye çalışılmaktadır. Rusya, bir yandan iki ülkenin Batı'yla yakın ilişkiler kurmasına engel olmak isterken diğer yandan da iki taraflı politikalarıyla bölge ülkelerinin güvenini sarsmaktadır. SSCB'nin dağılmasından sonra Azerbaycan'da 1991-1992 yılları arasında iktidarda bulunan Ayaz Muttalibov yönetimi Rusya yanlısı bir politika izlemekteydi. Azerbaycan, istikrarını ve toprak bütünlüğünü sağlamasının önünde büyük bir engel olan Dağlık-Karabağ sorununda Rusya'dan destek beklemiş fakat bu desteği görememiştir. Rusya işgalde Ermenistan'ın yanında yer alarak işgalin başarılı olmasında aktif rol almış bu da Azerbaycan'ın yeni işbirliği arayışlarına girmesine sebep olmuştur (Yılmaz, 2013: 81). Aynı şekilde Gürcistan da Osetya sorununda Rusya'dan beklediği desteği görememiştir. İki ülke de Rusya'dan uzaklaşarak Batı ile işbirliğine yönelmiştir. Ermenistan ise Rusya'nın desteğine duyduğu ihtiyaç nedeniyle Rusya ile yakın ilişkiler içerisindedir. Rusya'nın Azerbaycan ve Gürcistan'daki çatışmalar üzerinden bölgedeki etkisini ve gücünü sürdürmeye çalışarak, çatışmaları desteklemesi bu iki ülkenin Rusya'ya olan güvenini sarsmaktadır. Kafkasya'nın bu denli sorunlu bir bölge olmasında Rusya'nın etkisini görmezden gelmek mümkün değildir.

Uluslararası bir aktör olarak konumunu güçlendirmeye çalışan Avrupa Birliği'nin ise bölgeye olan ilgisi de özellikle 2000'li yıllarda canlanmıştır. Birlik bölge ülkelerine doğu ve güney komşularına yönelik olarak geliştirdiği Avrupa Komşuluk Politikası içerisinde yer vermiştir. Diğer yandan, eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden oluşan bölge ülkeleri üzerinde Rusya'nın da etkisini korumaya yönelik stratejisi Avrupa Birliği (AB) ile Rusya arasında ortak bir komşu alan olarak nitelendirilebilecek bölgeyi bir rekabet alanına dönüştürmektedir (Paul, 2013: 31). Rusya Doğu Ortaklığı Projesinin, hakimiyet alanı olarak benimsediği Güney Kafkasya'da hayata geçirilmesinden rahatsızlık duymaktadır (Halilova, 2006: 111).

Rusya, Güney Kafkasya'da sadece AB ile değil bir diğer büyük güç olan ABD ile de rekabet halindedir. ABD, SSCB'nin dağılıp bölge ülkelerinin bağımsız olmasıyla Kafkasya'yı söz sahibi olabileceği bir alan olarak görerek bölgeye ilgi göstermeye başlamıştır. Bu amaç doğrultusunda ABD, Türkiye ve Avrupa ülkelerinin desteğini almak suretiyle bölgede etkisini artırmaya çalışmakta, buna

karşılık Rusya da eski Sovyet ülkeleri üzerindeki nüfuzunu kullanarak gücünü artırmayı amaçlamaktadır. İki büyük güç arasındaki rekabette enerji kaynakları ve boru hatları da önemli bir yere sahiptir. ABD bölgedeki petrolün işletiminin Batılı şirketlerce yapılması ve bu boru hatlarının Rusya'nın devre dışı bırakılarak Türkiye ile Gürcistan üzerinden geçmesini isterken Rusya enerji kaynakları bakımından zengin olan eski Sovyet ülkeleri ve enerji boru hatları üzerinde etkin güç olup tekeli elinde bulundurmaya istemektir (Telatar, 2005).

Avrupa, Orta Doğu ve Orta Asya arasında bir kavşak noktası olan Güney Kafkasya; günümüzde de Rusya, ABD, Avrupa Birliği, İran ve Türkiye gibi farklı aktörlerin ilgi alanında olmaya devam etmektedir.

Türkiye ise, SSCB'nin dağılışından itibaren Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın bağımsızlıklarının ve toprak bütünlüklerinin korunmasını desteklemektedir. Türkiye için Kafkasya'nın istikrarı sınırdaş olmalarından ötürü kendi güvenlik ve istikrarı için de önemlidir. Ayrıca Türkiye'nin Kafkasya politikasında bölge ülkeleri ile ekonomik ve stratejik ilişkilerin istikrarlı bir şekilde devam ettirilmesi hedefi de önemli bir yer tutmaktadır. Bölge önemli doğal gaz ve petrol kaynaklarına sahip olması nedeniyle ekonomik açıdan da Türkiye için önem taşımaktadır. Türkiye'nin sadece Güney Kafkasya ülkeleri ile değil, Orta Asya ülkeleri ile olan ticareti için de Güney Kafkasya ile ilişkilerinin iyi olması gerekmektedir. Ayrıca Türk halkının özellikle Azerbaycan ile olan etnik akrabalığı, kültürel ve dilsel bağları bölge politikasını belirlemede önem arz etmekte ve bölgede etkili olmasını kolaylaştırmaktadır (Babayeva, 2013: 6).

Bu çalışmada, Güney Kafkasya'nın Rusya ve ABD için önemini ortaya konularak iki ülkenin bölgeye yönelik politikalarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda iki ülkenin bölgeye olan ilgisinin sebepleri, bölge üzerindeki rekabeti ve bu rekabetin Türkiye'ye yansımaları üzerinde durulacaktır. Dolayısıyla çalışmanın bir diğer amacı Türkiye'nin Güney Kafkasya politikalarını belirlerken göz önünde bulundurması gereken faktörleri analiz etmektir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Güney Kafkasya'nın jeopolitik konumu ve Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası

siyasette artan önemi ülkeler bazında açıklanacaktır. Bölgedeki tarihsel oluşum ve etnik çeşitlilik incelemek bunun yanında bölge ülkelerinin sahip olduğu petrol ve doğal gaz kaynakları üzerinde durulacaktır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası siyasetin değişen dinamikleri ve bölge ülkelerinin özellikleri açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde Rusya Federasyonu'nun bölgedeki çıkarları, buna dayalı politikaları ve bölgedeki ülkelerle ilişkileri üzerinde durulacaktır. Rusya'da Yeltsin ve Putin Dönemi'ndeki dış politika farklılıkları anlatılacak, ülkenin dış politikasına yön veren olaylardan bahsedilecektir. Bu olayların Güney Kafkasya politikaları üzerindeki etkisi ve bölge ülkeleri ile Rusya'nın ikili ilişkileri bölümün bir diğer konusudur. Üçüncü bölümde çalışmanın diğer önemli aktörü olan ABD'nin 11 Eylül 2001 sonrası Güney Kafkasya'ya artan ilgisi ve politikaları açıklanacaktır. SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan bölgede değişen ABD politikası ve çıkarları ile hayata geçirilen petrol ve boru hattı projeleri açıklanarak bu durumun Rusya ile ilişkilere yansımalarından bahsedilecektir. Bölgedeki güvenlik sorunlarına değinilecek olan son bölümde ayrılıkçı bölgelerdeki çatışmalarda Rusya'nın rolünden bahsedilecek, Güney Kafkasya'da ABD ve Rusya rekabeti detaylandırılarak çalışmanın önemli bir amacı olan Türkiye'ye yansımalarının değerlendirilmesi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNEY KAFKASYA'NIN JEOPOLİTİK KONUMU VE SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ULUSLARARASI SİYASETTE ARTAN ÖNEMİ

Birinci bölümde Güney Kafkasya'nın coğrafi ve etnik yapısının tanımlanıp, bölgedeki enerji kaynakları ve dolayısıyla da bölgenin uluslararası sistemdeki öneminin nedeninden bahsedilecektir. Güney Kafkasya'nın tarihi yapısının anlatıldığı bölümde etnik çeşitliliğin ve bu durumun bölgedeki çatışmalara etkisinden bahsedilecektir. Soğuk Savaş sonrası bölgenin dünya siyasetindeki yeri değişmiş ve bağımsızlığını kazanması sonucu uluslararası sistemdeki aktörlerin ilgisini çekmiştir. Bölgedeki petrol ve doğal gaz rezervlerinin anlatılacağı bölümde enerji kaynaklarına bağlı olarak bölgede gerçekleştirilen proje ve anlaşmalardan bahsedilecektir. Bölüm sonunda bölge ülkelerinin bağımsızlık süreci ve bağımsızlık sonrası ekonomik verilerinden bahsedilecek, siyasi, demografik özelliklerine değinilecektir.

1.1. GÜNEY KAFKASYA'NIN JEOPOLİTİK VE STRATEJİK ÖNEMİ

1.1.1. Coğrafi Konum

Kafkasya coğrafi olarak Avrupa'nın güneydoğusu ve Asya'nın kuzeybatısında yer alan, Asya ile Avrupa arasında sınır oluşturan dağlık alanı içermektedir (Ayan, 2010: 20). Her ne kadar coğrafi ve siyasi yorumlarda farklılıklara rastlanabilse de bölge Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya (Transkafkasya) olarak ikiye ayrılmaktadır. Coğrafi olarak Kuzey Kafkasya Avrupa kıtasına, Transkafkasya ise Asya kıtasına dahildir. Ancak siyasi açıdan Kafkasya bir bütün olarak Avrupa kıtasına dahildir. Büyük Kafkas dağlarının doruklarından Küçük Kafkas dağlarının güney eteklerine uzanan Güney Kafkasya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanmış olan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dan oluşmaktadır.

Güney Kafkasya kültürel açıdan çeşitliliğe sahip bir bölge olmasının yanında hem kıtalararası bir köprü hem de yüzlerce yıldan beri Doğu-Batı, Kuzey-Güney Avrasya arasında enerji ve nakliye alanında geçiş bölgesidir. Aynı zamanda Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını birbiriyle buluşturan önemli bir coğrafi konumdadır. Kafkasya ve Güney Kafkasya bölgeleri 19.yy'da İran, Türkiye ve Rusya arasında, 20.yy'da ise Doğu ile Batı arasında tampon bölge olması sayesinde önem kazanmıştır. Bunun yanında bölge sahip olduğu farklı etnik, toplumsal ve dini yapısıyla çeşitli medeniyet ve halklar arasında köprü görevi görmüştür (Karabayram, 2007: 132). Şekil 1.1'deki haritada Güney Kafkasya'nın coğrafi konumu gösterilmektedir.

Şekil 1.1: Transkafkasya'nın Coğrafi Konumu

Kaynak: Yılmaz, 2017: 8

Kafkasya eski Sovyetler Birliği alanının en kompleks ve güvenlik açısından en sorunlu bölgelerinden birisidir. Bununla birlikte, Orta Asya ile Avrupa arasındaki stratejik coğrafi konumu bölgeyi dış aktörler açısından çekici kılmakta ve jeostratejik bir rekabet alanı haline getirmektedir. Oxford Üniversitesi'nde coğrafya dersleri veren Mackinder, bulunan zengin petrol ve doğalgaz rezervleri sebebiyle, Avrasya'yı "Heartland" yani "Dünyanın kalbi" olarak nitelendirmiş, dünyaya hükmetmek isteyen ülkelerin bu coğrafyada söz sahibi olması gerektiğini savunmuştur (Elibol, 2010: 7). Bu coğrafyanın bir parçasını oluşturan Güney Kafkasya'nın tarihinin şekillenmesinde büyük güçlerin siyasetleriyle Rus, Osmanlı ve Pers İmparatorlukları'nın politikalarının belirleyici bir rolü olmuştur (Işık, 2019).

Kafkasya, jeostratejik anlamda Orta Asya'ya açılan bir kapı olmasının yanında Orta Asya için de Batı pazarlarına girmek için kullanılacak bir yoldur. Aynı zamanda önemli petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olması bölgenin önemini arttırmaktadır (Kavrayan, 2018).

Avrupa, Orta Doğu ve Orta Asya arasında bir kavşak noktası olan Güney Kafkasya; günümüzde de Rusya, ABD, AB, İran ve Türkiye gibi farklı aktörlerin ilgi alanında olmaya devam etmektedir. Bu anlamda 2000'li yıllarla beraber, özellikle ABD'deki 11 Eylül 2001 terörist saldırılarının da etkisiyle, jeopolitik rekabetin Ortadoğu'nun yanı sıra Kafkasya'da da yoğunlaştığı ve ABD'nin bölgede etkisini arttırmaya başladığı gözlenmektedir (Caferov ve Aslanlı, 2016: 2). Kafkasya bölgesi üzerinde tarih boyunca birçok devlet, imparatorluk hakimiyet kurmaya çalışmış fakat bölgede Hazar İmparatorluğu dışında güçlü bir imparatorluk ortaya çıkmamıştır. Bu durumun sonucu olarak bölgenin coğrafi özelliklerinden kaynaklanan güç merkezleri arasındaki rekabet günümüzde de devam etmektedir (Şanlı, 2015).

1.1.2. Tarihsel Yapılanma ve Etnik Kompozisyon

Kafkas kelimesi Kaf Dağı'ndan türetilmiştir. Transkafkasya bölgesini, Ruslar "Zakavkaz", İngilizler "Transcaucasus", Osmanlı ve Araplar, "Mavera-i Kafkasya" olarak ifade etmişler ve Güney Kafkasya anlamından çok "Kafkas ötesi" anlamını kullanmayı tercih etmişlerdir (Acar, 2005: 164).

Kafkasya, tarihi boyunca uygarlık merkezlerine yakın bir konumda yer almış ve farklı kültürel aşamalardan geçmiştir. Bu durum bölgenin içsel bütünlüğünü sağlaması konusunda olumsuz bir etken olmuştur (Karabayram, 2007: 18). Bölge yüzyıllar boyunca farklı toplulukların istilasına uğramış, çeşitli bölgelerden göç almıştır. Elliden fazla dilin konuşulduğu bölgede her dil ve lehçe sayesinde farklı etnik gruplar ortaya çıkmış ve bu gruplar da kendilerine özgü sosyo-kültürel yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tavkul, 2009: 52). Kafkasya'nın dağlarla çevrili, dışa kapalı yapısı ise etkilere tamamen açık olmasının önüne geçmiştir.

Kafkasya dünya arkeoloji tarihinde insanlığın ilk çıkış noktası olma özelliğinden dolayı önem sahibidir. Etnik çeşitlilik yönünden oldukça zengin bir

yapıya sahip olduğu bilinen Kafkasya incelendiğinde sadece Kuzey Kafkasya'nın bile dünyada en çok etnik çeşitliliğin yer aldığı bölge olduğu söylenebilmektedir. 1989 yılında SSCB 'de yapılan nüfus sayımı sonuçları Transkafkasya'nın 16-17 milyon, Kuzey Kafkasya'nın 6-7 milyon, Kafkasya'nın ise 22-24 milyonluk bir nüfusa sahip olduğunu göstermiştir. Kafkasya'da topluluk halinde yaşayan halklar belirli dönemlerde SSCB'nin bilinçli nüfus politikalarına maruz kalmıştır. Sovyetler Birliği zorunlu göçlerle bu halkların yerine Rusları yerleştirme politikası izleyerek hem Kafkasya halklarının kendisi açısından tehdit oluşturmasını engellemeye hem de bu halkların kültürlerinden uzaklaşıp Ruslaşmasını sağlamaya çalışmıştır. Rusya'nın bu politikası 1990'lı yıllardan itibaren başlayacak olan ve Rusya'nın bölgede güç kazanmasına yardımcı olacak etnik çatışmalara da zemin hazırlamıştır (Akarsular, 2017).

Kafkasya'da günümüzde de yaşanmakta olan çatışmaların temelini Josef Stalin'in 1936 yılındaki politikaları oluşturmaktadır. Stalin bölgede Ruslar'ın etkin olması için birden fazla özerk cumhuriyetin oluşmasını sağlamıştır. Kafkasya'nın günümüzde de devam eden Dağlık-Karabağ, Abhazya, Acaristan gibi etnik sorunları bu politikanın ürünleridir. Aynı zamanda Stalin 1921 yılında Ermenistan ile Azerbaycan arasında çatışmalara neden olan Dağlık-Karabağ bölgesinin Azerbaycan'a verilmesinin yerine bağlı olması kararını onaylayarak Dağlık-Karabağ sorununun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Şadıhanov, 2006: 2).

Transkafkasya bölgesinde Osmanlı İmparatorluğu ve İran arasındaki hâkimiyet mücadelesine 18. yüzyılda Rusya'nın dâhil olmasıyla birlikte dengeler değişmiştir. Bu tarihten sonra bölge üzerinde Osmanlı ve İran etkisi azalırken Rusya'nın etkisi artmıştır (Sapmaz, 2007: 23). Bölgede Rus ilerleyişi 1801 yılında Gürcistan'ın ilhaki ile başlamış, bölgede etkin güçlerden olan İran'ın 1828 Türkmençayı Anlaşması ile diğer bir güç Osmanlı İmparatorluğu'nun da 1829 Edirne Anlaşması ile bölgeden çıkarılmasıyla da Rusya'nın bölgede mutlak hâkimiyeti elde etmesi ile sonuçlanmıştır (Saydam, 2018: 249). Rusya'nın bu dönemde Transkafkasya'ya müdahale etmesinin önemli bir nedeni Ortodoks Hıristiyanlığı'nın koruyuculuğu rolüyle bölgedeki Hıristiyanları, Müslüman Osmanlı ve İran'ın

etkisinden uzak tutmak olmuştur. Rusya bu şekilde hem Ortodoksları korumakta hem de Hristiyan olmayan halklara istikrar ve refah sağlamaktaydı (Sapmaz, 2007: 2).

Etnik olarak çeşitliliğe sahip olan Kafkasya'da yaşayan 50'ye yakın halk incelendiğinde başlıca grupların Adige, Kabartay (Kabarda), Çerkez, Abhaz, Abazin, Çeçen, İnguş, Avar, Lek, Dargın, Lezgi, Gürcü, Laz, Megrel, Svan, ve Hevsurlar olduğu görülebilir (Kılıç, 2015: 689). Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya karşılaştırıldığında Kuzey Kafkasya'nın etnik olarak daha karmaşık bir yapısı olduğu ve Güney Kafkasya'nın incelenmesinin daha kolay olduğu söylenebilir. Azeriler (9.5 milyon), Gürcüler (4 milyon) ve Ermeniler (3.5 milyon) ile az sayıda nüfusa sahip etnik gruplardan oluşan Güney Kafkasya'daki halkları temel olarak üç ana grupta toplamak mümkündür (Tekir, 2016: 27).

1.1.3. Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ve Taşımacılığı

19. yüzyılın sonlarından itibaren en önemli enerji kaynağı olarak kabul edilen petrolün 20. yüzyılda kullanım alanı genişlemiş ve bu da petrolün önemini daha da arttırmıştır (Özkan, 2010: 69). Petrolün ekonomi için birinci hammadde olmasının yanında 1973 Petrol Krizi sonrası dünya ülkelerinin ekonomilerinde yaşanan olumsuzluklar da petrolün ekonomi ve devletler açısından önemini ortaya koymuştur. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC-Organization of Petroleum Exporting Countries) petrol fiyatlarını sürekli arttırması sonucunda tüketici devletler gelir kayıplarına uğramış, petrole ulaşmak için yeni kaynaklar aramaya başlamışlardır. Maliyetlerin artması sonucu ekonomik önlemler alınmış ve tüm bunlar ekonomide durgunluğa yol açmıştır (Öztürk, 2017: 2). Yaşanan bu kriz petrolün ve dolayısıyla petrole sahip ülkelerin öneminin artmasına neden olmuştur.

Bunun yanında dünya nüfusu ve ekonomik büyüme sürekli artış göstermekte, bu durumun sonucu olarak petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının tüketiminin gelecek 20-25 yıl boyunca artarak devam etmesi beklenmektedir. Petrol tüketiminde her yıl ortalama yüzde 1,4; doğalgaz tüketiminde ise yüzde 1,9 oranında artış beklenirken, 2030 yılı itibariyle enerjiye olan talebin yüzde 44 oranında artış göstereceği tahmin edilmektedir (Özkan, 2010: 6).

Kafkasya enerji alanında sahip olduğu kaynaklar bakımından önemli bir potansiyele sahiptir ve bölge üzerindeki ilginin en büyük sebeplerinden birisi de bu potansiyeldir. 2012 yılı verilerine göre bölgedeki doğalgaz rezervi 669 milyar m³ iken, petrol rezervi 509 milyon tondur (Açma ve Yenişen, 2013: 143). Bu denli büyük kaynaklara sahip olan bölge bunların farklı bölgelere transferi için birçok boru hattı projesinde yer almaktadır. Bu projeler: Nabucco Projesi, Şahdeniz Projesi, Kuzey Akım Projesi, Mavi Akım Projesi, Güney Akım Projesi, Bakü – Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı Projesi ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi'dir.

Bölge ülkeleri arasında enerji kaynakları açısından en zengin ülke Azerbaycan'dır. Yeraltı kaynakları bakımından çok zengin olan Azerbaycan'ın en büyük yeraltı zenginliği yakıt madenler grubuna giren petroldür. Şöyle ki, petrol üretimi diğer yeraltı zenginliklerine göre birinci sırada olup, ülke arazisinin % 70'i petrol ve doğal gaz yönünden yüksek potansiyele sahip bulunmaktadır. Azerbaycan Enerji Bakanlığı verileri doğrultusunda Azerbaycan, yapılan anlaşmaları kapsayan bölgelerde 6-8 milyar varil (1 milyar ton) petrol rezervine sahiptir ve bunun sadece 730 milyon tonu Azeri-Çırac-Güneşli Yataklarının petrol rezervlerinde bulunmaktadır (Aras, Süleymanov ve Zeynalov, 2013: 10). Bu nedenle 20 Eylül 1994 tarihinde Bakü'de "Asrın Petrol Antlaşması" yapılmıştır. Böylece Hazar Denizi'nin Azerbaycan sektöründe Azeri, Çırac ve Güneşli petrol yataklarının ortak kullanımı başlıklı uluslararası anlaşma ile Batılı şirketler'in Azerbaycan'a ciddi miktarlarda yatırım yapmasına imkan verilmiştir (Seferov, 2005: 289). Batı'nın Azerbaycan'da etkisini arttırdığını gösteren bir anlaşma olma niteliği taşıyan anlaşma 30 yıllığına yapılmıştır ve ülkeye yatırım yapan Batılı devletler bölgedeki sorunların en kısa zamanda giderilip bölgede barış ortamının hâkim olmasını istemektedir. Bu anlaşmalar yoluyla en başta yapılmak istenen bölgenin yeniden Rusya'nın etkisine girmesine engel olmaktır (Beşikçi, 2016: 244).

Azerbaycan'daki Apşeron bölgesi petrol rezervi açısından önemli diğer bir bölgedir. 1800'li yıllardan itibaren petrol yatakları saptanan Apşeron yarımadasından önemli oranda petrol elde edilmektedir. Bu sayede 1825 yıllarının başında

Azerbaycan, Bakü çevresinde petrol depolamayı sağlayacak 120 kuyuya sahip olmuştur (Seferov, 2005: 289).

1930 yılına kadar Azerbaycan petrolü sadece bu bölgeden elde edilmekteydi. Apşeron'un en zengin petrol yatakları; Balahanı-Sabunçu-Ramana, Surahanı, Bibiheybet, Karaçukur-Zığ, Gala, Lökbatan – Puta-Kuşhane, Pirallahı Adası, Neft Daşları ve Binegedi'dir.

Şekil 1.2.'de yıllara göre Azerbaycan'da üretilen ham petrol miktarları gösterilmektedir. Şekilde görülen trende göre, Azerbaycan'da üretilen petrol miktarı yıllara göre artmaktadır. Son verilere göre ise 2018'in ilk çeyreğinde %2,4 artarak 9,7 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

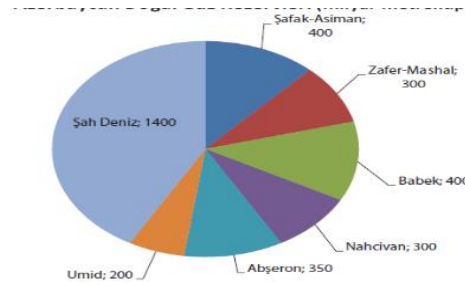
Şekil 1.2: Yıllara Göre Azerbaycan'da Petrol Üretimi (milyon ton)

Kaynak: Trading Economics (Erişim Tarihi: 14.05.2019)

Azerbaycan'ın özellikle Hazar Denizi'ne yakın bölümlerinde gerçekleştirilen aramalar neticesinde önemli gaz yataklarına rastlanmıştır. Abşeron, DanUlduzu, Ashrafi, Karabağ, Nahçıvan, Şafak –Asiman, Şahdeniz ve Ümid olarak adlandırılan bu yataklar Azerbaycan'ın en önemli kaynakları olarak kabul edilmektedir.

Şekil 1.3: Azerbaycan'ın Doğalgaz Rezervleri (milyar metreküp)

Kaynak: Kalkan, 2015: 145

Şekil 1.3.'te görülebileceği gibi Azerbaycan'ın en büyük doğal gaz yatağı Şah Deniz Yatağı olup, bu dünyanın da sayılı doğal gaz yataklarındandır (www.socargas.com, erişim tarihi: 18.06.2019). Azerbaycan bu yatağın keşfedilmesiyle doğal gaza yönelik iç talebinin tamamını karşılama imkânı bulmuş ve ilk defa ihracat yapabilecek konuma gelmiştir. 2006 yılında ise Şah Deniz yatağına yönelik üretim platformu kurulmuş, aynı yıl içinde de doğal gaz üretimine başlanmıştır (www.socargas.com, erişim tarihi: 15.06.2019).

Bu alanda Şah Deniz I ve Şah Deniz II olarak adlandırılan Şah Deniz Projesi hayata geçirilmiş olup, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ve Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) aracılığıyla Güney Kafkasya gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması hedeflenmektedir. Abşeron doğal gaz yatakları ise Hazar Denizi'nin Azerbaycan kıyısından 100 km uzaklıkta bulunmaktadır ve yatağın derinliği 500 metredir. "Abşeron" bölgesinde Sovyetler Dönemi'nde yapılan çalışmalar kuyuların derinliği ve teknolojik imkânların azlığı dolayısıyla istenilen sonucu verememiştir. 2000 yılında yeniden çalışmalara başlanan sahanın Azerbaycan'ın doğal gaz ihracatçısı konumunda olmasına büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Azerbaycan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra bulunmuş olan Ümid doğal gaz yatağında Socar tarafından sondaj faaliyetleri yürütülmektedir ve bu süreçte 9 kuyu açılmıştır. Azerbaycan'ın doğal gaz faaliyetlerinin artmasına bu yatağın kullanımı katkı sağlayacaktır (www.socargas.com, erişim tarihi: 21.06.2019).

Şekil1.4: Yıllara Göre Gürcistan'da Ham Petrol Üretimi (2010-2018)

Kaynak: Trading Economics (Erişim Tarihi: 23.05.2019)

Şekil 1.4.'te Gürcistan'daki ham petrol üretiminin yıllara göre değişimi gösterilmektedir. Gürcistan ise sahip olduğu coğrafi konum sebebiyle bölge ülkelerinin ekonomik politikalarını belirlemede önemli bir yere sahiptir. Bölgede ülkeler arasında yaşanan anlaşmazlık ve çatışmalar enerji kaynaklarının taşınmasında Gürcistan'ın önemini arttırmaktadır. Örneğin, Azerbaycan ve Ermenistan arasında devam eden sorunlar Gürcistan'ın Bakü'nün doğal gaz ve petrol rezervlerinin dünyaya açılmasında kullanılabilir ve önemli bir güzergah olmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Ermenistan ile Rusya arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde, Rus doğal gazının Ermenistan'a ulaştırılması açısından da Gürcistan, Erivan için stratejik öneme sahiptir (İsmayıl, 2015: 1). Gürcistan 2011 yılı itibarıyla 1 milyar 700 milyon metreküp doğal gaz ithal etmiş, bu ihtiyacını da yetmiş yakın gaz dağıtım şirketinin yanında Azerbaycan ve Rusya'dan temin etmiştir. Ülke toplam 6013 kilometre uzunlukta doğal gaz boru hattı sistemine sahiptir ve bu hatların %19'u 30 yıldan fazla zaman önce, %76'sı 10 ila 30 yıldan önce, %5'i ise 10 yıldan az bir zaman önce yapılmıştır (Toprak, 2013: 986).

Bölgedeki diğer bir ülke olan Ermenistan ise Azerbaycan ve Gürcistan'dan farklı olarak enerji kaynaklarına sahip olmasıyla değil bölgedeki enerji kaynaklarının taşınmasında geçiş bölgesi olma özelliği nedeniyle önemlidir. 2011 yılında 2 milyar 77 milyon metreküp olan doğal gaz tüketiminin bir milyar üç yüz milyonuna yakını Rusya'dan, kalan yaklaşık dört yüz milyon metreküp doğal gazı da İran'dan ithal etmiştir, bu yönüyle Ermenistan, doğal gaz üretimi yapamayan "net enerji ithalatçısı" statüsünde bulunan ülkelerden biridir (Toprak, 2013: 987).

Güney Kafkasya'nın sahip olduğu enerji kaynaklarının taşınması ve bölge ekonomisinin gelişmesi için üç büyük proje hayata geçirilmiştir. Bunlar "Bakü-Tiflis Ceyhan Petrol Boru Hattı", "Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Hattı" ve "Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu" Projeleridir. ABD bölgede yeni boru hattı projeleri gerçekleştirerek hem Avrupa'nın enerji anlamında Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı, hem de bağımsızlığını yeni kazanmış Kafkasya ülkeleri ile Rusya üzerinden ilişki kurmak yerine doğrudan ticari ilişkilerde bulunarak bu ülkelerin bağımsızlıklarını güçlendirilmelerine yardımcı olmayı istemektedir. ABD aynı zamanda bu bölgeye ticari nedenlerden dolayı da ilgi göstermekte, yeni boru hattı projeleri sayesinde hem

kendi güvenliğini hem de küresel enerji pazarının güvenliğini arttırmayı amaçlamaktadır (Aydın, 2012: 213).

Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı da Hazar bölgesinin enerji kaynaklarının taşınmasından kar elde etmek isteyen ABD'nin ortaya attığı projelerdendir. Fakat bu hattın geçiş güzergâhının belirlenmesi bölgedeki etnik çatışmalardan dolayı kesin olarak gerçekleştirilememiştir. ABD bu hattın Rusya'nın etkisinden olabildiğince uzak olmasını istemiştir. Bölgenin kuzeyindeki Çeçen-Rus Savaşından dolayı hattın güneyden geçerek İran Körfezi'ne ulaştırılması planlansa da ABD ile İran arasındaki sorunlar bu planın gerçekleşmesine engel olmuştur. ABD hattın Ermenistan üzerinden Türkiye'ye ulaştırılmasını önerse de Ermenistan'la anlaşmazlık yaşayan Azerbaycan bu fikri kabul etmemiştir. Bütün bunların sonucunda Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ulaşacak olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı projesi şirketlere önerilmiştir (Cemili, 2007: 74). BP öncülüğünde gerçekleştirilen proje AzBTC, Chevron, Statoil, ENI, Total, Itochu, Inpex, ExxonMobil ve ONGC Vıdesh ortaklığında hayata geçirilmiştir (www.bp.com, erişim tarihi: 15.08.2019).

Bakü-Tiflis-Ceyhan Projesinin sınırları, Bakü'den Ceyhan'a kadar uzanmaktadır. Bu boru hattı projesinin amacı başta Azerbaycan petrolü olmak üzere, Kafkasya bölgesindeki petrolerin önce Ceyhan'a taşınması, oradan da dünya pazarlarına ulaştırılmasıdır.

Proje 1992 yılından itibaren süren çeşitli görüşmeler sonucunda 18 Eylül 2002 tarihinde Bakü'deki temel atma töreninin gerçekleşmesiyle başlamıştır (Ener, Ahmedov, 2007: 125). Toplam uzunluğu 1776 km olan hat ham petrolü Hazar Denizi'ndeki Azeri-Çırac-Güneşli bölgesinden Akdeniz'e kadar taşımaktadır. Hattın geçiş noktalarından Azerbaycan'da 440 km, Gürcistan'da 260 km ve Türkiye'de 1076 km'lik kısmı bulunmaktadır. Dünya çapındaki ikinci boru hattı olan hat güzergahı boyunca 8 adet pompa istasyonu bulunmaktadır. BTC boru hattından 10 Mayıs 2005'te Bakü'den pompalanan gazın 28 Mayıs 2006'da Ceyhan'a iletimi sağlanmıştır, Azerbaycan petrolü buradan tankerler ile İtalya, Fransa, İngiltere, ABD ve İsrail'e ihraç edilmiştir (Jamilov ve İbrahimov, 2007).

Bölgedeki diğer projeler "Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Hattı" ve "Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu" dur. Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Hattı (BTE) Azerbaycan'ın Hazar kesiminde bulunan Şah Deniz Sahasında üretilecek olan doğal

gazın Türkiye'ye geçişini sağlamayı amaçlamaktadır. 12 Mart 2001'de Azerbaycan ile Türkiye arasında imzalanan anlaşma ile hayata geçirilen proje için Boru Hatları ile Petrol Taşıma Şirketi (BOTAS) ve Azerbaycan Petrol Şirketi (SOCAR) arasında 15 yıl sürecek olan ve Azerbaycan'dan yılda 6,6 milyar m³ doğal gazın Türkiye'ye sevkinin öngören Doğal Gaz Alım Satım Anlaşması imzalanmıştır. Proje için BTE hattının inşasına 16 Ekim 2004 yılında başlanmıştır ve 4 Temmuz 2007'den itibaren boru hattı üzerinden gaz akışı gerçekleşmektedir. 2015 yılında projenin kapasitesinin artırılması için çalışmalara başlanmış, Haziran 2018'de ise TANAP sistemine ilk kez gaz akışı gerçekleştirilmiştir. 2022 yılı içerisinde de projenin tam kapasite devreye alınması planlanmaktadır (www.enerji.gov.tr , erişim tarihi: 28.05.2019).

Azerbaycan gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasını hedefleyen TANAP ise 25 Ekim 2011 tarihinde imzalanan ve 2018 yılından itibaren yılda 6 milyar m³ Azeri gazının Türkiye'ye arzını hedefleyen anlaşma ile hayata geçirilmiştir. 7 Mart 2015 tarihinde Kars'ta temel atma töreni gerçekleştirilmiş, 12 Haziran 2018 tarihinde Eskişehir'in Seyitgazi ilçesinde açılışı yapıp, Haziran ayında Türkiye'ye ilk gaz akışı gerçekleştirilmiştir. Projenin sınırları Türkiye'nin Gürcistan sınırından itibaren Ardahan, Kars, Erzurum, Erzincan, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Sivas, Yozgat, Kırşehir, Kırıkkale, Ankara, Eskişehir, Bilecik, Kütahya, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne'den oluşmaktadır ve Bulgaristan ya da Yunanistan üzerinden Avrupa'ya ulaşması planlanmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan bu projeye bölge içerisinde gaz çeşitliliğinin artırılmasını hedeflemektedir ve iki ülke arasında BTC ve BTE ile artan iş birliği bu proje ile daha da kapsamlı bir hal almıştır. Batı'nın isteği doğrultusunda gerçekleşen bu projeler bölgedeki diğer aktörler Rusya ve İran tarafından olumsuz karşılanmış, iki ülke de bu oluşumlara dâhil olmak istemiştir. İran sahip olduğu geniş doğal gaz rezervine rağmen, bu kaynakların arzı için Türkiye'den başka geçiş noktası bulamamış, bu projeye dahil edilmemesi Türkiye ile İran arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir (İlter ve Kınık, 2017: 193).

Bölge ülkelerinin SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanmasının ardından birçok aktör bölge üzerinde ekonomik ve siyasi kazanımlar elde etmeye çalışmıştır. Bunlardan biri de bölgeyle tarihsel anlamda bağı olan ve bunları ekonomik ilişkilere dönüştürmek isteyen Avrupa Birliği'dir. Birlik hayata geçirmeye

çalıştığı Avrupa Kafkasya Asya Taşımacılık Koridoru (TRACECA) projesi ile tarihi İpek Yolu projesini yeniden canlandırmayı planlamaktadır. Bu proje ile Birlik Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri, Türkiye ve İran ile kendisi arasındaki demiryolu ve karayolu hattı sayesinde güvenli bir ulaşım koridoru oluşturmayı amaçlamaktadır.

Bölge ile ticari ilişkilerini arttırmak isteyen diğer bir ülke de Türkiye'dir ve bu amaç doğrultusunda Bakü-Tiflis Kars (BTK) demiryolu projesini hayata geçirmek istemektedir (Üzümcü ve Akdeniz, 2014: 171) .BTK projesinin temelleri 2007'de Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan tarafından atılmıştır. Proje sayesinde Kars'la Ahılkelek arasında demiryolu hattının inşa edilmesiyle Bakü'nün Tiflis üzerinden demiryolu aracılığı ile Kars'a bağlanması sağlanacaktır. Batılı ülkelerin projenin Ermenistan'ı bölgeden izole ettiğini düşünerek projeye finansal destek vermemesine karşın Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan projeyi kendi imkânlarıyla gerçekleştirmektedir (Bağırzade, 2014: 14).

Bu proje sayesinde Demir İpekyolu projesi hayat geçirilmiş olacak ve petrol ihracatçısı olan Azerbaycan, ithalatçı konumda olan Türkiye'ye ve Avrupa ülkelerine bağlanabilecektir (Uysal, 2014). Projenin üçüncü ortağı olan Gürcistan da bu projenin hayata geçirilmesiyle bağımsız şekilde Avrupa'ya açılma imkânı elde edecek, Rusya ile yaşadığı sorunlardan dolayı aralarındaki demiryolunun kapanmasının getirdiği olumsuz etkilerden kurtulacaktır. Bu durumun Gürcistan'ın ticaretine de olumlu yönde etki etmesi beklenmektedir (Bağırzade, 2014: 14).

1.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE GÜNEY KAFKASYA

1.2.1. Güney Kafkasya'nın Değişen Dinamikleri

20. yüzyıl, sanayi devriminin etkisiyle büyük güçlerin artan hammadde ve kaynak ihtiyaçlarının ortaya çıktığı ve bu ihtiyaçların giderilmesi için aralarında rekabetin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu rekabet yüzyılın ilk yarısında yaşanmış olan iki büyük savaşın da ana nedenlerindedir. İkinci Dünya Savaşından 1991 yılına kadar Sovyetler Birliği ve ABD'nin ana aktörler olduğu İki Kutuplu Dünya Düzeninde rekabet devam etmiştir. Aralık 1991de SSCB'nin tamamen yıkılması ile iki kutuplu düzen de sona ermiştir. SSCB'nin yıkılmasının ardından 21 Aralık 1991'de

Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Ermenistan, Moldovya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın katılımıyla Bağımsız Devletler Topluluğu olarak adlandırılan yeni bir oluşum ortaya çıkarken 30 Aralık 1991 tarihinde Mihail Gorbaçov'un istifa etmesiyle Sovyetler Birliği son bulmuştur (Gökçe, 2008: 178).

Avrasya zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip bir bölgedir ve SSCB'nin dağılışına kadar bölge kaynaklarının dünyaya ulaşmasının önündeki tek engel bölgede güçlü bir hakimiyet kurmuş olan Rusya olmuştur. Bundan dolayı SSCB'nin yıkılmasıyla bölge küresel ve bölgesel güçler için mücadele alanlarından biri haline gelmiştir (Ayan, 2010: 39). SSCB döneminde Rusya'nın etkisinde dışa kapalı bir düzenin hakim olduğu bölgede Birliğin yıkılmasıyla bu etki azalmış, bunun sonucunda önemli petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip olan bölgeye diğer ülkelerin ilgisi artmıştır. Daha önce Rusya ile karşı karşıya gelmek istemeyen birçok ülke Kafkas ülkeleriyle ticari ve ekonomik ilişkiler kurabilmek için girişimlerde bulunmaya başlamıştır.

Bölgede etkinlik kazanmaya çalışan güçler zaman zaman bağımsızlıklarını yeni kazanmış ve aralarında çatışmalar yaşayan Güney Kafkasya ülkelerinin çatışmalarından faydalanarak bu ülkeler üzerinde etkili olmaya çalışmış, zaman zaman da bölgeyi bir bütün halinde değerlendirip bölgeye yönelik politikalar üretmişlerdir (Arslanlı, 2013: 16). SSCB sonrası dönem Kafkasya ülkeleri için bağımsızlığa kavuşup kaderlerini tayin etmeye başladıkları bir dönem olmakla birlikte aynı zamanda hazırlıksız da yakalandıkları bir dönem olmuştur. Bu durumda bölgede Çarlık Rusyası'ndan beri devam eden politikaların etkisi olduğu söylenebilir. Çarlık Rusyası döneminde Ortodoks papazı Nikolay İvanoviç İlminskiy önderliğinde Ortodokslaşırma politikası uygulanarak Rus hakimiyeti güçlendirilmeye çalışılmış, 1917 yılında devrim sonrası ise bu politika Bolşeviklere devredilmiştir. Bu dönemde Ortodokslaşırma politikası Sovyetleşirme politikasına evrilmiş ve başlangıçta her ulusun kendi kaderini tayin etme hakkı olduğu görüşünün savunulduğu söylene de sonraki dönemlerde bütün milletlerin kendi kimliklerinden bağımsız olarak Sovyet kimliği altında toplanması amacı dile getirilmiştir (Yüce, 2008). Lenin döneminde temelleri atılan Rus milliyetçiliği Stalin döneminde daha da

güçlenmiş ve hem kültürel olarak Rus kimliğinin yüceltilmesi hem de sürgünlerle katı bir Ruslaştırma politikası yürütülmüştür (Özcan, 2014: 111).

Kafkasya’da Sovyetlerin yıkılmasından sonra üç önemli olay bölgedeki gidişatta etkili olmuştur. Birincisi bölgedeki etnik çeşitlilikten kaynaklanan etnik ve dinsel temelli ayrılıkçı çatışmalar, ikincisi küreselleşme sonucu petrol ve doğalgaza artan ihtiyaç sonucu politikaların enerji üzerinden biçimlendirilmesi ve üçüncü olarak da Sovyet mirasından arta kalan sorunlardır (Karabayram, 2007: 75). Bölgedeki etnik ve dinsel temelli çatışmaların bölgede istikrarın sağlanmasına olumsuz yönde etki ettiği söylenebilir. Bunun yanında bağımsızlık sonrası bölgede hakimiyet kurmak isteyen devletler daha aktif politikalar izlemeye başlamış ve Kafkasya birçok ülke için rekabet alanı haline gelmiştir (Gökçe, 2008: 179). Bağımsız olduktan sonra Sovyetler’in etkisinden tamamen kurtulup bağımsız hareket etmek isteyen ülkeler ekonomide Sovyet döneminde uygulanan merkezi plana dayalı karar alma mekanizmasını terk ederek serbest piyasa ekonomine yönelmiş ve milli ekonomilerini oluşturma ve ekonomide kontrolü sağlama gibi görevler edinmek durumunda kalmışlardır (Gürbüz ve Karabulut, 2008: 4).

Bölgede etkinlik kurmak isteyen ülkelerden biri olan ABD ilk olarak bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin devlet olabilmesi ve Rusya’dan bağımsız olarak gelişebilmeleri için politikalar geliştirme yoluna gitmiştir. 1999 yılının Temmuz ayında Amerikan Kongresi tarafından çıkarılan İpek Yolu Stratejisi Yasası ABD’nin Kafkasya ve Orta Asya’da bu amaca ulaşabilmek için izleyeceği yolu göstermekteydi. Bu yasaya göre bölgede demokratikleşme, insan haklarının ve bağımsızlığın yerleşmesi, sınır ticaretinin önündeki engellerin kaldırılması, Sovyetler döneminde dışarıya kapalı bir politika izlenen bölgede bölge dışı ülkelerle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve Doğu-Batı eksenli ticaretin arttırılması, bölgede yapılacak olan Amerikan yatırımlarının ve çıkarlarının desteklenmesi sağlanmaya çalışılacaktır (Pirinççi, 2008: 212).

ABD, Rusya’nın bölgedeki etkisini azaltmak için bölgede hayata geçirilmek istenen projelere de destek vermiş, böylelikle bölgedeki enerji kaynaklarından sadece Rusya’nın faydalanıp güçlenmesinin önüne geçmek istemiştir. 11 Eylül saldırıları sonucu, Orta Doğu petrollerine alternatif arayan ABD, Orta Asya ve Kafkasya’da etkin güç olmak için politikalar üretmeye başlamışsa da Rusya ile doğrudan karşı

karşıya gelmekten kaçınmış, bu nedenle de bölge üzerinde tam anlamıyla hakimiyet sağlayamamıştır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte eski gücünü kaybetmekle beraber hem bölge halkları ile sahip olduğu tarihsel geçmiş ve hem bölgeyi hem de Kafkas ülkelerini en iyi tanıyan aktör olmasından ve bölgede hala eğitim, dil, yönetim gibi alanlarda SSCB dönemine göre azalmış da olsa Rus kültürünün etkisinin olmasından dolayı Rusya hala bölgedeki en avantajlı aktör kabul edilmektedir. Sert güç olarak tanımlanabilecek askeri gücünün yanında yumuşak güç olarak ekonomik güce de sahip olması Rusya'yı bölgede avantajlı hale getirmektedir. Enerjinin giderek önem kazandığı dünyada en büyük enerji üreticisi ve ihracatçısı konumunda olan Rusya bölgedeki rakipleri olan ve enerji tüketiminde başta yer alan ABD ve Çin'e karşı bu üstünlüğünü kaybetmek istememekte, bunun için de hem bu ülkelerin bölge ülkeleri üzerinde etkili olmasını engellemek hem de Kafkas ülkelerinin Batı yönlü politikalar izleyip Batı ile yakınlaşmasını engellemek için politikalar üretmektedir (Hatipoğlu, 2018: 6).

SSCB'nin dağılışımdan sonra Güney Kafkasya'ya bakıldığında bu dönemin bölge için, ulus devletin yeniden tanımlanmaya çalışılması, bağımsızlığını kazanan devletlerin inşası, Sovyet yönetimi sonrası çok partili sisteme geçilmesi, ülkelerde yeni kurumsal yapıların meydana getirilmesi ve piyasa ekonomisine geçilmesi gibi aşamalarla geçen bir dönem olduğu söylenebilir. Bu dönemde ülkeler Sovyet döneminin etkisinden kurtulup kendi yönetim ve idare şekillerini kurmaya çalışırken bir yandan da bölgenin önemli bir sorunu olan etnik çatışmaları çözümlenmeye çalışmıştır (Ergun, 2008: 13). Zira Kafkasya ülkeleri bağımsızlıklarını elde etmelerinin ardından bölgede tarihten gelen etnik çatışmaların canlanmasıyla karşı karşıya kalmıştır. Dağlık-Karabağ, Güney Osetya-Abhazya gibi etnik çatışmalar bölgede istikrarın sağlanamamasında etkili olmuştur. Bu çatışmalarda bölgede eski hakimiyetini kaybeden ve yeniden kazanmak için bölgedeki çatışmalardan yararlanmak isteyen Rusya'nın etkisi büyüktür.

1.2.2. Güney Kafkasya Ülkelerine Genel Bir Bakış

1.2.2.1. Azerbaycan

Azerbaycan coğrafi konumundan dolayı tarihin her döneminde ilgi çeken bir devlet olmuştur. Bu durumun sonucunda da tarih boyunca işgallere maruz kalmış, kısa süreli bağımsızlık dönemleri olsa da uzun vadede bağımsızlığını koruyamamıştır. 1918-1920 yılları arasında 2 yıl bağımsız olan Azerbaycan bu dönemden sonra Sovyetlerin yönetiminde kalmış ve 70 yıllık süreç sonrası 1991 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. 18 Ekim 1991 yılında bağımsız olan Azerbaycan referandumla kabul edilen anayasa ile yönetilmektedir. 66 vilayet ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nden oluşan Azerbaycan 2013 yılında 3. Kez cumhurbaşkanlığı görevine seçilen İlham Aliyev tarafından yönetilen bir cumhuriyettir. Azerbaycan'ın etnik yapısına bakıldığında %91,6 Azerbaycanlı, %2 Lezgi, %1,3 Ermeni, %1,3 Rus, %1,3 Talış ve %2,5 oranında diğer etnik gruplardan oluştuğu görülmektedir (Anadolu Ajansı, 2017a, erişim tarihi: 20.05.2019).

20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde bağımsızlığını elde etmiş, Azerbaycan Demokratik Devleti bağımsız bir devlet olarak kurulmuştur (Yılmaz, 2010: 70). SSCB'nin dağılmasından sonra Azerbaycan iç ve dış politikasını bağımsızlık üzerine şekillendirmiş, bu durum Azerbaycan'daki Ermeniler'i ve kimi azınlık gruplarını rahatsız etmiştir (Kazımlı, 2018: 108). Bu durum ülkede etnik çatışmalara sebebiyet vermiş özellikle Dağlık-Karabağ'ın bağımsızlık istemesi sonucu Ermenistan'la yaşanan çatışmalar Azerbaycan'ın istikrarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan yıllardır süregelen Rusya etkisinden kurtulup kendi başına bağımsız bir devlet olma yolunda adımlar atmaya başlamıştır. Azerbaycan, Kafkasya ülkeleri arasında sahip olduğu zengin petrol kaynakları sayesinde avantajlı bir konumdadır. Fakat SSCB döneminde bu kaynakları etkin şekilde kullanamaması ekonomik gelişmesinin önünde engel oluşturmuştur. Bağımsız olmasıyla birlikte Batılı ülkeler ve Türkiye ile imzalamış olduğu anlaşmalar hem ekonomik olarak gelişmesinin hem de Rusya'ya bağımlılığının azalmasının önünü açmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Güney Kafkasya'da bağımsızlığını kazanan ülkelerin doğal kaynak oranları incelendiğinde bu konuda en avantajlı devletin Azerbaycan olduğu söylenebilir. Yüzölçümü 86 bin kilometrekare olan Azerbaycan

9 milyon 923 binlik nüfusuyla da bölge ülkeleri arasında en fazla nüfusa sahip ülkedir. İhracatının %90'ını petrol ve doğal gazın oluşturduğu Azerbaycan'ın kanıtlanmış petrol rezervi 7,13 milyar varilken potansiyel rezervleri 17,5 milyar civarındadır. Bir diğer ihracat aracı olan doğalgaz miktarının ise potansiyel rezervle birlikte 67 trilyon kübik fit olduğu söylenebilir. Azerbaycan'ın ithalat ve ihracat partnerlerine bakıldığında ise ihracatta ilk sırada Türkiye'nin, ithalatta ise ilk sırada Rusya'nın olduğu söylenebilir (Kasım, 2009: 18). 2018 verileri doğrultusunda GSYİH miktarı 45 milyar dolar olan Azerbaycan'da kişi başına düşen GSYİH 4.340 dolardır. Toplam ihracat miktarı 17,9 milyar dolar, toplam ithalat miktarı 10,3 milyar dolar olan ülkenin ticaret ortakları olarak Rusya, İtalya, Romanya, Türkiye, Hindistan ve İsrail sayılabilir (www.mfa.gov.tr, erişim tarihi: 14.04.2019).

Kafkasya'daki diğer ülkelerle kıyaslandığında petrol gelirleri sayesinde Azerbaycan'ın ekonomik açıdan en iyi durumda olan ülke olduğu söylenebilir. Aynı zamanda yabancı yatırımcıların en çok tercih ettiği ülke olan Azerbaycan bölgedeki ekonomik entegrasyon açısından kritik bir noktada bulunmaktadır. Bölgenin gelişmesi ve ekonomik olarak aşama kaydetmesine Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz gelirlerinin büyük katkısı olması beklenmektedir (Elma, 2014: 601). Azerbaycan sahip olduğu zengin enerji kaynakları sayesinde diğer Kafkasya ülkelerine göre Rusya'dan daha bağımsız hareket edebilmektedir. Sahip olduğu kaynakların sağladığı ekonomik avantaj ülkenin hem Rusya'ya bağımlılığını azaltmış hem de Batı ile yakın ilişkiler kurabilmesini sağlamıştır.

1.2.2.2. Ermenistan

SSCB'nin dağılmasından sonra Güney Kafkasya'da bağımsızlığını ilan eden devletlerden biri olan Ermenistan bölgede Gürcistan'dan sonra 21 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 1918-1920 yılları arasında ilk bağımsızlık dönemini yaşayan Ermenistan bu tarihten sonra Sovyetler'in hakimiyetine girmiş ve SSCB'nin 1991'de dağılmasıyla tekrar bağımsızlığını elde etmiştir (Anadolu Ajansı, 2017b, erişim tarihi: 20.05.2019). Yüz ölçümü,29.743 km² nüfusu 3.056.382 milyon olan ülkenin etnik yapısına bakıldığında %98,1 Ermeni, %1,2 Yezidi, %0,14 Rus, %0,1 Süryani, %1 Kürt ve %0,1 oranında diğer etnik gruplardan oluştuğu görülebilir. 11 bölgeden oluşan ülkede parlamenter yönetim uygulanmaktadır ve 18 Şubat 2013

seçimlerinde 2. kez cumhurbaşkanlığına seçilen Serj Sarkisyan devlet başkanı olarak görev yapmaktadır. Ülkenin ekonomik yapısı incelendiğinde GSYİH miktarının 10,4 milyar dolar iken, ülkede kişi başına düşen GSYİH miktarının 8,138 milyar dolar olduğu görülmektedir. Toplam ihracat miktarı 1,64 milyar dolar, ithalat miktarı ise 2,92 milyar dolar olan Ermenistan'ın en önemli ticaret ortakları Rusya, Gürcistan, AB ülkeleri, İran, Ukrayna ve Çin'dir (www.mfa.gov.tr, erişim tarihi 20.05.2019).

Ermenistan bağımsızlık sonrası dönemde Azerbaycan ile bölgedeki en büyük etnik çatışmalardan olan Dağlık-Karabağ sorununu yaşamış, gerek Rusya gerek Batı'dan aldığı destekle bölgede güç elde etmeye çalışmıştır. Azerbaycan'la yaşadığı sorunlardan dolayı bölgede gerçekleşen büyük enerji projelerinde yer alamayan Ermenistan'ın ekonomisini Türkiye'nin bu durum sebebiyle sınır kapısını kapatması olumsuz yönde etkilemiştir (Anadolu Ajansı, 2017b, erişim tarihi: 15.06.2019). Azerbaycan ve Gürcistan'ın aksine önemli enerji kaynaklarına sahip olmayan Ermenistan daha çok bu kaynakların taşınmasında sahip olduğu stratejik önem ile özellikle ABD ve Fransa'da güçlü olan Ermeni lobisi sayesinde güç kazanmıştır (Laçiner ve Turgut, 2014: 3). Bölgede Azerbaycan'ın sahip olduğu enerji kaynaklarından faydalanmak isteyen ve hakimiyeti kaybetmek istemeyen Rusya Dağlık-Karabağ çatışmasında Ermenistan'a destek vererek bölgedeki istikrarı engellemeye çalışmaktadır (Sariahmetoğlu, 2016: 95).

Rusya, Ermeniler'in 1.980.000'lik nüfusuyla Ermenistan dışında en fazla nüfusa sahip olduğu ülkedir (www.ermenihaber.am, erişim tarihi: 07.06.2019). Yapılan sayımlara göre Rusya'da Ermeni nüfusun Yahudi, Ukrayna ve Tatarlardan sonra dördüncü sırada yer aldığı görülmüştür. Aynı zamanda Rusya bağımsızlığını kazandıktan sonra Ermenistan'a askeri anlamda ve Azerbaycan ile yaşadığı çatışmalarda en fazla destek olan ülkedir (Cemilli, 2007: 136). Bu durum iki ülkenin yakın ilişkiler kurmasına özellikle Ermenistan'ın Rusya yönlü bir politika izlemesine neden olmuştur. Ermenistan Dağlık-Karabağ'ı işgalinden sonra hem bölge ülkeleri hem de Batılı ülkelere tepki almış, bölgedeki oluşumlara dahil edilmemiştir. Bu tepkiler sonrası yalnız kalan Ermenistan beklediği desteği Rusya'dan görebileceğini düşünmüştür. Bölgedeki önemli aktörlerden biri AB olsa da, Birliğin askeri amaçlar yerine ekonomik amaçları benimsiyor olması güvenlik sorunlarını daha öncelikli

gören Ermenistan'ı Rusya ile yakınlaşmaya yönlendirmiştir. Rusya, askeri açıdan yetersiz durumda olan Ermenistan'a destek vermiş, Putin 3 Eylül 2013 tarihinde Sarkisyan ile yaptığı görüşmede Dağlık-Karabağ konusunda verilecek desteği dile getirmiştir. Buna ek olarak Rusya'nın Ermenistan'da askeri üsse sahip olması ve bu üssün kullanımının 2044 yılına kadar olacağına dair anlaşma imzalanması Ermenistan'ın askeri anlamda Rusya'nın güvencesi altında olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir (İsmayıl, 2014). Kafkasya'da bağımsızlığına kavuşan diğer iki ülke olan Azerbaycan ve Gürcistan'ın Rus etkisinden kurtulup Batı yönlü politikalar izlemek istemesi Rusya'nın bölgede hakimiyetini tamamen kaybetmemek için Ermenistan ile yakınlaşmasına neden olmuştur. Ermenistan ise özellikle hem Dağlık-Karabağ sorununda Rusya'dan gördüğü destekten dolayı Batı ile ilişkiler kurma isteğinde dahi olsa tercihini Rusya'dan yana kullanmaktadır (Mutlu, 2014 : 8).

1.2.2.3. Gürcistan

Gürcistan 1918 yılında ilk bağımsızlığını ilan etmiş fakat bu dönem uzun sürmemiş,1920 tarihinde sona ermiştir. Bu tarihten sonra Sovyet yönetimine giren Gürcistan 9 Nisan 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. 69.700 km² yüzölçümüne ve 3,7 milyonluk nüfusa sahip olan Gürcistan'ın nüfus yapısı incelendiğinde %84 oranında Gürcü, %6,5 oranında Azeri, %5,7 oranında Ermeni ve diğer etnik gruplardan oluştuğu söylenebilir. 9 bölge, Tiflis, Abhazya Özerk Cumhuriyeti ve Acara Özerk Cumhuriyeti'nden oluşan ülke 2018 yılındaki seçimler sonrası Salome Zurabishvili'nin devlet başkanlığına geldiği bir cumhuriyettir. Ülkenin ekonomik yapısı incelendiğinde GSYİH miktarı 14 milyar dolar iken, kişi başı GSYİH miktarının 3,72 milyar dolar olduğu görülebilir. Toplam ihracat tutarı 3,1 milyar dolar, toplam ithalat tutarı ise 6,99 milyar dolar olan Gürcistan'ın önemli ticaret ortakları olarak Türkiye, Azerbaycan, Rusya, Ermenistan ve Ukrayna sayılabilir (www.mfa.gov.tr, erişim tarihi: 22.05.2019).

Gürcistan da 1991 yılında gerçekleşen bağımsızlık sonrası tıpkı Azerbaycan gibi Rusya etkisinden kurtulmak ve Batı yönlü bir politika izlemek istemiştir. Bağımsız olan Kafkasya ülkeleri arasında Batı ile yakın ilişkiler kurmayı en çok isteyen ülkenin Gürcistan olduğu söylenebilir. Gürcistan'ın bu isteğine Kafkas petrol ve doğal gazının taşınması için stratejik bir konumda olmasından dolayı Batı'nın da

olumlu cevap verdiği gör÷lmektedir. Fakat bölgeyi bağımsız olmasına rağmen hala arka bahçesi olarak gören Rusya'nın Gürcistan ile Batı arasında yakın ilişkiler kurulmasına engel olmak için çeşitli yollar denediği gör÷lmektedir. Ekonomisi gelişmemiş olan Gürcistan bu durumdan dolayı Rusya'ya bağımlı bir politika izlemekte ve Rusya'nın etkisinden tam anlamıyla kurtulamamaktadır.

Gürcistan 1991 yılında bağımsız olduğu dönemden itibaren ekonomik krizle karşı karşıya kalmış ve 1994 yılında bu krizin etkileri daha da artmıştır. Yaşanan bu krizde Gürcistan ile BDT ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin SSCB dönemindeki seviyeye ulaşamaması sonucu yaşanan enerji krizi ile bu dönemde Gürcistan'da yaşanan ayaklanmalar ve ayrılıkçı bölgelerdeki etnik karışıkların etkili olduğu söylenebilir. Buna ek olarak Abhazya'dan kaçan mülteciler de ülkeyi ekonomik anlamda zora sokmuştur (Taşkın, 2006: 19).

Bu duruma örnek olarak ise Rusya'nın 5 Aralık 2000'den itibaren Gürcistan vatandaşlarına vize uygulaması başlatması gösterilebilir. Rusya, bu uygulamayla ülkeye yasadışı insan göçünü engellemeye çalıştığını söylese de Gürcistan üzerindeki etkisinin azalmaması için bu yola gittiği ileri sür÷lmektedir. Bu yaptırımlar karşısında Gürcistan ABD'nin desteğini alarak Rusya'nın üzerindeki etkisini engellemeye çalışmaktadır (batim.bk.mfa.gov.tr, erişim tarihi: 17.06.2019).

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU'NUN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKALARI

İkinci bölümde Rusya'nın bağımsızlığını kazanmasına rağmen hakimiyeti kaybetmek istemediği Güney Kafkasya'ya yönelik politikalarından bahsedilecektir. Güney Kafkasya hem SSCB döneminden gelen tarihi bağlardan dolayı hem de sahip olduğu petrol ve doğal gaz rezervleri sayesinde Rusya için önemli bir bölgedir. Rusya'nın bölgede etkin olup enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olması hem uluslararası siyasetteki yeri hem de ekonomik gelişimi açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bu nedenle Rusya bölgede hakim olmak isteyen diğer ülkelerin politikalarından rahatsızlık duymaktadır. Rusya'da Soğuk Savaş sonrası Yeltsin döneminde Batı yönlü politikalar izlenmiş, Batı ile işbirliği yapmanın bölge çıkarları açısından faydalı olacağı düşünülmüşse de olumsuz gelişmeler ve halkın tepkisi sonucu bu anlayış terk edilmiş ve Putin döneminde Rusya'nın Batı'nın yörüngesinden çıkması ve eski gücüne dönmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde yaşanan Beslan saldırısı Putin'in politikalarında değişiklik yapmasının yolunu açmış ve Rusya'da merkezi otoritenin güçlenmesini sağlamıştır. Bölümün sonunda Rusya'nın bölge ülkeleri ile ikili ilişkileri incelenmiş, Rusya'nın bölge ülkeleri ile yaptığı anlaşmalardan bahsedilmiştir.

2.1. GÜNEY KAFKASYA'NIN RUSYA AÇISINDAN ÖNEMİ VE BÖLGEDE RUS ÇIKARLARI

Güney Kafkasya Rusya için hem geçmişte hem de günümüzde sahip olduğu kaynaklar ve bulunduğu konum sebebiyle önemli bir bölge olmuştur. SSCB döneminde bölgede hakimiyet sahibi olan Rusya SSCB'nin yıkılmasından sonra da bölgedeki etkinliğini kaybetmek istememiş bunun için bölgede etkin olmak isteyen ülkelerle rekabet halinde olmuştur. Bölge hem ekonomik ve ticari açıdan hem de güvenlik anlamında Rusya için önem arz etmektedir. Bölgede devam eden istikrarsızlıklar bölgeye yakınlığından dolayı Rusya için olumsuzluk olarak görülse

de bölgede etkin güç olmak isteyen Rusya bölge ülkeleri arasındaki çatışmaları ve istikrarsızlığı kendi çıkarları için kullanmakta ve bu durumun devam etmesini istemektedir (Oğurlu, 2010: 102).

Bölge sahip olduğu coğrafi özellikler sebebiyle Rusya'nın güvenliğine katkı sağlamaktadır. Rusya'nın güvenlik anlayışı ülkesinin etrafında tampon bir bölge oluşturmaktan geçmektedir ve Transkafkasya da, Rusya'nın Kafkas sıra dağlarından oluşan güneyindeki sınır bölgelerinin kontrol altında tutulmasında etkili bir konumda bulunmaktadır (Sapmaz, 2007: 34). Bu durum Güney Kafkasya'yı çevresindeki tehditlere karşı güvenliğini sağlamak isteyen Rusya için daha önemli hale getirmektedir.

Rusya, bağımsızlığına kavuşmasına rağmen bölgeyi hala arka bahçesi olarak görmekte ve ABD, Çin gibi büyük güçlerin bölgede etkili olmasını istememektedir. Bölgenin kaynaklarının ve ticaret yollarının Rusya'nın rekabet halinde olduğu devletler tarafından kullanılması Rusya'yı ekonomik anlamda olumsuz yönde etkileyecek ve diğer aktörlerle olan güç savaşında dezavantajlı hale gelmesine sebep olacak bir faktör olarak görülmektedir. Bu sebeple Rusya bölge ülkelerini kontrol altında tutarak hem siyasi hem askeri alanda müttefik kazanmayı, bölgedeki petrol hatlarının ülkesinden geçmesini sağlayarak da ekonomik alandaki gücünü arttırmak istemektedir (Sönmez, 2011: 98).

Günümüzde doğal gaz önemli bir ekonomik araç olup Rusya bu alanda söz sahibi ülkelerden birisidir. Sahip olduğu kaynaklarla hem üretici hem de satıcı konumunda olan Rusya'nın Güney Kafkasya'ya ilgisinin nedenlerinden biri de bölgenin sahip olduğu enerji kaynakları ve bu durumun Rusya'ya sağlayacağı avantajdır. Bölge üzerinde güç sahibi olarak bu kaynaklardan faydalanmak isteyen birçok rakibi olduğunu bilen Rusya bölgede diğer aktörlerin etkin olmasını engellemek için hem siyasi hem de ekonomik caydırma yöntemlerini kullanmaktadır. 2008 yılındaki Rusya-Gürcistan Savaşı bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Gürcistan'da Batı yanlısı Mihail Saakaşvili'nin 2004 yılında yönetimin başına geçmesi ve bu dönemde Gürcistan'ın ABD ve NATO ile yakınlaşması Rusya'yı rahatsız etmiş, bunun sonucunda da Rusya Güney Osetya ve Abhazya'daki çatışmaları kullanarak bölgede etkin güç olmaya çalışmıştır. Rusya Gürcistan'ın Güney Osetya'da insan haklarını ihlal ettiğini ve kendisinin de bu durumu

durdurmak ve Rus vatandaşlarını korumak için müdahale ettiğini belirtmesine karşın uluslararası hukuk kurallarına uymadığı ve ortada meşru müdafaa gerektiren bir durum olmadığı birçok Batılı hükümet tarafından vurgulanmaktadır (Meydan, 2017: 424).

Rusya Gürcistan'a yaptığı askeri müdahalenin yanı sıra ekonomik müdahalelerle de Gürcistan'ın Batı ile yakınlaşmasına tepkisini göstermiştir. 2006 yılında Rusya Gürcistan'a sattığı doğal gazın fiyatını arttıracaklarını söylemiş bu durum iki devlet arasında gerginlik yaşanmasına sebep olmuştur. Rusya'nın istediği fiyatın kabul edilmemesi halinde Gürcistan'a gaz aktarımını durduracağını söylemesi üzerine Gürcistan Kazakistan ile doğal gaz anlaşması imzalamak istemiştir. Fakat bu isteği de Rusya tarafından kabul edilmeyince Gürcistan Azerbaycan petrol şirketi SOCAR'ın yan kuruluşu olan "SOCAR Energy Georgia" ile iş birliğine gitmiştir. Azerbaycan, Gürcistan'ın Tiflis dışındaki tüm bölgelerinde gaz dağıtımını sağlayarak Gürcistan'a enerji güvenliğinin korunmasında destek olmuştur (İsmayıl, 2015: 1268). Bu iki durum Rusya'nın bölgede etkin olmak adına çıkarlarına ters düşen durumlar karşısında sert müdahalelerden kaçınmadığını göstermektedir.

Rusya'nın bölgeye bu kadar önem vermesinde güvenlik ile ilgili endişelerinin de payının büyük olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki bölgenin Rusya'ya yakın olması ve burada yaşanabilecek herhangi bir çatışma ya da istikrarsızlığın kendi ülkesine de sıçrayıp ülkesinin bütünlüğünü tehdit edebileceği düşüncesidir. Diğer bir durum farklı cumhuriyetlerde yaşayan Rusların güvenliğidir, Rusya başka ülkelerde yaşayan vatandaşlarının çıkarlarını ve güvenliğini önemsemekte ve bu doğrultuda önlemler almak istemektedir. Bu konuyu bölge ülkelerine müdahalelerinde bir gerekçe olarak öne sürmektedir. Diğer yandan Güney Kafkasya'daki çatışma ya da sorunlar nedeniyle diğer ülkelerin bölgeye müdahalesi ise bölgedeki çıkarlarının zarar görmesini istemeyen Rusya'nın isteyeceği bir durum değildir. Bölgedeki eski Sovyet Cumhuriyetleri Rusya'yı dışarıda bırakarak gruplar oluşturmuş ve Rusya'daki ekonomik reformları reddederek rubleden başka bir para birimine geçmiştir. Bu da Rusya'nın bölgede hakimiyeti elinde tutmaya çalışmasının nedenlerinden biri olarak gösterilebilir (Karabayram, 2007: 86).

2.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE RUSYA'NIN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKALARI

Soğuk Savaş dönemi sonrası bağımsız olan Kafkasya sahip olduğu enerji kaynakları ve coğrafi konumdan dolayı dünya siyasetinde öncelikli bölgelerden biri olmuştur. Bölge petrol ve doğal gazın uluslararası pazara açılması için sahip olduğu coğrafi özelliklerden dolayı da uluslararası sistemin önemli aktörlerinin üzerinde söz sahibi olmak istediği bir bölge olmuştur. Bölgenin Orta Asya'ya giriş için de önemli bir konumda olması hem Kafkasya hem de Orta Asya'daki ülkelerin durumuyla ilgilenen ülkelerin bölgeye ilgi göstermesine neden olmuştur (Kasım, 2009: 7). Bölgede SSCB hakimiyetinin sona ermesinden sonra ABD, Çin, Türkiye gibi aktörler bölgede hakimiyet mücadelesine girmiş olsa da Rusya bölgede hala daha avantajlı bir konumda bulunmaktadır. Rusya'nın SSCB'nin mevcut varisi olarak görülmesi bölgedeki etkisinin devamlılığında önemli bir faktör olmuştur. Bölgeye hakim olmak isteyen aktörler arasında bölgeyi ve bölge ülkelerini en iyi tanıyan ülke olan Rusya bu sayede bölgenin zayıflıklarını çıkarları doğrultusunda kullanmakta ve bölge ile tarihi bağlarından dolayı Rus diasporası ile bağlantı kurarak bölge üzerindeki etkisini korumaktadır. Hem sert hem de yumuşak güç unsurlarını etkin olarak kullanabilen Rusya, eski Sovyet ülkeleriyle yapılan güvenlik anlaşmaları, silah alışverişi ve bölgede askeri üs bulundurabilmesi gibi ayrıcalıkların yanında sahip olduğu enerji avantajını da bölge ülkeleri ile ilişkilerini yönetmede etkin olarak kullanmaktadır (Demirtepe,2008: 3).

2.2.1. 1991-1999 Yeltsin Dönemi

Rusya'nın siyasi tarihine bakıldığında demokratikleşme sürecinin üç aşamadan oluştuğu görülmektedir. Bu aşamalar Çarlıklar dönemi(1721-1917), Sovyetler dönemi (1917-1991) ve Rusya Federasyonu (1991-) dönemlerinden oluşmaktadır. Rusya'da Çarlıklar dönemi mutlak diktatörlüğün hakim olduğu bir dönemdi ve Bolşevik ihtilali ile 1917 yılında sona ermiştir.1917 Bolşevik Devrimi sonrasında yüzyıllardır süren otokratik monarşi tarihe karışmış ve Rusya'da daha fazla özgürlük ve demokrasi isteyenler iktidar sahibi olmuşlardır (Baharççek, 2014: 10). Bu dönemden sonra Rusya'da SSCB dönemi başlamıştır. Birliğin kurulduğu tarihten

itibaren sosyal adaletin sağlanması ve milli gelirin eşit düzeyde paylaşılması, düşüncelerinin topluma da yayılmasını öngören sosyalist bir düzenin ve merkezi bir ekonomik sistemin uygulanması yolu izlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha da güçlenen SSCB daha sonraki dönemlerde teknolojik gelişmelere ayak uydurulamaması, ekonomik büyümenin yavaşlaması ve bunun sonucunda da Birlikte yer alan cumhuriyetlerde refah seviyesinin düşmesi sonucunda zayıflamaya başlamıştır. Birliğin ekonomik olarak zayıflamasında hem silahlanma yarışındaki harcamaları hem de ABD ile askeri ve uzay alanında yaşadıkları rekabetin savunma sanayisine yapılan harcamaları arttırması etkili olmuştur (Bulut, 2014: 11).

Rusya'daki baskı politikası sorunu Çarlık döneminden başlayarak Sovyetler Döneminde de devam etmiştir. SSCB dönemindeki sorunların temeline bakıldığında birçoğunun mevcut baskı politikasından kaynaklandığı görülebilir. SSCB döneminde de Çarlık Rusyası'nda olduğu gibi bağımsızlık isteyen ülkeler baskı ve şiddetle bu fikirden vazgeçirilmeye çalışılmış, bu tutum hem Çarlık Rusyası'nın hem SSCB'nin yıkılmasına zemin hazırlamıştır (Şadıhanoy, 2006: 2).

Rusya, SSCB'nin yıkılmasından sonraki 1990'lı yıllar süresince hem ekonomik hem coğrafi kısıtlamalarla mücadele etmek zorunda kaldığı, bunlara ek olarak ülkedeki hukuki ve siyasi yapıyı temelden oluşturmaya çalıştığı bir geçiş dönemi yaşamıştır (Turgutoğlu, 2006: 8). Bu dönemde göreve gelen Boris Yeltsin ise bu sorunların çözümünün Batı'yı örnek almakta olduğunu düşünmüş ve dönemin Dışişleri bakanı Andrey Kozırev ile birlikte Batı yanlısı bir politika yürütmüştür. Yeltsin ve Kozırev'in birlikte yürüttükleri bu politika ile Sovyetler Birliği'nin emperyalist yapısından uzaklaşmasını, savunma alanında da rekabet halinde olduğu ABD ile nükleer alandaki rekabetin yerine işbirliği yapılmasını, NATO ile daha fazla işbirliği halinde olunmasını, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve G-7 (Kanada, Almanya, Fransa, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık, ABD) gibi uluslararası düzeydeki kuruluşlara üye olunmasını, BM Güvenlik Konseyinin diğer daimi üyeleri (ABD, Birleşik Krallık, Fransa, Çin Halk Cumhuriyeti) ve Avrupalı müttefiklerle ilişkilerin geliştirilerek Batı'yla yakınlaşılmasını amaçlamışlardır (Kemaloğlu, 2016: 7). Bu görüşü savunanlar Rusya'nın gelişmesi için Batı ile iyi ilişkiler içinde olunması gerektiğini, savunma için yapılan harcamaların ekonomiyi kötü etkilediğini ve

Batı'ya ve Batı kurumlarına entegre olunmasını gerekli görmüşlerdir (Derman, 2016: 287).

Rusya'nın Batı ile yakınlaşma isteği ABD tarafından karşılık görmüş ve ABD Rusya'ya özellikle ekonomik anlamda destek vermiştir. ABD'nin Rusya'yı sistem içinde görme isteğinin altında Rusya'daki istikrarın kendi ülkesi için taşıdığı önem vardır. Rusya hem ABD'ye nükleer saldırıda bulunma gücüne sahip, hem de ABD'nin düşmanlarına silahlanma konusunda destek olabilecek ya da tam tersine bunu engelleyebilecek bir ülke olma özelliğine sahiptir. Bunlara ek olarak Rusya'nın kayda değer enerji kaynakları, BM'deki veto yetkisi ve Avrasya bölgesinde etkili bir aktör olması Rusya'nın ABD için önemini arttırmaktadır (Derman, 2016: 7).

Köklü reform ve değişikliklerin yapıldığı Yeltsin döneminde Rusya birçok sorunla karşı karşıya kalmış bu durum halk üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Ekonomik alanda yaşanan sorunlar buna örnek gösterilebilir. Örneğin bu dönemde planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş uygulanmaya çalışılmış fakat bu geçişin hızlı olması Rusya'da ekonomik sorunlara yol açmıştır. Buna ek olarak yeni oluşan ekonomik yapılanmada düzen sağlanamamıştır (Kemaloğlu, 2016: 8).

Bir yandan ekonomik ve siyasi alanlarda güçlenen Almanya'nın doğuya doğru genişleme politikası devam ederken diğer yandan transatlantik bağı ABD için hayati önem taşımaktaydı. Buna ek olarak Almanya'nın ekonomik ve siyasi gücünün gerisinde kalan Rusya için NATO'nun doğuya genişlemesi politikası uygulaması güvenliğini tehdit eden önemli unsurlar olmuştur.

Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan Nisan 1999'da NATO'ya katılmışlardır. NATO'nun savunma amaçlı kurulmuş bir örgüt olmasına rağmen herhangi bir saldırıya maruz kalmadığı halde Kosova'ya müdahale etmesi Rusya ile Batı arasındaki güveni zedelemiş ve Rus askeri kesimi bu gelişmelere karşılık olarak yeni bir askeri doktrin oluşturma ihtiyacı hissetmiştir (Cankara ve Cankara, 2007: 199-200)

2.2.2. Putin Dönemi

Rusya'da Yeltsin döneminin bitişiyle 2000 yılında Vladimir Putin dönemi başlamıştır. Putin'in yönetime gelmesi ile birlikte Rusya'nın artan güvenlik ihtiyacına yönelik yeni bir askeri doktrin oluşturulması gerekliliği fark edilmiştir. Bu ihtiyacı doğuran sebepler arasında Almanya'nın ekonomik ve siyasi anlamda güçlenerek doğuya doğru etkisini artırma politikası yürütmeye başlaması, bu duruma karşılık olarak ABD'nin de çıkarları ekseninde güvenlik önlemlerine ihtiyaç duyan NATO'nun da doğuya doğru genişleme politikasını uygulamaya koyması ile Rusya'nın kendini tehdit altında hissetmesi bulunmaktadır (Cankara ve Cankara, 2007: 200). Hem NATO hem de AB'nin 20 yılı bulan doğuya genişleme süreci Rusya tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Bu süreç Rusya'nın kendini siyasi ve ekonomik anlamda huzursuz hissetmesine neden olmakta ve hareket alanını sınırlamaktaydı. Rusya bölgedeki ülkeleri azınlık sorunları hem de ekonomik bağımlılık yoluyla kontrol etmekteydi. Fakat genişleme süreci bölge ülkeleri üzerinde hakimiyetinin azalacağını düşünen Rusya'nın tedirginlik yaşamasına neden olmuştur (Cabbarlı,2014). Bahsedilen nedenlerden dolayı 2000 Askeri doktrini hazırlanmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonraki dönemde Rusya'da 1993 yılında yeni bir doktrin oluşturulmuş ve 1987 tarihli doktrin geçerliliğini yitirmiştir. 1993 yılındaki askeri doktrin 2000 yılına kadar geçerliliğini korumuş olsa da içerik anlamında zayıf olduğu söylenebilir. 2000 yılında NATO'nun doğuya doğru genişlemesi Yugoslavya'da meydana gelen olaylar Rusya'yı yeni bir doktrin oluşturmaya yöneltmiştir. 2000 yılındaki doktrinde önceki doktrinden farklı olarak askeri güvenlik öncelikli tutulmuştur. Daha kapsamlı olan bu doktrinde askeri-politik, askeri-ekonomik ve askeri-güvenlik unsurları ayrıntılı şekilde incelenmiştir (İsmayilov, 2015: 2). Putin göreve geldikten sonra Rusya'nın ekonomik, siyasi ve askeri alanda kaybettiği gücünü yeniden kazanmasını ve Yeltsin döneminin olumsuz etkilerinin azaltılmasını amaçlamıştır. Bu dönemden sonra Putin yönetimde daha aktif hareket etmiş ve Rusya'da daha merkezîyetçi bir yönetim benimsenmiştir. (Yalçınar, 2007: 354).

2.2.2.1. Rus Dış Politikasında Atlantikçi Anlayıştan Avrasyacı Anlayışa Geçiş ve Güney Kafkasya Politikalarına Yansımaları

Avrasya, Avrupa ve Asya kıtalarının tümünü kapsayan 53 milyon kilometrekarelik coğrafi bölgeye verilen isimdir. Bölgenin nüfusu Dünya nüfusunun yaklaşık %60'lık kısmını kaplamaktadır. Avrasya kavramı günlük hayatta sıklıkla Kafkasya'nın batısından Çin'e kadar uzanan ve Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Azerbaycan'ı içine alan bölgeyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Avrasya Asya ve Avrupa olmak üzere iki önemli bölgeye sahip olmasından dolayı günümüzde büyük güçler için bir rekabet alanı haline gelmiştir. Bu bölgede etkin olmak dünya siyasetinde söz sahibi olmakla eşdeğer görülmekte bu da bölgenin önemini arttırmaktadır (Yılmaz, 2015: 112).

Avrasyacı anlayıştan önce Rus dış politikasını yönlendiren Atlantikçi anlayış Yeltsin dönemi boyunca etkili olmuş ve bu anlayış çerçevesinde Batı'nın örnek alınması gerektiği düşüncesi savunulmuştur. Fakat bu akım Rus halkı tarafından başlangıçta olumlu karşılanmış olsa da zaman içinde yaşanan olaylar toplumun bu anlayışa karşı olumsuz görüş sahibi olmasına sebep olmuştur. Bu dönemde Kafkasya bölgesinde istikrar sağlanamamış, Ermenistan ve Azerbaycan arasında süregelen Karabağ çatışması, Gürcistan'daki Acara, Güney Osetya ve Abhazya gibi geçmişten gelen sorunların yanı sıra, Moldova, Ukrayna ve Baltık Cumhuriyetleri'nde problemler yaşanması Rusya'nın dış politikasında değişikliğe gitmesine neden olmuştur (Derman, 2016: 6). Rusya'nın Batı toplumuna entegre olmasının gelişmesinin önünü açacağını savunan Atlantikçi görüş zamanla tepkilerle karşılaşmış ve geçerliliğini yitirerek yerini "Avrasyacı" görüşe bırakmıştır. Bu akımı ortaya atan kişi Alman dilbilimci Aleksander von Humboldt olmakla birlikte akım farklı alanlarda uzmanlığa sahip kişilerce savunulmuştur (Karabağ, 2009).

Avrasyacılık 1917 yılında yaşanan sosyalist devrim sonrası ülkeden kaçan Rus entelektüellerin ortaya attığı bir görüştür ve Rus kültürünün Avrupa'dan ayrı bir kültür olduğunu, Batı'nın diğer ülkeler üzerinde kültürünü empoze ederek hakimiyet kurmaya çalıştığını belirterek Rus kültürünün kendine özgü bir kültür olduğunu

savunmakta ve Batı etkisinden kurtulunması gerektiğini öne sürmektedir (Örmeci, 2013).

Rusya’da Avrasyacı anlayışa geçiş aşamalı olarak yaşanmıştır. I.Petro döneminden (1682-1725) itibaren başlayan Batılılaşma yolundaki adımlar Rusya’da düşünce akımlarının ortaya çıkmasının önünü açmıştır. Öncelikli olarak Rusya’nın gelişimi için Batı’yı örnek alması gerektiğini savunan Batıcılar Rusya’nın bu konudaki eksikliğini eleştirmiş, bu anlayışa karşılık olarak da Batılı anlayış mensuplarının bu tutumuna tepki gösteren ve yerlileşmeyi savunan "Slavofil" akım ve onunla ilişkili olarak Pan-Slavist akım ortaya çıkmıştır. Bu iki akımın sonrasında ise alternatif bir yol olarak değerlendirebilecek Avrasyacılar ortaya çıkmıştır. Avrasyacı görüş mensupları Bolşeviklerin her ne kadar Batı’yı destekler gibi görünmese de desteklediğini savunmuş, ülkenin gelişirken tarihi ve kültürel yapısından da uzaklaşmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Batı’nın örnek alınarak gelişme yoluna gidilmesiyle toplumdaki uyumun bozulduğunu savunan bu fikir akımı gelişme amacıyla atılan bu adımların ülkenin daha da geriye gitmesine neden olduğunu savunmuştur (Serbest, 2017: 290).

Düşünce sistemindeki bu değişiklik Rusya’nın hem diğer ülkelerle hem de Güney Kafkasya ile olan ilişkileri üzerinde etkili olmuştur. Putin Sovyetler Birliği’nin dağılmasından ve bu olayın Rusya’nın gücü üzerindeki olumsuz etkisinden duyduğu rahatsızlık sonucu daha etkin bir politika benimsemiş, Batı’yı takip etmekten çok Rusya’nın kendi değerleriyle eski gücüne kavuşması için politikalar uygulamıştır. Putin döneminde Rusya ‘yeni ve güçlü bir Rusya’ sloganıyla Rusya’nın dünya üzerinde daha etkili olacağı bir politika uygulamaya başlamıştır. Fakat Rusya’nın SSCB’nin dağılması sürecinde ve sonrasında Yeltsin döneminde yaşadığı gerilemenin olumsuz etkilerinin azaltılmasının kısa vadede olmayacağını bilen Putin hızlı bir gelişme adına kaynak elde etmek için eki Sovyet ülkeleri ile iş birliği yoluna gitmiş ve Orta Asya ve Kafkas ülkeleri ile ilişkilerini arttırıp bölgede hâkim olmayı amaçlamıştır (Mercan, 2014).

Rusya Atlantikçi anlayışın etkilerinden kurtulup Avrasyacı görüşü etkin kılmak için uluslararası arenada ABD’nin tek başına hakim güç olmadığı bir sistemi öngörmekte yakın çevresinde ise tek etkin güç olabilmek için Güney Kafkasya’yı da

kapsayan bu alan üzerinde hakimiyet kurmayı hedeflemektedir. Balkanlar ve Orta Avrupa bölgeleri Rusya'nın Batı'nın etkisini ortadan kaldırmasının güç olduğu alanlar iken Kafkasya'daki eski Sovyet ülkeleri ise Rusya'nın daha kolay etki altına alabileceği alanlar olarak görülmektedir. Çok kutuplu düzende hakimiyet sahibi olabilmesinin yolu olarak eski Sovyet ülkeleri üzerinde hakimiyet kurması gerektiğini düşünen Rusya bu ülkelerle arasındaki kültürel ve tarihsel bağların avantajını da kullanarak çeşitli politikalarla bölgede ve dolayısıyla uluslararası arenada etkinlik kazanmaya çalışmaktadır (Tüysüzoğlu, 2017: 193).

Avrasyacılık akımının önemli savunucularından olan Aleksander Dugin, Rusya'nın tekrar eski gücüne kavuşup imparatorluk haline gelmesi fikrini savunmuş ve ABD'nin Atlantikçi anlayışa dayanan Yeni Dünya Düzeni'nin aksine Rusya'nın liderliğindeki Avrasya imparatorluğunu desteklemiştir. İktidara geldiği tarihten itibaren Putin'e danışmalık yapmakta olan (Topçuoğulları, 2011) Dugin'in savunduğu Moskova merkezli imparatorlukta Rusya'nın Almanya, İran ve Japonya ile ittifak kurup güçlenmesi beklenmektedir (Yılmaz, 2015: 114).

2.2.2. Beslan Saldırısı ve Rusya'nın Değişen Dış ve Güvenlik Politikası

Kafkasya'nın etnik açıdan çeşitliliğe sahip bir bölge olması bir yandan bölge açısından zenginlik unsuru olurken, diğer yandan farklı etnik grupların varlığı bölgede kontrolün sağlanmasını zorlaştırmaktadır. SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan devletler ve bu ülkelerin bağımsızlıklarının Rusya tarafından tanınma süreçleri bölgede sıkıntılı dönemlerin yaşanmasına neden olmuştur. Kafkasya'da istikrarı tehdit eden konulardan biri Çeçenistan'ın bağımsızlık isteği ve Rusya'nın bu duruma karşı olumsuz bir tutum içinde olmasıdır. Bağımsızlık isteği içinde olan Çeçenistan'ın faaliyetleri sonucu Rusya ile ilişkileri gerginleşerek, taraflar arasındaki sorun gittikçe büyümüş ve terör saldırılarıyla da daha ciddi bir hal almıştır. Putin yönetimi Kuzey Kafkasya'daki ayrılıkçı grupların bölge dışı aktörler tarafından yönlendirildiğini ve daha radikal gruplar olduğunu öne sürmektedir. Rusya'da Putin döneminde uygulanan sert politikalar etnik grupların kimlik karmaşası yaşayarak bağımsızlık amaçlı faaliyetlerini daha da arttırmasına neden olmaktadır. Fakat bölgedeki faaliyetlerin temelde bağımsızlık amaçlı direnişler olarak başlamasına

.rağmen zamanla bunlara radikal grupların da katılımıyla farklı yerlere evrildiğini söylemek mümkündür. 1996 yılına kadar bağımsızlık için yapılan savaşlar bu tarihten sonra Suudi Arabistan'dan bölgeye savaşmak için bölgeye katılımların gerçekleşmesiyle aşamalı olarak Vahhabizm'in etkisi altına girmeye başlamış ve 1999 yılından sonraki dönemde kontrol altında tutulmasında etkili bir konumda bulunmaktadır (Sapmaz, 2007: 34). Bu durum Güney Kafkasya'yı çevresindeki tehditlere karşı güvenliğini sağlamak isteyen Rusya için daha önemli hale getirmektedir.

Bu tarihten sonra Rusya uygulamakta olduğu katı politikaları için terör sorununu gerekçe olarak kullanmış ve hakimiyetini artırma yolunda adımlar atmıştır. Çeçenistan'ın radikal eylemleri dünya kamuoyunun gözünde haksız düşmesine ve bağımsızlık mücadelesinde destek görememesine sebep olmuştur. Rusya iç güvenliğini koruma hakkını öne sürerek güvenlik önlemleri alma yolunda politikalarını uygulamaya başlamıştır. 2004 yılında Beslan'da yaşanan rehine krizi dünya gündemini uzun süre meşgul etmiş, Rusya'nın politikalarında büyük değişikliklere gitmesine zemin hazırlamıştır. Bu tarihten sonra Rusya uluslararası kamuoyundan aldığı destekle terörle mücadele politikalarını uygulama konusunda daha güçlü hale gelmiştir.

Rusya Çeçen sorunu ile ilgili olarak bu durumun sadece Rusya'nın iç sorunu değil uluslararası terörizm olduğunu ileri sürmüş ve bu konuda uluslararası aktörlerin desteğini almak istemiştir. ABD'de yaşanan 11 Eylül olaylarına benzetilen Beslan saldırısı sonrasında ise Çeçenistan Rusya ile yaşadığı çatışmalarda haklılığını büyük oranda kaybetmiş ve Rusya yönetimi merkezi otoritesini arttırma fırsatı elde etmiştir. Rusya'nın bölgede yaşanan terör olaylarından sonraki tepkisi daha çok askeri alanda tedbirler almak ve mevcut önlemleri daha da sertleştirmek olmuştur. 2004 Beslan Saldırısı sonrasında Putin tarafından "Terörizmle Mücadele Etkinliğin Arttırılması İçin Acil Önlemler" şeklinde bir yönetmelik hazırlanmıştır. Bu yönetmelik çerçevesinde Rus yönetimi terörizmle mücadele edebilmek için eldeki imkan ve kaynakların etkili kullanımı, olası krizlerin önlenmesi ve çıkabilecek krizlerin devlet organlarınca başarılı şekilde yönetimi ve vatandaşların da terörizmle mücadele sürecine aktif olarak katılması gibi konularda kararlar almıştır (Sapmaz, 2013: 8).

ABD'nin 11 Eylül 2001 terörist saldırıları sonrası terörle mücadelesini uluslararası alana yayması gibi Rusya'da terörle hem ülke içinde hem ülke dışında mücadele edeceğini, teröristlere dünyanın neresinde olursa olsun müdahale edileceğini belirtmiştir. Saldırı sonrası ülkede yeni güvenlik birimlerinin kurulmaya başlanması, valilerin göreve gelme şekillerinin seçim yerine atama ile olması yönünde karar alınması ve daha fazla merkezileşme yoluna gidilmesinin saldırının Rusya'nın terörle mücadelesinde izlediği politikalarda değişikliğe gitmesinde etkili olduğu söylenebilir (İmanbeyli, 2004).

Putin terörizmle etkin şekilde mücadele edebilmek için Rusya'nın güçlenmesi gerektiğini savunmuş ve bu amaçla ülkede merkezi otoritenin artması için birtakım değişiklikler yapmıştır. Seçim sisteminde yaptığı değişiklik ile bölge valisi ve cumhuriyet başkanlarını kendisi tarafından atanmasını ve bölge parlamentolarının da bu adayı onaylamasını uygun bulmuştur. Eğer Putin'in adayı parlamento tarafından 2 defa üst üste reddedilirse Putin parlamentoyu fesh edip yeni bir parlamento oluşturuluncaya kadar görevde olacak bölge valisini atayabilecekti (Yapıcı, 2010: 255). Bu tarihten sonra yeni bölge liderlerini atamaya başlayan Putin kendisine sadık olduğunu düşündüğü önceki liderleri tekrar göreve getirerek ülkedeki etki gücünü artırma yoluna gitmiştir (Yapıcı, 2010: 255). Ülkedeki sivil toplum örgütleri ilgili de düzenlemeler yapan Putin yönetimi, Batı'dan destek alarak ülke üzerinde etkin güç olmaya çalışan sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini engelleme yoluna gitmiştir. Sivil toplum örgütlerinin kurulma sürecinin daha zor hale gelmesini sağlayan Putin çıkarlarına ters düşüğünü düşündüğü sivil toplum örgütlerini de kapatarak ülkedeki otoritesini artırma yoluna gitmiştir (Yapıcı, 2010: 260).

Rusya'nın terörle mücadele konusunda aldığı sert önlemler zaman zaman tepki çekmiş ve Rusya'nın demokratik bir yönetim olmamakla suçlanmasına neden olmuştur. Buna rağmen Rusya terörle mücadelesi konusunda başarılı olmuş ve terörizmle mücadele konusunda destek beklentisi sona erdiği için dışa bağımlılığı da azalmıştır.

Rusya'da Yeltsin döneminde Batı yönlü bir politika izlenmiş ve Batı ile işbirliği içinde olmanın Rusya'nın çıkarlarına uygun olacağı düşünülmüş olsa da Putin döneminde bu anlayış terk edilmiş, ABD'nin yayılcı ve tek kutuplu düzen yaratmaya yönelik politikaları, yaşanan terör olayları ve Rusya'nın kendisini

güvensiz hissetmesi bu değişimde etkili olmuştur. Rusya kendisi ve işbirliği içinde olduğu sınırlı sayıdaki ülke hariç bütün aktörleri kendisi için tehdit olarak görmekte ve ötekileştirmektedir. Bu sınıflandırma ve çıkarlar kapsamında Rusya'da 2010 Askeri Doktrini ile revize edilmiş haliyle 2014 Askeri Doktrini uygulanmaktadır (Bingöl, 2015: 9). 2010 ve 2014 yılı doktrinleri karşılaştırıldığında içerik açısından farklılık olmasa da 2014 yılındaki doktrinin daha katı olduğu söylenebilir. 2010 yılına ait doktrinde ideolojik çatışmalar ile ekonomik, siyasi ve askeri anlamda az sayıda devletin egemenlik ve güç rekabetinden bahsedilirken, 2014 yılı doktrini çatışmaları uluslararası boyuta taşımış milletler ve dinler arasında yaşanan gerginlikten bahsetmiştir. 2010 yılında Rusya için tehdit içeren unsur olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nden bahsedilirken, 2014 yılına gelindiğinde tehlikenin Batı olarak algılandığı görülmektedir. İki doktrin arasında ilgi çeken bir farklılık da 2010 yılında silahlanmanın önüne geçilmeye çalışılırken 2014 yılı doktrininde Rusya'nın ülkesine yönelik tehditlere karşı nükleer silah kullanabileceğini belirtmesidir (İsmayılov, 2015: 4).

Rusya değişen dünyada savaş yöntemlerinin değişmesine paralel olarak savunma yöntemlerini de geliştirmiştir Rusya'nın uyguladığı yöntemlerin günümüzde yeni bir savaş türü olan Hibrid Savaş ile uyumlu olduğu söylenebilir. Hibrid savaşın tanımına bakıldığında askeri kuvvetlerin yanında askeri olmayan unsurların da kullanıldığı, düzenli kuvvetlerle birlikte sivil faktörler, terör örgütleri, teknolojik aletler ve suç örgütlerinin kullanıldığı savaş şekli olarak tanımlanabilir. Rusya'nın uyguladığı Hibrid saldırı tekniklerine bakıldığında ise medya ve devlet yetkililerinin yönlendirilmesi yoluyla diplomatik tekniklerin kullanılması, bilgi gücü, ekonomik araçların kullanımı gibi tekniklerden bahsetmek mümkündür (Bingöl, 2015: 6).

2.3. RUSYA’NIN GÜNEY KAFKASYA ÜLKELERİ İLE İKİLİ İLİŞKİLERİ

2.3.1. Azerbaycan

Azerbaycan’ın bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından itibaren dış politikasını yönlendiren birçok faktör olmuş, uluslararası alandaki ilişkileri de bu faktörlere göre şekillenmiştir. Ülkedeki yönetim değişiklikleri Azerbaycan politikaları üzerinde etkili olurken, yönetimin tutumlarına göre ikili ilişkiler olumlu ya da olumsuz yönde ilerlemiştir. Azerbaycan’ın bağımsızlığını yeni kazanmış bir ülke olması dolayısıyla henüz istikrarlı bir devlet yönetimine sahip olmaması da dış politikada değişiklikler olmasına neden olmuştur. Dağlık-Karabağ gibi istikrar sorunları, ekonomik gelişme ihtiyacı ve uluslararası sistemde kendini kabul ettirme isteği gibi faktörler Azerbaycan’ın politikaları üzerinde etkili olmuştur (Babayeva, 2013: 16-19).

Azerbaycan’ın bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren ilişki içinde olduğu devletlerden biri Rusya’dır. SSCB’nin dağılmasıyla birlikte Rusya’nın yönetimi dışında bağımsız bir yönetime kavuşan Azerbaycan tekrar Rus etkisine girmemek için Batı ile yakın ilişkiler içinde olmaya yönelik adımlar atmıştır. Ancak bu adımlar, hem iki ülkenin karşılıklı çıkarları hem de Rusya’nın kendi hakimiyet alanı olarak gördüğü Kafkasya’da Batılı devletlerin etkinliğinin artmasından duyduğu rahatsızlık nedeniyle tam olarak etkili olmamıştır. Azerbaycan bölgede enerji rezervleri açısından en zengin ve ekonomik gelişmeye en yakın ülke olduğu için hem Rusya hem de Batılı ülkeler açısından öncelikli bir konumdadır. 11 Eylül sonrası yeni petrol kaynakları için arayış içinde olan ABD’nin Güney Kafkasya’ya yönelmesi, Azerbaycan’ın da ekonomik gelişme gösterebilmek için Batılı devletlerin ülkesinde yatırım yapması konusunda istekli olması iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirirken Rusya ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmesine, Rusya ve ABD arasındaki rekabetin ise daha da artmasına neden olmuştur (Canar, 2012: 27).

Azerbaycan’ın bağımsızlık sonrası dönemlerinde Rusya ile ilişkilerin sürekli aynı çizgide ilerlemediği zaman zaman Rusya eksenli zaman zaman ise Batı eksenli politikalar izlendiği görülmektedir. Azerbaycan’ın Rusya’yı merkeze alan ya da dışlayan politikaları doğrultusunda Rusya’nın Azerbaycan’a karşı tutumu da farklılık

göstermiş ve ilişkinin seyrinde değişiklikler olmuştur. SSCB sonrası Azerbaycan'daki ilk bağımsız yönetim olan Ayaz Muttalibov dönemi (1991-1992) Rusya yanlısı politikaların izlendiği bir dönem olmuştur. Bağımsızlığını kazandıktan sonra toprak bütünlüğünü koruma çabasında olan Azerbaycan Dağlık-Karabağ sorununun çözümünde Rusya'dan destek beklese de bu desteği görememiştir. Rusya'nın bu olayda denge politikası izleyerek Azerbaycan'a destek verirken Ermenistan ile de iş birlikleri yapmaktan çekinmemesi Azerbaycan yönetiminin Rusya algısı üzerinde olumsuz etki yaratmış ve Rusya'ya olan güvenini kırmıştır. Bu durum sonucunda iki ülke arasındaki ilişkiler gelişme gösterememiş, Rusya'dan beklediği desteği göremeyen ve çözüm arayışında olan Azerbaycan'ın Batı ile yaklaşmasına neden olmuştur (Babayeva, 2013: 117).

Azerbaycan'da sonraki dönem olan Ebulfez Elçibey döneminde (1992-1993) Rusya eksenli politikalarından vazgeçildiği ve Batı ile yaklaşma yoluna gidildiği görülmektedir. Azerbaycan'ın istikrarını ve toprak bütünlüğünü sağlaması yolundaki en büyük engellerden olan Dağlık-Karabağ sorununda Rusya'nın çift taraflı politikalarından dolayı sorunun çözümünde Batı ile işbirliği yapılmaya çalışılmış, bu konuda Batı'dan destek görülmüş olsa da konu çözüme kavuşturulamamıştır. Batı'nın bölgedeki sorunlara müdahil olması, Rusya'yı harekete geçirmiş ve sorunun çözümü için Kazakistan'ın uzlaşma girişimine destekte bulunmasına neden olmuştur. Elçibey yönetimi ise Rusya karşıtı bir politika yürütüyor olmasına rağmen ülkede istikrar sağlanmadan gelişmenin mümkün olmayacağı düşüncesiyle Rusya'nın teklifini kabul etmiştir. Ancak yine de sorunun çözümü mümkün olmamış ve sorun günümüze kadar devam etmiştir (Yılmaz, 2013: 82).

Azerbaycan'da daha dengeli bir politikanın izlenmeye başlandığı 1993 yılından itibaren başlayan Haydar Aliyev dönemine bakıldığında ekonomik ve siyasi alandaki gelişmeler için ikili ilişkilere önem verildiği ve Rusya'ya karşı dışlayıcı değil işbirlikçi bir tutum içerisine girildiği söylenebilir. Yeni başlayan dönemde Batı ile işbirliklerine gidilmiş olsa da Rusya'nın da tepkisini çekmemek adına ilişkiler kesilmemiş, hem Batı hem Rusya ile yakın ilişki kurma yoluna gidilmiştir. Aliyev'in uyguladığı bu politika olumlu gelişmelerin önünü açmış ve Azerbaycan hem ekonomik hem de siyasi anlamda gözle görülür ilerlemeler kaydetmiştir. Aliyev'in

iktidara geldiğinde Elçibey'in yönetimindeki hatalarından ders çıkararak geldiğini söylemek mümkündür. Elçibey'in uyguladığı Rusya karşıtı keskin politikaların ülkeye verdiği zararın bilincinde olan Aliyev Batı ile yakın ilişkiler kurarak Rusya'nın etkisinden çıkmak istese de bunu yaparken Rusya'nın da sert tutum içine girmesini engelleme yönünde politikalar izlemiştir. Aliyev yönetimi ile Batılı şirketler arasındaki petrol görüşmelerinin ve Azerbaycan'ın Türkiye ziyaretlerinin 1994 yılı itibariyle başlaması Azerbaycan'ın tekrar Batı yönlü politikalarının başladığını göstermektedir. Fakat Aliyev bu politikaları uygularken dengeli bir yol izlemiş, Rusya'nın tepkisini çekmemek adına Rusya'nın tepkili yaklaşımlarına karşı dikkatli yorumlarda bulunarak, Rusya ile hem ikili hem de Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) aracılığıyla olan ilişkilerini geliştirerek, petrol anlaşmaları yaparken Rusya'nın da pay almasını sağlayarak ilişkilerin gerilmesinin önüne geçmeye çalışmıştır (Mammadov, 2009: 73).

Azerbaycan'ın değişen politikalarına karşın Rusya da Azerbaycan'a yönelik politikalarında değişikliğe gitmiş, daha faydacı politikalar izleyerek ilişkileri geliştirme yolunda adımlar atmıştır. Yeltsin döneminde uygulanan politikaların zararlarını telafi etmek isteyen Putin Azerbaycan'a karşı daha sonuç odaklı politikalar yürütmüş, ikili ilişkilerini geliştirerek bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarına hakim olarak hem Kafkaslarda hem de küresel düzende etkili bir aktör olmayı amaçlamıştır. Diplomatik ilişkileri geliştirme yoluyla bölgede başka bir gücün hakim olmasına engel olmak isteyen Rusya'nın politikalarına Azerbaycan temkinli yaklaşırsa da Rusya'nın politikalarındaki değişiklik iki ülke arasındaki ilişkilere olumlu yönde yansımıştır.

2.3.2. Gürcistan

Gürcistan sahip olduğu jeostratejik konumu sebebiyle enerjinin dağıtım konusunda önemli bir konumda bulunmaktadır. Ekonomisinde enerjiye büyük oranda yer veren Rusya ise Gürcistan'ı bu sebepten çıkarları için önemli görmektedir. Fakat Gürcistan'ın bağımsız olan ülkeler arasında Batı ile ilişkilerini geliştirmeye en istekli ülke olması ve NATO, AB gibi oluşumların içinde yer almak için adımlar atması Rusya ile ilişkilerinin gerilmesine neden olmaktadır. Gürcistan'ın Batı yönlü izlediği

politikalar, aldığı destek ve yardımlar ve bu desteğin neticesinde Rusya ile ilişkilerinde daha olumsuz tutum içinde olması iki ülke arasındaki ilişkinin olumsuz yönde seyretmesine neden olmaktadır.

Gürcistan, Güney Kafkasya ülkeleri içinde Karadeniz'e kıyısı olan tek ülke olmasından dolayı hem bölge ülkelerinin hem de Orta Asya ülkelerinin denize açılan kapısı olma özelliği taşımaktadır. Bu özelliği ile Rusya'nın enerji hatları üzerinde hakimiyet kurmasını önleyebilecek bir ülkedir. Aynı zamanda Ermenistan-Rusya ve Türkiye-Azerbaycan gibi işbirliği içindeki ülkeleri birbirine bağlamaktadır. Hazar kaynaklarının dünya pazarına aktarımı önemli olan ülke Ermenistan ile işbirliği içindeki Rusya'ya karşı güç kazanmak için Batı için de öncelikli konumdadır. Türkiye de Gürcistan'da yaşayan akrabaları ve Orta Asya'ya açılan kapısı olmasından dolayı Gürcistan ile ilgilenmektedir (Topal, 2015: 755).

Tiflis yönetiminin AB ve ABD ile ilişkilerini geliştirme yönünde girişimlerde bulunması, NATO'ya üyelik için çaba göstermesi, Rusya'nın ayrılıkçı Çeçen grupları ile mücadelesine destek vermekten kaçınması ve ülkesindeki Rus askeri üslerini kapatma yönünde isteğinin olması Rusya'nın Gürcistan'a karşı olumsuz tavır geliştirmesine neden olmaktadır. Gürcistan ise çatışma içinde olduğu Abhazya ve Güney Osetya gibi sorunlu bölgelere destek veren Rusya ile ilişki kurmaktan çekinmektedir. Bunların yanında Rusya Gürcistan'a küresel terör, enerji ve askeri destek konularında baskı yapmış ve vize konusunda Gürcistan'daki ayrılıkçı bölgelere yönelik taraflı tutum izlemiş, bu da ilişkilerin kötüleşmesine neden olmuştur (Sönmez, 2011: 98). Rusya Gürcistan'ın NATO'ya katılmasını enerji arzı konusundaki hakimiyetine karşı tehdit olarak görmüş ve bu üyeliği engellemek için AB ülkelerinin enerji konusunda kendisine olan ihtiyacını kullanmıştır (Özkan, 2010: 127).

Rusya'nın Gürcistan'ın yaşadığı ayrılıkçı çatışmaları kendi çıkarları için kullanması ve çıkarlarına ters düşen durumlarda Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne zarar verecek yardım ve desteklerde bulunması iki ülke arasında güvensizliğe yol açmış ve Gürcistan'ın Batı'ya daha fazla yaklaşmasına neden olmuştur. Rusya ise Gürcistan'ın Batı tarafından kabul edileceği ve etki alanını kaybedeceği endişesiyle

sert politika ve yaptırımlar uygulamaktadır. Rusya'nın Gürcistan'a tepkisi sadece yaptırımla kalmamış iki ülke arasında savaş yaşanması ile sonuçlanmıştır.

Gürcistan'ın 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasından itibaren öncelikli sorunlarından biri de ülkesinin toprak bütünlüğünü korumak olmuştur. Abhazya ve Güney Osetya özellikle bu anlamda Gürcistan için problem oluşturan bölgeler olmuş ve 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan savaş iki bölgenin de bağımsızlığını ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. Gürcistan'ın iki ülkenin bağımsızlık ilanını tanımamasına karşın Rusya'nın tanıma kararı alması ise sorunun büyümesine yol açmıştır (Kasım, 2009: 9).

Rusya ile Gürcistan arasındaki savaşın Gürcistan'da Saakashvili iktidarının başlamasıyla günden güne artan ABD etkisinden kaynaklandığı söylenebilir. ABD bu dönemde Gürcistan'ın koruyuculuğunu üstlenmiş ve sadece Gürcistan değil onun üzerinden tüm bölgede etkin olmayı amaçlamıştır. Bölgede tek hakim güç olma isteğinden vazgeçmeyen Rusya, ABD'nin Gürcistan üzerindeki etkisinin artmasının diğer bölge ülkeleriyle ilişkilerini de olumsuz yönde etkileyeceğini ve bölgedeki rekabette dezavantajlı konuma düşeceğini düşünmüştür. Bu nedenler göz önüne alındığında savaşın Gürcistan için ülkesindeki sorunları çözmeye yönelik, Rusya içinse ulusal rekabetteki statüsünü korumaya yönelik olduğu söylenebilir (Erol, 2009: 193).

Gürcistan 1992 yılında Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne üye olmuş ve resmi olarak NATO ile ilişkilerini başlatmıştır. Devam eden süreçte 2002 yılında ise NATO'ya üyelik talebinde bulunarak Rusya ile ilişkilerinin gerginleşmesine neden olacak adımı atmıştır. Rusya, 1999 yılında Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO'ya katılmasına engel olmamış olsa da Gürcistan'ın Batı ile işbirliği içinde olmasını kabul etmemiş ve tepkisini dile getirmiştir. NATO'nun Birliğe yeni katılan üyeler aracılığıyla Doğu Avrupa ve Orta Asya'ya doğru ilerlemesi Rusya'yı rahatsız etmiş ve Kafkas bölgesindeki hakimiyetini korumak için çalışmalara başlamasına neden olmuştur (Ünalmiş ve Oğuz, 2019: 34).

Rusya ile Gürcistan arasında uzun zamandır Rusya'nın ayrılıkçı bölgeleri desteklemesi ve ülkedeki Batı yanlısı yönetimi yıpratmaya yönelik ekonomik

ambargolardan dolayı ilişkiler gergindi. 2008 yılına gelindiğinde ise hem ayrılıkçı bölgelerdeki sorunların çıkmaza girmesi hem iki ülke arasında anlaşmanın yolunu açan Sochi Anlaşması kurallarına iki tarafın da uymaması hem de Kosova'nın bağımsızlığının Rusya'yı endişelendirmesi gerginliğin savaşa dönüşme sürecini başlatmıştır. 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığının Batılı devletlerce tanınması ve 2008 NATO Bükreş Zirvesinde Gürcistan'ın NATO üyeliğinden bahsedilmesi Rusya'nın endişelerini arttırmıştır. Bu aşamadan sonra Rusya Gürcistan'ın insansız hava aracını düşürmüş, Gürcistan'ı askeri birliklerin sayısını arttırmakla suçlamış ve bölgeye yönelik askeri tatbikat başlatmıştır. Gürcistan'ın da Batı'nın desteğini alacağı düşüncesiyle bu hamlelere karşılık vermesiyle çatışmalar savaşa dönüşmüştür. Sorunun uluslararası bir boyut kazanmasıyla AB devreye girmiş ve taraflar arasında anlaşmaya varılmıştır. Savaşı başlatan taraf olması sebebiyle Batılı ülkelerden beklediği desteği göremeyen Gürcistan'ın ekonomisi bu savaş ile daha da kötüye gitmiş ve dışa bağımlılığı daha da artmıştır. Rusya ise bu durumun sonucunda bölgede hala hakim güç olduğunu hem Gürcistan'a hem de Batı'ya kanıtlamıştır (Erkan, 2016: 43).

2.3.3. Ermenistan

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Ermenistan'ın, bölgede hakim güç olan Rusya ile ilişkileri gün geçtikçe artan çok taraflı bir bağımlılık ekseninde gelişmiştir. Ermenistan bağımsız bir devlet olarak kurulduğu tarihten itibaren Rusya'nın etkisi altında ve ona bağımlı politikalar izlese de tarih boyunca Moskova'nın Erivan'ın taleplerine karşı olumlu bir tavır içinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu işbirliğinden fayda sağlayan tarafın sadece Rusya olmadığı söylenebilir (Cabarlı, 2004: 6).

Ermenistan'ın dış politikası açısından ülkenin hem jeostratejik hem de ekonomik alandaki yetersizliklerinin dış politikasının belirlenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Ülke coğrafi olarak Türkiye, Azerbaycan, İran ve Gürcistan arasında hapsolmuş, coğrafi olarak karşı karşıya olduğu kısıtlama ve olumsuzluklar neticesinde gelişme gösterememiştir. Hem coğrafi hem de ekonomik anlamda yaşadığı zorluklar Ermenistan'ın kendi kendine yetebilecek bir ülke olmasının önüne

geçmiş ve tarih boyunca başka devletlerin himayesinde gelişmeye çalışmasına neden olmuştur (Karabayram, 2007: 270).

Bölge ülkelerinden Azerbaycan ve Gürcistan daha çok Batı yönlü politikalar izleyip Batı'ya entegre olma yolunda adımlar atmıştır. Bunun yanında Azerbaycan sahip olduğu doğalgaz kaynakları, Gürcistan ise kaynakların Batı'ya geçişi konusunda sahip olduğu jeostratejik konum sayesinde çeşitli ülkelerle anlaşmalar imzalamıştır. Böylece bu iki ülke hem ekonomik anlamda gelişme gösterebilmiş hem de uluslararası sistemde yer alabilmişlerdir. Ermenistan ise yukarıda belirtilen nedenlere dayalı olarak bu oluşumların dışında kalmış ve bu da zaman zaman kendini dışlanmış hissetmesine neden olmuştur. Azerbaycan ve Gürcistan ülkelerinde istikrarı sağlama yolunda adımlar atarak Batılı ülkelerin bölgeye yatırım yapmasını sağlamaya çalışmış, bu şekilde ekonomilerini canlandırma yoluna gitmiştir. Bu adımlar bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra ekonomik anlamda da Rusya'ya bağımlılıktan kurtulma yolunda atılmış adımlardır.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla Rusya'nın bölgedeki mutlak hakimiyeti sona ermiş ve uluslararası arenadaki diğer aktörlerin de bölgede etkin olma tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu durumdan rahatsız olan Rusya bölge ülkelerinin etki alanından çıkmasının önüne geçmek amacıyla BDT'nin kurulması fikrini ortaya atmış ve 1991 yılında Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna, sonraki zamanlarda da diğer Sovyet Ülkeleri'nin katılımıyla Topluluk kurulmuştur. Fakat siyasi amaçla kurulan ve ekonomik amaçlar içermeyen BDT'nin bölge ülkelerinin ekonomik anlamda işbirliği içinde bulunmasına katkı sağlayamayacağı düşünülmesi üzerine Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulması gündeme gelmiştir. Bölgeye hakim olma hedefinden vazgeçmeyen Rusya başta olmasa da ilerleyen zamanlarda bu fikri desteklemiş ve 29 Mayıs 2014 tarihinde Rusya, Kazakistan ve Belarus 'un merkezi Astana olacak şekilde "Avrasya Ekonomik Birliği" Anlaşmasını imzalamasıyla Birlik kurulmuştur (Ağır ve Ağır, 2017: 112-113). Rusya'nın Ermenistan'ın Batı ile ilişkilerini geliştirerek AB ile Ortaklık Anlaşması yapma isteğine tepki göstererek Ermenistan'a sattığı doğalgaz fiyatları üzerinden yaptırım uygulamaya çalışması Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmış olsa da Rusya'nın etki alanından tam anlamıyla çıkamadığını göstermektedir. Erivan yönetimi Rusya ile ortak sınırı olmadığını öne

sürerek Avrasya Ekonomik Topluluğu'na katılmak istemediğini dile getirmiş olsa da Rusya'ya doğalgaz anlamında bağımlılığı kararı üzerinde etkili olmuştur. Rusya'nın bu tutumu üzerine Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan 3 Eylül 2013 tarihinde Moskova'ya yaptığı ziyaret esnasında ülkesinin çıkarlarını dikkate alarak Avrasya Birliği'ne destek verme yönünde karar aldığını dile getirmiştir (İsmayıl, 2016: 140).

Ermenistan ise dış dünyaya kapalı ve Rusya'ya bağımlı bir politika izleyerek bölgedeki ekonomik fırsatlardan yararlanamayarak Rusya'ya bağımlı kalmaya devam etmiştir. Gelişimini sağlamak için Rusya'nın himayesinde yaşama konusunda istekli olan Ermenistan'ın bu tutumu Kafkasya bölgesinde hakimiyet kurmak isteyen Rusya için önemli bir fırsat olmuştur. Bölgedeki diğer iki aktör olan Azerbaycan ve Gürcistan'la istikrarlı ilişkiler içinde olamayan iki ülkenin de Batıya entegre olma isteğinin farkında olan Rusya Ermenistan'ın bölgede kendisi için iyi bir seçenek olacağını düşünmüş ve diğer ülkelerle olan anlaşmazlıklarında desteğini göstermiştir. Rusya Ermenistan ile Türkiye arasındaki sorunları da müdahale aracı olarak kullanmaktadır. Ermenistan'ın Türkiye ile ilgili soykırım iddiaları ve bu durumun ortaya çıkardığı sorunlarda Rusya Ermenistan'ın yanında yer alarak etkisini arttırmaya çalışmaktadır.

Ermeni diasporası Ermenistan'ın 1988 yılında yaşadığı deprem felaketi sonrası yaşadığı ekonomik sıkıntılar sonrası zor durumda olan, hem hammadde hem de ürün elde edilebilecek arazi konusunda yetersiz olan ülkenin güçlü devletlerle işbirliği yapmasının bununda Batılı ülkeler ile gerçekleştirilmesinin gerekliliğine inanıyor olsa da Ermeni toplumu ülkede Sovyet dönemi geleneğinin sürmesi yönünde eğilim göstermektedir. Örneğin savunma konusunda eksiklikleri bulunan Ermenistan bu eksikliğini içinde bulunduğu ekonomik yetersizlikten dolayı Rusya sayesinde telafi etme yoluna gitmeyi uygun görmektedir. Bu durumlar değerlendirildiğinde Rusya ve Ermenistan'ın temeli eskiye dayanan ilişkilerinin Ermenistan'ın birçok alanda daha rahat hareket edebilmesini sağlamakla beraber Ermenistan'ın Rusya'ya bağımlılığının artmasına ve bağımsızlığına gölge düşürmesine neden olduğunu söylemek mümkündür (İsmayıl, 2014).

Rusya, Ermenistan'a Azerbaycan ile yaşadığı Dağlık-Karabağ sorununda da destek vermiş ve askeri açıdan avantajlı durumda olması için katkıda bulunmuştur.

Bu kapsamda iki ÷lke arasında askeri işbirlikleri kurulmuştur. Ermenistan ve Rusya arasındaki askeri işbirliği 21 Ağustos 1992 yılında Moskova'da iki tarafın cumhurbaşkanlarınca imzalanan anlaşmaya dayanmaktadır. Ermenistan devlet başkanı Petrosyan döneminde daha da artan ilişkilerle yeni anlaşmalara imza atılmıştır. 1994 yılında imzalanan anlaşmayla SSCB döneminde Ermenistan'da bulunan fakat Birliğin dağılmasıyla statüleri belirsiz hale gelen iki askeri üssün Rusya tarafından Gümrü ve Erivan'da kurulması kararlaştırılmıştır. Rusya, Ermenistan'a bu işbirlikleri kapsamında sadece 2008 yılında 800 milyon dolarlık silah yardımı yapmıştır (Şıhaliyev, 2012: 150). Bu anlaşmalar sayesinde Ermenistan'ın karşı karşıya kalacağı herhangi bir tehditte sadece Ermenistan değil Rusya da savunmada görev sahibi olmuştur. Hem Rusya hem de Ermenistan bu durumu kabul etmişse de 2005 tarihinde Savunma Bakanı Serj Sarkisyan Gürcistan'da kurulan üslerin Azerbaycan'a değil Türkiye'ye karşı alınan bir tedbir olduğunu eklemiştir. Fakat bu açıklamaya rağmen kurulan üslerin Dağlık-Karabağ sorunu ve Rusya'nın Ermenistan'a bu çatışmada vereceği destekle ilgili olduğu düşünölmektedir (İsmayilov, 2014: 2).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD’NİN GÜNEY KAFKASYA’YA YÖNELİK POLİTİKALARI

Üçüncü bölümde Güney Kafkasya’nın ABD için ekonomik, siyasi ve askeri açıdan öneminden bahsedilerek ABD’nin Güney Kafkasya’ya yönelik politikaları incelenecektir. Soğuk Savaş sonrası ABD’nin hem bölgeye hem de bölgede önemli bir aktör olan Rusya’ya karşı oluşturduğu politikaların anlatılacağı bölümde ABD’nin dış politikasına önemli ölçüde etki eden 11 Eylül saldırıları sonucu bölgenin ABD için artan önemi ve bölge ülkeleri ile ABD arasındaki askeri işbirlikleri açıklanacaktır. Bölüm sonunda ABD’nin bölgedeki ülkelerle ikili ilişkileri incelenecek ve bölge ülkelerinin ABD ile ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerinin yanında Rusya’ya karşı yürütülen denge politikasından bahsedilecektir.

3.1. GÜNEY KAFKASYA’NIN ABD AÇISINDAN ÖNEMİ VE BÖLGEDE ABD ÇIKARLARI

Güney Kafkasya hem sahip olduğu kaynaklar hem de kaynakların aktarımında geçiş noktası olması özelliğinden dolayı uluslararası sistemde önemli bir yere sahiptir. Sahip olduğu petrol ve doğal gaz rezervleri sayesinde Orta Doğu ile birlikte ABD, Rusya, Çin gibi büyük güçler arasında önemli bir rekabet alanı olan Güney Kafkasya uluslararası aktörlerin farklı politikalar geliştirdiği bir alan olma özelliği taşımaktadır. Bu aktörlerden Rusya, Hazar bölgesindeki enerji akışında söz sahibi olarak Sovyet dönemindeki gücüne tekrar sahip olmak isterken, ABD bölgedeki rakibi Rusya’yı hem yeni oluşturacağı boru hattı projeleri hem de büyük petrol şirketleri yoluyla etkisiz hale getirerek bölgede etkili olmayı amaçlamaktadır. ABD’nin yanı sıra diğer Batılı devletler ve Çin de bölgede etkilerini arttırmak istemektedir (Harunoğulları, 2017: 156).

SSCB döneminde dışa kapalı bir bölge olmasından dolayı bölge dışındaki işbirliklerinden uzak kalmış olsa da Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte birçok ülkenin ilgisini çekmiş ve bir rekabet alanına dönüşmüştür. ABD de Kafkasya bölgesinde etkin olmak isteyen ve bölgedeki kaynaklardan fayda sağlamayı amaçlayan

lkelerden biri olarak sayılabilir. Bölge lkelerinin ekonomik potansiyelinden yararlanmak isteyen ABD bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler kurma yolunda adımlar atmaktadır. 1990'ların başında henüz Kafkasya'ya yönelik politikalarını belirlememiş olan ABD'nin bölgeye olan ilgisi 1993 yılında şirketlerinin bu bölgede aktif olması ile artmıştır. 19. yy' da bölgede İngiltere ve Rusya arasında yaşanan rekabetin aksine ABD'nin bölgenin tek hakimi olmayı amaçladığı söylenbilir. (Bilgin, Sezgin ve Altınar, 2013: 61).

Güney Kafkasya sadece sahip olduğu enerji kaynakları ile değil Gürcistan'ın jeopolitik konumu sebebiyle de ABD için önem taşımaktadır. Bölgedeki boru hatlarının çoğu Rusya'dan geçmekte bu da hem Rusya'nın gücünü arttırmakta hem de ülkelerin Rusya'ya bağımlı olmasını ve uyguladığı politikalara tarafsız şekilde tepki gösterebilmelerine engel olmaktadır. ABD Gürcistan üzerinden gerçekleştireceği boru hattı projeleri sayesinde Rusya'nın enerjinin geçişi konusundaki hakimiyetini kırmayı amaçlamaktadır.

ABD' nin bölgeye yönelik politikalarına bakıldığında bölgedeki amaçlarının bölgede aktif olmak isteyen diğer iki aktör olan Rusya ve İnan'ın bölgedeki etkisini azaltmak, Gürcistan üzerinde kontrol sahibi olmak, bölgedeki istikrara katkı sağlamak açısından Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki sorunların çözümüne katkıda bulunmak, aynı zamanda Türkiye ve Ermenistan arasında da uzlaşmaya varılmasını sağlamak ve Türkiye'nin bölgede kendisiyle işbirliği içinde hareket etmesi hedefine ulaşmak olduğu görülebilir (Oktay ve Cerrah, 2018: 15). Daha önce de belirtildiği gibi ABD bölgedeki tek hakim g olmayı ve küresel rekabette ana aktör olmayı hedeflemektedir. Uluslararası sistemde enerjinin artan önemini ve enerji kaynaklarına sahip olmanın getireceği avantajların farkında olan ABD, bölgenin sahip olduğu enerji kaynakları ve bu kaynakların geçiş güzergahları üzerinde etkili olarak küresel rekabette etkinliğini arttırabileceğinin farkındadır (Genç, 2013).

Bölgenin ABD için önemine baktığımızda enerji ihtiyacının %40'lık kısmını petrolden sağlamasının büyük etkisi olduğunu görebiliriz. Dünya petrol rezervlerinin dörtte birini kullanan ABD bu tüketimin %52'lik kısmını ithal etmektedir. ABD'de kanıtlanmış rezervler dünya petrolünün %2,6'lık kısmını oluştururken ABD 2014 yılı

itibariyle dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz üreticisi statüsüne ulaşmış, 2014 yılı petrol üretim verileri 12,43 milyon v/g olarak hesaplanmıştır. Üretim oranlarının 2012-2040 yılları arasında %1'lik oranda artış göstermesi beklenmektedir. ABD'nin Orta Doğu ve Kafkasya gibi enerji açısından zengin olan bölgelerde etkin olmak istemesinin sebebinin enerji kaynaklarına sahip olmaktan çok enerji ulaşımında etkili olmak istemesi olduğu ve bu sebeple üretici konumunda olan ülkelerin siyasi ve ekonomik durumlarında söz sahibi olmaya çalıştığı söylenebilir (Harunoğulları, 2017: 158).

ABD'nin hem bölgede hem de uluslararası arenada rakibi olan Rusya enerji kaynakları ve geçiş noktaları üzerinde kurduğu otorite ile güçlü bir aktör haline gelmiştir. Bu denli zengin kaynaklara sahip bir bölgede rakibi olarak gördüğü Rusya'nın tek başına hakimiyet kurup çıkar elde etmesi ABD'nin çıkarları açısından olumsuz sonuçlara sebep olmakta, bu da Güney Kafkasya'nın iki ülke arasında bir rekabet alanına dönüşmesine sebep olmaktadır.

Kafkasya ülkeleri SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını elde etmiş ve sahip oldukları enerji rezervleri sayesinde ekonomik bağımsızlıklarını elde edebilecek durumda olsalar da bu rezervlerin uluslararası piyasaya aktarılmasında Rusya'ya bağımlılıkları devam etmektedir. Bu durum bölgede Rusya etkisini kırmak ve hakimiyet sağlamak isteyen ABD açısından dezavantaj oluşturmakta ve ABD'nin bölgedeki alternatif projelere destek vermesine neden olmaktadır. ABD bu projeler sayesinde bölgede enerji avantajının Rusya'nın elinde toplanarak bölge ülkelerinin Rusya'nın bağımlılığının artmasına engel olmaya çalışmaktadır (Kantörün, 2010: 101).

Kafkasya bölgesi ABD için enerji kaynakları konusunda Ortadoğu'ya alternatif olması yönüyle de önemlidir, bölgede sağlayacağı etkinlik ABD'nin enerji ihtiyacına güvenilir bir kaynak bulması yönünden önemli bir adım olacaktır. Özellikle 11 Eylül sonrası Ortadoğu'daki güvensiz ortam ve artan terör olayları petrol ihtiyacını karşılamak isteyen ABD'yi Güney Kafkasya'ya yönlendirmiştir. Bu nedenle bölgedeki istikrar ve güven ortamının sürekli olması açısından bağımsızlığını kazanan ülkelerde demokrasi ve liberal ekonominin benimsenmesini istemekte, bu

sayede çatışmaların azalmasını amaçlamaktadır. Bölgedeki çatışmaların sona ermesi bölgeyi ABD yatırımları için güvenli hale getireceği gibi Rusya'nın da bu çatışmalardan faydalanarak bölge ülkeleri üzerinde etkili olmasını engelleyecektir.

ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik hedeflerine bakıldığında bu hedeflerin arasında bölgeye yatırım gerçekleştiren ABD şirketlerine destekte bulunmak ve şirketlerin bölgede faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için bölgede hem ekonomik hem de siyasi anlamda istikrarın korunmasını sağlamak olduğu söylenebilir. Bunun yanında İran'ın bölgede etki sahibi olmasının önüne geçmek için bölgedeki ülkelerle işbirliği gerçekleştirerek İran'ı baskı altında tutmak da ABD'nin bölgeye yönelik amaçları arasında sayılabilir. ABD bölgede İran gibi etkili olmasını istemediği diğer bir aktör olan Rusya'nın bölgede etkisini azaltmak için bölge ülkeleri ile birlikte hareket etmekte ve Rusya'nın bu ülkeler üzerinde en önemli baskı araçlarından olan ekonomik ilişkileri kendisi de bölge ülkeleri ile kurabilmek adına bu ülkelere karşılıksız mali yardımlarda bulunmaktadır. ABD böylelikle Ortadoğu'dan sonra enerji kaynakları açısından ikinci sırada olan Kafkaslar'da tek başına hakimiyet sahibi olmayı amaçlamaktadır (Cemili, 2007: 19). Petrol ve doğal gaz kaynaklarının uluslararası pazara taşınmasında hem güvenliği hem de Rusya'nın etkisinin azaltılmasını önemseyen ABD kaynakların uluslararası pazara taşınmasında Doğu-Batı koridorunun kullanımını desteklerken, bölgede bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin İran etkisine girerek radikal yönetimleri benimsemesini önlemek amacıyla ülkelere Müslüman ve laik bir ülke olan Türkiye'nin örnek alınması yönünde tavsiyede bulunmuştur (Kasım, 2006: 7-8).

ABD'nin bölge ülkelerine ilgisinin nedenlerinden birisi de ABD'nin güvenlik alanında bu ülkelerin kendi yanında olacağını düşünmesidir. Bölge ülkelerinin terörle mücadele konusunda destek vereceği beklentisi bu ülkelerin Batılı kurumlara entegre olmasını gerekli kılmış ve Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan NATO'nun "Barış İçin Ortaklık Projesi"ne (BİO) dahil edilmiştir. Bu çerçevede üç ülke de güvenlik güçlerinin NATO düzeyine erişebilmesi için eğitim almaktadır (Demirtepe, 2008: 121).

Azerbaycan, ordusunun gelişim göstererek NATO standartlarına ulaşması yönünde istek göstermektedir. 1994 yılında başlayan bu proje çerçevesinde BİO programı hedefleriyle uyumluluk gösteren Azerbaycan programın gereklerini yerine getirmiş, ABD için de askeri anlamda iyi bir müttefik olmuştur. Ulusal savunma planı ve bütçesinin açık şekilde ifade edilmesi, barış ortamının muhafaza edilmesi, savunma güçlerinin demokratik yollar aracılığıyla kontrol altında tutulması, BM ve AGİT tarafından yürütülecek operasyonlarda görev alma, insani amaçlı operasyonlarda rol sahibi olma gibi konularda ülkelerin eğitilmesini amaçlayan BİO programı sayesinde bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin askeri açıdan gelişimine katkı sağlanmaktadır (Eyvazov, 2004: 7).

3.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD’NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKALARI

ABD ve Rusya arasında yaşanan Soğuk Savaş, ABD’nin galibiyetiyle sonuçlanmış ve SSCB’nin yıkılmasıyla ABD uluslararası sistemde güçlü bir aktör haline gelmiştir. SSCB’nin yıkılması sonrası ortaya çıkan Rusya Federasyonu bu dönemde eski gücüne yeniden ulaşmak için politikalar uygulamaya ve hem siyasi hem de ekonomik anlamda adımlar atmaya başlamıştır. Rusya için 1991-2000 yılları arasındaki dönem Gorbaçov’un önderliğindeki Glasnost (açıklık, şeffaflık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma, yeniden inşa) politikaları ile hem siyasi anlamda demokratikleşme hem de ekonomik olarak serbest piyasa ekonomisine geçişin sağlanmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. 1991-1995 yılları arasında Boris Yeltsin döneminde de Batı yanlısı politikalar uygulayarak iç politikasına yoğunlaşan Rusya uluslararası rekabetteki etkinliğini kaybetmiş ve ABD’nin bu dönemdeki hamlelerine yeterli şekilde karşılık verememiştir. Rusya’nın bu dönemde Avrasya ve diğer hakimiyet bölgelerinde etkinliğini kaybetmesinin bu alanlarda otorite boşluğuna neden olduğu ve ABD’nin küresel bir güç olma yolunda adımlar atmasının önünü açtığı söylenebilir (Kantarcı, 2012: 61).

Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası Soğuk Savaş’ın sona ermesi savaşın iki tarafı olan ABD ve Rusya için önemli sonuçlar doğurmuştur. ABD, savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği’nin kontrolünde olan Orta Asya ve Kafkasya’ya Birliğin

yıkılması ve bölge ülkelerinin bağımsız olması sonucu ulaşma imkânı elde etmiştir. Her iki bölge de hem sahip oldukları enerji kaynakları hem de konumlarından dolayı ABD ve Rusya arasında rekabete sebep olmuş; Güney Kafkasya, Orta Asya'nın kaynaklarının uluslararası pazara taşınmasında önemli bir nokta olarak görülmüştür. Bu durum Kafkasya'nın ABD için önemini ve bölgede söz sahibi olma isteğini arttırmıştır (Torun, 2016: 7). Yeni ortamda ABD bölge ülkeleri ile ekonomik ve siyasi anlamda işbirliği içinde olarak hem bölgede hem de uluslararası siyasette etkili bir konumda olmayı amaçlamıştır. Fakat Rusya'nın bağımsızlığını kazanmasına karşın bölgeyi hala hakimiyet kurabileceği bir alan olarak görmesi ve bu bakış açısıyla yönetmeye çalışması ve bunun yanı sıra bölge ülkelerinin Rusya'nın bu tutumuna karşı koymayarak Rusya yönlü politikalar izlemesi ABD'nin bölgede aktif olmasını engellemiştir. Rusya'nın bölgedeki etkisinden dolayı bölge ülkeleri ile ilişki kurmaktan çekinen ABD'nin bu tutumu, destek göremeyen Kafkas ülkelerinin Rusya'ya daha da yakınlaşmasına sebep olmuştur. Bu durum 1994 yılında petrol anlaşmalarının imzalandığı döneme kadar devam etmiş, bu tarihten sonra ABD'nin bölgede daha aktif bir politika izlediği bir dönem başlamıştır. Bölgede hakimiyet kurma isteği olan iki ülke olan ABD ve Rusya önceleri müttefik olsalar da dünya siyasetinde hakim olmak isteyen ABD'nin Rusya'nın bölgedeki enerji kaynakları üzerindeki kontrol sağlama hedefinden dolayı Rusya'yı kendisi için bir tehlike olarak gördüğü söylenebilir. Bu konuda 1992 yılında yayınlanan Savunma Planı Rehberi Taslak Metninde ABD'nin kendi çıkarlarına yönelik oluşabilecek tehditlere karşı çeşitli önlemler aldığı vurgulanması ve metinde ABD çıkarları açısından önemli olan bölgelerde başka bir devletin etkili olması halinde ABD'nin önlem alacağı belirtilmesi ABD'nin Rusya'nın bölgedeki enerji hakimiyetini ele geçirme isteğinden rahatsızlık duyduğu yönünde yorumlanabilir (Genç, 2013).

Böylece Güney Kafkasya bağımsızlığının ilk yıllarında hem yabancı ve uzak bir coğrafya olması hem de istikrarsızlık ve devam eden etnik çatışmaların yaşandığı bir bölge olması sebebiyle ABD'nin uzak durduğu bir bölgeyken bölgenin stratejik açıdan önemini büyük devletlerce fark edilmesi sonucu ABD'nin de ilgi gösterdiği bir bölge haline gelmiştir. Bu değişim doğrultusunda 1990 yılındaki Körfez Savaşı'ndan sonra ABD başkanı George Bush Güney Kafkasya'da yeni dünya düzeninin temel kavramları olarak adlandırılan demokrasi, insan hakları ve serbest

pazar ekonomisinin yerleşmesi için destek sağlayacağını belirtmiş, bu şekilde ABD'nin bölgeyi daha kolay etki altına alması amaçlanmıştır (Yalçınkaya, 2012: 151).

Bu dönemde ABD'nin bölgeye ilgi göstermesinin önemli nedenlerinden biri, daha önce de belirtildiği üzere, Rusya'nın bölgede tekrar etkili olmasının önüne geçmektir. Her ne kadar siyasi ve ekonomik yapısını oluşturmaya çalışan Rusya bölgede eskisi kadar etkili olmasa da, bölge ülkelerinin bağımsızlığını kabullenemeyen Rusya uluslararası sistemdeki aktörler için tehdit oluşturabilecek bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Hem bölge ülkelerinin Rusya'nın etkisinden tamamen çıkamamış olması hem de Rusya'nın bölgedeki hakimiyetinden vazgeçmek istememesi ABD'nin işini zorlaştırmış olsa da, Türkiye gibi bölgede etkin olmak isteyen devletlerin desteğiyle bölgede projeler gerçekleştirerek Rusya'nın tek başına otorite sahibi olmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda bölge ülkeleri ile ilişkilerini arttırarak bölgede aktif olmaya çalışan ABD'nin bu tutumu 1993 yılına gelindiğinde Rusya'nın eski gücüne kavuşmaya başlamasıyla değişmiş ve geri adım atmasına neden olmuştur. Rusya'nın tek başına hakim olduğu bölgelerdeki etkisini kaybetmesi sonucu vereceği tepkiden çekinen ABD, 1994 yılında göreve gelen Dışişleri Bakanı Strobe Talbott ve ekibi önderliğinde Rusya'nın Kafkasya'daki etkinliğini kabul eden "Önce Rusya" anlayışını benimsemiştir (Aslanlı, 2013: 21-22).

3.2.1. Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin "Önce Rusya" Politikası

Soğuk Savaş sonrası dönemde 1997 yılına kadar geçen birinci Clinton döneminde (1993-2000) ABD politikasında Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı görevinde bulunan Strobe Talbott'un öncülüğündeki Dışişleri ekibi ile 1994 yılından itibaren "Önce Rusya" (Russia First) adı verilen politika benimsenmiştir. Bu politika çerçevesinde Rusya'da Vladimir Jirinovski gibi katı milliyetçi ya da eski komünist grupların yerine Boris Yeltsin gibi daha ılımlı, Batı'ya daha yakın yönetimlerin hakim olması ve Rusya'nın Batı reformlarına uyum göstermesi amaçlanmıştır. ABD Orta Asya'yı öncelik sıralamasında ilk sıralarda görmemekte ve istikrarı sağlamak için politika üretmesi gereken bir bölge olmadığını düşünmekteydi. Fakat bu gibi

bölgelerde düzenin sağlanması için kendisi yerine hakimiyet konusunda istekli olan Rusya'yı kullanabileceği ve kendisi uluslararası arenada tek başına hakim güç olurken diğer yerel sistemlerle de işbirliği içerisinde çıkarlarını gerçekleştirebileceği bir politika izleme yoluna gitmiştir (Erhan, 2004: 131).

Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni düzende ABD, Rusya'ya yönelik politikalarında SSCB dönemindeki komünizm sisteminin yerine kapitalizmin benimsenmesini ve bu düşünce sisteminin Rusya'da kalıcı olmasını hedeflemiştir. Bu politikanın sadece Rusya için değil, bağımsız olan diğer devletler için de geçerli olduğu ve ABD'nin bu devletlerin yeniden sosyalizmin etkisine girmesinin önüne geçmek istediği söylenebilir. ABD'nin Rusya'ya yönelik bu dönemdeki diğer bir hedefinin de Rusya'ya vereceği destekler ile birlikte kendisine bağımlı uydu bir devlet meydana getirerek Rusya'nın tek başına güçlü bir devlet olmasını engellemek olduğu söylenebilir (Sancaktar, 2009).

"Önce Rusya" çerçevesinde ABD önem sıralamasında daha gerilerde gördüğü Orta Asya gibi bölgelere yoğunlaşmaktansa buralarda hakimiyet kurmak istediğini bildiğini Rusya eliyle bölgede kontrolü sağlamayı amaçlamıştır. Baskın ve sert politikalarıyla ABD için bir tehdit unsuru olan Rusya'da Batılı değerlerin yerleşmesi ve yönetimde daha demokratik olunması ABD'nin çıkarlarına daha uygun görülmüştür. Bunun yanında, bu dönemki Amerikan bakış açısına göre, Rusya her ne kadar ABD için rakip ülke konumunda olsa da varlığı uluslararası denge açısından önem arz etmekteydi ve siyaset sahnesinden tamamen silinmesi ABD için de olumsuz sonuçlar doğurabilirdi. ABD bu politikayı Rusya'nın eski yayılmacı politikalarından tamamen arınması ve piyasa ekonomisi modeline geçiş yapmasını hedefleyerek uygulamaya koymuştur. SSCB sonrası dönemde Rusya'nın eskisi kadar küresel çapta büyük bir güç olmayacağı bilirse de bölgesel bir aktör olmasının ABD'nin çıkarlarıyla ters düşmeyeceği düşüncesi genel olarak kabul görmüş bir düşünceydi (Pirinçi, 2008: 210).

Bu doğrultuda, ABD'nin Güney Kafkasya politikası başlangıçta Rusya'ya öncelik veren ve Rusya'nın tepkisini çekmeme amaçlı olmuştur Fakat zaman içinde Rusya'nın yayılmacı politikalar izlemesi ABD'nin politikalarında değişikliğe

gitmesine neden olmuş, Rusya'nın bölgede çıkarları doğrultusunda adımlar atması ABD'nin de kendi çıkarları doğrultusunda politikalar izlemesine yol açmıştır. (Rasikov, 2018: 8). ABD, Rusya'nın bölgede hakim olmasına ve güvenlik endişelerine bağlı olarak izlediği yollara karşı toleranslı davranmakla beraber Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini bütünüyle koparmadan yaptığı yardım ve desteklerle bölge ülkelerinin kendisinden tamamen kopup Rusya'nın etkisi altına girmesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Bu durumda Rusya'nın zaman zaman uyguladığı dominant politikaların da etkisi büyüktür. Zaman içinde Rusya'nın dünya siyasetinde etkisini arttırmak istemesi sonucunda ise ABD uyguladığı politikadan vazgeçmiş ve Rusya'yı rakip ülke olarak değerlendirmeye başlamıştır. Başlangıçta Güney Kafkasya ve Orta Asya gibi bölgelerde kendisi doğrudan hakimiyet kurmaktansa bunu Rusya eliyle yapmayı tercih eden ABD'de, 1996 sonunda Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenen Madeline Albright öncülüğünde bu bölgelerin jeopolitik açıdan değerlendirilmesi gerektiği ve otorite boşluğu yaşanan alanlarda Rusya'nın güçlenmesinin engellenmesi görüşü savunulmuştur. Buna ek olarak Clinton yönetimi tarafından Kafkasya bölgesinde Rusya'nın etkinliğini azaltmaya yönelik politikalar izlenmeye başlanmış ve 1995 tarihinde Rusya yerine Türkiye üzerinden geçecek bir boru hattını destekleme yönünde karar alınmıştır. Rusya'nın enerji konusundaki avantajını kullanarak etkinliğini arttırmasının önüne geçmek isteyen ABD, Orta Asya ülkelerinden bu konuda destek istemiştir. Örneğin ABD'nin, Ukrayna'nın parasını ödememesine rağmen doğal gazdan faydalanması yönünde Türkmenistan'a baskı yaparken diğer yandan da Kazakistan'a Moskova'nın petrol almasını engellemesi yönünde baskı yaparak bu şekilde Rusya'nın etkinlik alanını sınırlandırmaya çalıştığı söylenebilir (Erhan, 2004: 5).

Boris Yeltsin sonrası iktidara gelen Putin, Rusya'nın ekonomik açıdan güçsüzleştiğinin ve toplumun Batı etkisine girilmesinden rahatsızlığının farkında olmasına rağmen Rusya'nın eski gücüne sahip olmadığını bildiğinden başlangıçta rasyonel bir politika izleyerek Batı'nın etkisinde gelişen politikaları sürdürmüştür. Bu dönemde Rus yönetimi NATO genişlemesinden, ABD'nin Orta Asya ve diğer bölgelerde etkili olmak istemesinden rahatsızlık duyuyor olsa da Batı'nın ekonomik kurumlarına duyduğu ihtiyaçtan dolayı Batı ile uyumlu politikalar izleyerek ABD ve Batı için tehdit olmaktan uzak bir politika sergilemiştir (Elma, 2007: 135).

ABD bölgedeki rakiplerinden İran'ın etkisinin sınırlanması için Rusya'nın varlığına önem vermesinin yanında hem Rusya'nın istikrarına hem de Sovyet dönemindeki nükleer silahların Moskova'da toplanmasına önem vermiştir. İki ülke arasında enerji alanında yaşanan rekabete rağmen Azerbaycan'a ait petrolün bir kısmının Rusya üzerinden taşınmasına itiraz etmeyen ABD'nin bu şekilde Rusya'ya verdiği desteği gösterdiği söylenebilir. Fakat NATO genişlemesi ve 1999 yılındaki NATO'nun Kosova'ya müdahalesi Rusya'yı rahatsız etmiş, bu gelişmeler Batı ve ABD ile ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Kasım, 2009: 196). Fakat Kosova krizi ile Rusya ile ABD arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Bu dönemde ABD ve Batılı devletlerin Kosova'nın bağımsızlık kararını destekleyerek hem Avrupa'daki barış ve demokrasi ortamı hem de Sırbistan'ın AB'ye üyeliği yolunda olumlu etkilerinin olacağını dile getirilmesi Rusya'nın Batı'ya karşı bakış açısında ve politikalarında değişikliğe neden olmuştur (Nizam, 2015). Batı'nın bu tutumu yanında Rusya'nın Batı'nın bilgisi dışında Piriştina'ya müdahalede bulunması iki ülke arasında güven kaybına neden olmuş ve ilişkiler olumsuz yönde etkilenmiştir (Kasım, 2009: 196). 2004 yılında Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üyelik konusunda istek göstermesine karşılık ABD Başkanı Bush'un Gürcistan'a bu konuda olumlu yanıt vermesi Rusya'nın rahatsızlığını artırmıştır. Ukrayna ile Rusya arasında 2006 tarihinde yaşanan doğal gaz krizinde Gürcistan'ın NATO üyeliğine tepkisini gösteren Rusya'nın bu tavrı Almanya ve Fransa gibi NATO üyesi bazı devletleri Rusya ile olan ticari ilişkilerinin bozulması konusunda tedirgin etmiş ve Gürcistan'ın NATO'ya üyeliğine destek vermeyeceklerini belirtmişlerdir (Erkan, 2016: 47).

2000'li yıllara gelindiğinde Putin döneminde önceki dönemlerin aksine Batı yönlü politikalarından uzaklaşmış ve merkezi otoritenin artırılması yönünde adımlar atılmıştır. Rusya'da Boris Yeltsin döneminde uygulanan politikaların olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik ekonomik ve sosyal gelişmelerin de meydana geldiği bu dönem sonrasında Rusya, toparlanarak ABD ve diğer Batılı devletlerin etkisinden büyük oranda kurtulmuş ve kendine yetebilen bir devlet olmaya başlamıştır. Bu durum Rusya'nın güçlü bir rakip olmasını istemeyen ABD'yi rahatsız ederek Rusya'ya yönelik politikalarında değişikliğe gitmesine neden olmuştur. Rusya'daki yeni yönetimi yıpratmaya yönelik politikalar izlemeye başlayan fakat başarılı

olamayan ABD, Rusya'yı çevreleme ve etki alanını azaltmaya yönelik politikalarını uygulamaya koymuştur (Sancaktar, 2009).

ABD'nin "Önce Rusya" politikası ve Rusya'nın 11 Eylül olayları sonrası ABD'ye verdiği destek sonucu iyileşen ABD-Rusya ilişkileri, 13 Aralık 2001 tarihinde ABD'nin Anti-Balistik Füzelere (ABM) Anlaşmasını uygulamayacağını belirtmesiyle olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu gelişmeleri izleyen dönemde ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki askeri varlığının geçici olmadığını fark edilmesi ve ABD'nin bölge ülkeleri ile kurduğu siyasi ve ekonomik bağlar sayesinde bölgede kalıcı olma yönünde hamlelerde bulunmasının Rusya tarafından çıkarlarına uygun olmayan bir durum olarak algılandığı ve iki ülke arasındaki işbirliğinin rekabete dönüşmeye başladığı söylenebilir (Demirtepe, 2008: 123).

ABD'nin Doğu Avrupa Füze Kalkanı Projesi kapsamında Prag'ın güneybatısına kadar uzanacak bir radar sistemi kurma ve yine bu proje kapsamında Polonya'ya da on adet füzesavar yerleştirme düşüncesi Rusya'nın kendini güvensiz hissetmesine neden olmuştur. İki ülke arasında 3 Ekim 1972 tarihinde imzalanan Anti-Balistik Füze Sistemlerinin Sınırlandırılması Anlaşması'ndan ABD'nin tek taraflı olarak çekildiğini açıklaması ilişkilerde güvensiz bir ortamın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kendisini ve Avrupa'yı olası İran saldırılarından korumak için böyle bir adım attığını belirten ABD'nin bu tutumuna karşılık Rusya'nın tepkisi sert olmuş ve Polonya'daki sistemi vurabilecekleri dile getirilmiştir. Rusya devlet başkanı Putin bu hamlenin ülkeler arasında yeniden silahlanma yarışına ve dolayısıyla nükleer bir krize yol açabileceğini belirtmiştir (Zeyrek, 2010: 876).

3.2.2. 1994 Asrın Anlaşması ve ABD'nin Güney Kafkasya'da Artan Etkisi

ABD, SSCB sonrası dönemde bağımsız olan ülkelerin tekrar Rus hakimiyetine girmemesi için bölge ülkeleri ile siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmuştur. Bağımsız olan ülkelerin Rusya'dan uzaklaşması için NATO'yu dolaylı olarak kullanan ABD, zengin enerji kaynaklarına sahip olan Azerbaycan ile ekonomik ilişkiler kurarak Rusya'nın bölgedeki etkisini azaltmayı ve bölgenin enerji kaynaklarından çıkar elde etmesini engellemeyi amaçlamıştır. Azerbaycan ise SSCB döneminin ardından

bağımsızlığını elde etmesinin üzerine jeopolitik açıdan önem taşıyan doğalgaz ve petrol rezervleri yoluyla ekonomik gelişmesini hem de bağımsızlığını güçlendirmeyi hedeflemiştir (Kazımlı, 2018: 103). Bölgedeki petrol anlaşmalarına Rusya'nın dahil edilmemesi yönünde politika izleyen Elçibey yönetimine Rusya tarafından son verildikten sonra Azerbaycan'da Aliyev dönemi başlamış ve 20 Eylül 1994 tarihinde yeni yönetim Batılı şirketler ile "Asrın Anlaşması" olarak adlandırılan petrol anlaşmalarını imzalayarak ABD'nin bölgede güçlenmesinin önünü açmış ve bu durum Rusya'nın tepkisine neden olmuştur. Rusya bu durumun önüne geçmek için Azerbaycan'ın Dağlık-Karabağ sorunu yaşadığı Ermenistan'a destek vererek Azerbaycan üzerinde baskı oluşturmayı hedeflemiştir (İyikan, 2009: 264).

Azerbaycan'da Aliyev iktidarı sonrası 4 Şubat 1994'te Azerbaycan'a ait Azeri, Çırac, Güneşli yataklarının işletilmesine ilişkin anlaşmalar gündeme gelmiş ve Nisan 1994'te Azerbaycan petrol şirketi SOCAR hisselerinin %10'luk kısmından Rus şirketi Lukoil'in de pay alması söz konusu olmuştur. Bunun üzerine konsorsiyumun diğer ortakları Rusya'nın ileriki zamanlarda bölgede uygulaması muhtemel olan baskıları göz önünde bulundurmuşlar ve Bakü, İstanbul ve Houston'da gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda Konsorsiyuma Rusya'nın da dahil edilmesi sonrası anlaşma yeniden düzenlenmiştir. Konsorsiyuma Rusya'nın da dahil edilmesiyle Bakü, İstanbul ve Houston'da görüşmelerle birlikte anlaşma tekrar düzenlenmiş ve SOCAR'ın %10'luk hissesinin Rusya'ya devri gerçekleşmiştir. Azerbaycan ile ABD, İngiltere, Norveç, Türkiye, Rusya ve Suudi Arabistan arasında imzalanan anlaşma sonucu Azeri, Çırac, Güneşli yataklarında petrol arama ve çıkarma yetkisi AIOC (Azerbaycan Uluslararası Operasyon Şirketi)'a verilmiştir. Azerbaycan'ı SOCAR'ın temsil ettiği anlaşmaya yabancı şirketlerden BP, Amoco, Lukoil, Pennzoil, Unocal, Statoil, MC Dermott, Ramco, TPAO, Delta –Hess katılmıştır (Aras, 2006: 43). Azerbaycan bu dönemde hayata geçirilen Asrın Anlaşması sayesinde Hazar denizi ve bölgedeki enerji kaynaklarını uluslararası pazara ulaştırarak dünya siyasetinde önemli bir aktör haline gelmiştir. Ekonomik gelişmelerle sağlanan istikrar sonucunda ABD yatırımlarının ülkeye girişini sağlayan Azerbaycan'a 2000-2002 yılları arasında petrol dışındaki sektörlerde ABD tarafından 40 milyon dolarlık yatırım yapılmıştır (Kalaycı, 2013: 38).

Hazar enerji kaynaklarının dünya pazarına aktarımı konusunda Rusya ve İran'ın devre dışı bırakılması yönündeki çalışmalar Asrın Anlaşmasının imzalanmasından sonra hayata geçirilmeye başlanmıştır (Kısacık ve Kaya, 2016). Asrın Anlaşması kapsamında bölgede gerçekleştirilen projelerden olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı ile Azerbaycan petrolünün Gürcistan ve Türkiye üzerinden Akdeniz'e ulaşımı sağlanmaktadır. 20 Eylül 1994 tarihinde Azerbaycan ile petrol şirketleri arasında yapılan anlaşma sonucu bölgedeki petrol yataklarının kullanımı konusunda anlaşmaya varılmış olsa da petrol hatlarının güzergahı hakkında anlaşmazlık yaşanmıştır. Petrolün arzı konusunda Rusya Federasyonu Bakü-Novorossisk Boru Hattını tercih etse de Azerbaycan, ABD, Türkiye ve petrol şirketleri Rusya'nın bu önerisine sıcak bakmamış ve 18 Kasım 1999 tarihinde yapılan anlaşmayla taraflar Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattının inşası konusunda fikir birliğine varmıştır. Projeye ev sahipliği yapan Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan'ın yanında, ilerleyen dönemlerde projeye dahil edilmesi düşünülen Kazakistan'da anlaşmaya imza atmıştır. ABD projeye hem ekonomik hem de siyasi açıdan destek vermiş, anlaşmaya garantör ülke statüsünde dahil edilmiştir (Akpınar, 2005: 241).

Yapılan petrol anlaşmalarında hedeflenen ilk amacın Azerbaycan'ın bağımsızlığının korunması ve güçlendirilmesinin yanında Karabağ sorununda Batılı devletlerden destek alınarak bu durumun Azerbaycan üzerinde yarattığı etkileri dengelemek olduğu söylenebilir. Anlaşma sonucu elde edilecek petrol gelirlerinin verimli şekilde değerlendirildiği takdirde ülke gelişimine olumlu yönde etki etmesi beklenmektedir. Bu gelirler eğitim ve altyapı hizmetleri için kullanılacak, anlaşmalar sayesinde ise Azerbaycan petrolünün uluslararası pazara aktarımı Azerbaycan için daha avantajlı hale gelecek ve yapılacak boru hatları sayesinde Azerbaycan birçok ithalat noktası için transit ülke konumuna gelecektir (Guliyev, 2004: 27-28).

Bu anlaşma ABD'nin bölgedeki ekonomik çıkarlarının yanında Azerbaycan'ın Sovyet döneminden sonra gerçekleştirmeye çalıştığı ekonomik gelişim ve dünya pazarlarına dahil olabilmesi için de büyük öneme sahiptir. Yapılan anlaşmalar ile uluslararası pazara entegre olabilecek Azerbaycan'ın bu şekilde Rusya'ya olan bağımlılığının azalacağı ve bağımsız bir devlet olarak hareket edebileceği beklentisi vardır. Toplam yatırımın 13 milyar \$ civarında olacağı anlaşma Azeri-Çırac-Güneşli

yataklarını içermektedir. Anlaşma kapsamında elde edilecek petrol rezervleri 5.4 milyar varil iken doğal gaz rezervleri ise 96 milyar m³ olarak öngörülmektedir (Aras, 2006: 43).

1993 yılında Azerbaycan'da Aliyev yönetiminin başlamasından ardından ülkede Rusya ve İran yönlü bir politika izlenmiş ve ABD ile yakın ilişkiler kurulamamıştır. Ancak sonrasında bağımsızlığını koruma yönünde Rusya ve İran'dan istediği desteği görememesi ve tam tersi iki ülkenin de bu konuda Azerbaycan'a olumsuz tutumları Azerbaycan'ı ABD ile yakın ilişkiler kurmaya yöneltmiştir. 4 Mayıs 1994 tarihinde Azerbaycan'ın NATO Barış İçin İşbirliği Planına katılmasıyla iki ülke arasında askeri ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra Azerbaycan Dağlık-Karabağ sorunun çözümü için ABD'den destek istemiş ve ABD'de de AGİT çerçevesinde Azerbaycan'a destek vereceğini belirtmiştir. 1995 yılında Aliyev ve Clinton arasında başlayan görüşmeleri takip eden dönemde 1997 yılında ABD Senatosu yazılı bir belge ile Ermenistan'ın Dağlık-Karabağ bölgesinde yaptığı seçimi geçerli bulmadığını belirterek Azerbaycan'a verdiği desteği göstermiştir. ABD Hazar Denizi'nin statüsünü konusunda da Azerbaycan'a destek vermiş, Azerbaycan ise bölgede petrol anlaşmalarında ABD'li şirketlere öncelik verme kararını dile getirmiştir (Yılmaz, 2010: 79). Ermeni lobisinin ABD kongresi üzerindeki etkisinden dolayı iki ülke arasındaki ilişkiler zaman zaman olumsuz yönde etkilenmiş olsa da, özellikle 11 Eylül sonrası Azerbaycan'ın ABD'ye verdiği destek sonrası iki ülke arasında oluşan işbirliğinin ilişkileri olumlu yönde etkilediği söylenebilir (Mardanov, 2013: 227).

3.2.3. 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikası

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik saldırılar ABD'nin ekonomik, siyasi ve askeri anlamdaki politikalarında büyük çaplı değişikliklere gitmesine neden olmuştur. ABD terör olayları sonrası olası saldırılara karşı savunmanın yeterli olmadığı, saldırı öncesi önlemler alınması gerektiği düşüncesini benimsemiş ve düşmanın yer aldığı bölgelere giderek olası tehditlerin ortaya çıkmadan engellenmesi yönünde bir politika oluşturulmuştur. Bu politika çerçevesinde ABD'nin küresel güç olma hedefi vurgulanmış ve gerekçe olarak da terör saldırıları gösterilmiştir. Bu

kapsamda ABD düşman olarak görülen bölgelere gitme, muhtemel rakiplerinin ortaya çıkmasının önüne geçme, ABD'nin küresel bir güç olma yolunda adımlar atma, tüm devletlerin işbirliği içinde hareket etmesinin yanında ABD'nin gerekli durumlarda tek başına da hareket edebileceğinin kabul edilmesi ve demokrasi ve insan hakları gibi değerlerin dünya çapında benimsenmesi konusundaki hedefini ortaya koymuştur (Ermağan, 2012: 26). Terör olayları sonrası ABD'de uygulanan Bush doktrini çerçevesinde ABD yönetimi "ön alma stratejisini" benimseyerek çıkarları açısından tehdit oluşturan bölgelere saldırıda bulunmayı egemenlik hakkı kapsamında saymıştır. Bu doktrine bağlı olarak Soğuk Savaş dönemindeki şartların değiştiği ve tüm koşulların sağlanması beklenmeden askeri müdahalede bulunulabileceği belirtilmiştir (Dündar, 2018: 55).

11 Eylül sonrası ABD petrol ihtiyaçlarını karşılamak için Ortadoğu'ya alternatif kaynaklar arama çabasını yoğunlaştırmıştır. Dünyada yer alan petrol rezervlerinin üçte ikilik kısmının Ortadoğu ve Hazar bölgesinde bulunması yeni kaynak arayışında olan ABD'yi Kafkasya'ya yöneltmiştir. Hazar bölgesindeki kaynakların Batı'ya ulaşması için ABD; Rusya, Türkiye ya da Afganistan'ın ön planda olduğu üç yoldan birini kullanmalıydı. Kafkasya'daki en büyük rakibi olan Rusya'nın bu şekilde daha da güçlenmesini istemeyen ABD Rusya seçeneğini kullanmak istememiş, Bush döneminde etkin olan petrol lobisi de Türkiye seçeneğine sıcak bakmadığı için Türkiye seçeneğinden de vazgeçilmiştir. Üçüncü seçeneğe hem Bush yönetimi hem de yönetime yakın büyük petrol şirketleri olumlu baktığı için Afganistan'ın kilit noktada bulunduğu güzergah tercih edilmiş ve Taliban yönetiminin devre dışı bırakılması için diğer devletlerle ortak hareket etme yolunda adımlar atılmıştır (Özer, 2007: 14).

11 Eylül olayları sonrası ABD küresel boyuta ulaşan terörle mücadele için tek başına yeterli olamayacağını ve tek taraflı politikalarını terk etmesi gerektiğini fark etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde yeterince çoğulcu politika izlemeyen ABD bu olayla daha uyumlu ve sistematik bir politika izlemesi gerektiğinin farkına vararak uluslararası sistemde diğer ülkelerle birlikte var olabileceği düşüncesiyle işbirliği kurma yolunda politikalar üretmiştir (Ataman, 2006: 408).

Bu olay terörün küresel bir hal aldığını ve bütün devletler için tehlike oluşturduğunu göstermiş ve bu durumdan etkilenmemek için bütün devletlerin birlikte hareket etmesi gerektiği görülmüştür. Terör olayları dolayısıyla büyük zarara uğrayan ABD ise politikalarında değişikliğe giderek teröre neden olan istikrarsızlığın yaşandığı bölgelerde daha aktif rol almaya çalışmıştır. ABD, bunun için Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu gibi istikrarsızlığın yaşandığı bölgelere ekonomik destek vermenin yanında bölge ülkeleriyle askeri işbirlikleri de sağlayarak askeri üsler elde etmiştir. Bu sayede bölgede etkinliğini arttıran ABD işbirlikleri sayesinde Azerbaycan ve Gürcistan'la da ilişkilerini arttırmıştır (Kasım, 2009: 34).

Güney Kafkasya ülkeleriyle işbirliğini geliştirmek isteyen ABD, bu doğrultuda Azerbaycan ile askeri alanda işbirliği yapma isteğini dile getirmiştir. Bu dönemde Azerbaycan'ın uluslararası terörle mücadeleye verdiği destek uluslararası sistemdeki imajına olumlu yönde etki etmiştir. Ermeni lobisinin Azerbaycan'a yönelik olumsuz faaliyetleri tam anlamıyla bitmiş olmasa da önceki yıllara oranla azalma göstermiş, ABD ise Azerbaycan'a yardımlara kısıtlama getiren 907 sayılı kararın geçici süreyle askıya alınmasına karar vererek Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekleyen açıklamalarda bulunmuştur (Yılmaz, 2010: 82). 907 numaralı kararın askıya alınması sonrasında ABD tarafından Azerbaycan'a 2002 yılında toplam 54,9 milyon dolarlık ekonomik yardımda bulunulmuştur. Bu yardımla Azerbaycan'da demokrasi ve insan hakları prensiplerinin yaygınlaşması, hukukun üstünlüğünün sağlanarak basın kuruluşlarının özgür bir ortamda çalışabilmesi ve serbest piyasa ekonomisine destek verilmesi hedeflenmiştir (Guliyev, 2004: 227).

ABD, Azerbaycan'da askeri üs elde etmesi ve askeri operasyonlarda birlikte hareket edilmesi sonucunda Azerbaycan'a mali destek verirken Azerbaycan da ABD'nin yapacağı askeri operasyonlarda ABD ile hareket edeceğini dile getirmiştir. ABD, bölgede elde edeceği üslerin BTC petrol boru hattının güvenliğini üstleneceğini belirtmiştir. Terörle mücadele konusunda bölgedeki büyük güçler olan Rusya ve İran'ın dahi askeri ve mali anlamda yeterli olmadığı düşünüldüğünde ABD'nin bu teklifinin boru hatlarının güvenliği için gerekli olduğu söylenebilir. ABD'den hem mali yardım hem de Dağlık-Karabağ meselesinde Ermenistan'a karşı destek bekleyen Azerbaycan, ABD ile 2003 ve 2004 yılları arasında askeri

operasyonlarda birlikte hareket etmiştir. Fakat ABD'nin Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki ilişkileri her zaman dengede tutmak istemesi ve Azerbaycan'a açık bir destekte bulunmaması Azerbaycan'ın hayal kırıklığına uğramasına neden olmuştur (Mammadov, 2008: 29).

ABD'nin terör olayları sonrası Irak ve Afganistan'a gerçekleştirdiği operasyonlarda en fazla işbirliği içinde olduğu ülkelerden birinin Gürcistan olduğu söylenebilir. Uluslararası terörle mücadele etme amacını dile getiren ABD Çeçenistan sınırındaki Panki Vadisinde El-Kaide militanlarının bulunduğunu öne sürerek Gürcistan'a askeri destekte bulunmuş, Gürcistan'ın güneydoğusuna 200 Amerikan askeri yerleştirmesine ek olarak ülkeye 65 milyon dolarlık askeri yardım gerçekleştirmiştir. Gürcistan Parlamentosu ise 21 Mart 2003 tarihinde aldığı kararla Gürcistan'da bulunan ABD görevlilerinin tamamına dokunulmazlık hakkı tanımış ve iki ülke arasında 2003 tarihinde askeri işbirliğine yönelik anlaşma imzalanmıştır. ABD'nin bölgede etkinliğinin artmasından rahatsız olan Rusya ise bu duruma Güney Osetya sorununa müdahale ederek cevap vermiştir (Oktay, 2016).

3.3. ABD'NİN GÜNEY KAFKASYA ÜLKELERİYLE İKİLİ İLİŞKİLERİ

SSCB'nin yıkılmasıyla Güney Kafkasya ülkeleri bağımsız olmuş ve bölgenin dışı kapalı yapısı büyük ölçüde sona ermiştir. Zengin enerji kaynakları ve jeostratejik öneminden dolayı birçok uluslararası aktörün dış politikasında öncelikli olan Güney Kafkasya petrol ve doğal gaz tüketimi konusunda ilk sırada yer alan ABD için de önemli bir coğrafyadır. Bölgede yer alan üç ülke Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile yakın ilişkiler kurmak isteyen ABD bölgede Rusya faktöründen dolayı ilişkilerinde denge politikası izlemeye gayret etse de bölge ülkeleri ekonomik ve askeri işbirlikleri kurmakta ve ülkelerin bağımsızlığını desteklemektedir. Bu bağlamda aşağıdaki kısımda ABD'nin bölge ülkeleri ile ikili ilişkileri incelenecektir.

3.3.1. Azerbaycan

SSCB'nin yıkılması sonrası bağımsız bir devlet olan Azerbaycan sahip olduğu zengin enerji kaynakları sayesinde bölgedeki güç boşluğundan faydalanmak isteyen ABD ve eski gücüne sahip olmayı amaçlayan Rusya arasındaki en önemli rekabet alanlarından olmuştur. Fakat dış politikasında yeni bir yol belirleyip Rusya'nın hakimiyetine girmekten kaçınan Azerbaycan bağımsız olduğu ilk dönemden itibaren dış politikasında Batı ve ABD ile yakın ilişkiler kurmaya yönelmiştir. Yeni bir devlet olma yolunda içinde bulunduğu savaş ortamı ve istikrarsız yapıdan dolayı zorlanan Azerbaycan hem toprak bütünlüğünün korunması hem de ülkedeki istikrarsız ortamın aşılabilmesi için ABD'nin desteğini almaya yönelik politikalar izlemiştir (Merdanov, 201: 49).

Azerbaycan'ın dış politikasına bakıldığında Batı ile yakın ilişkiler kurmak istemesinin yanında Rusya ile de ilişkilerinde de dengeyi sağlamayı amaçladığı söylenebilir. Bağımsız olduktan sonra Rusya'nın etkisinden kurtulmak ve sahip olduğu enerji kaynaklarını kullanarak ekonomik açıdan bağımsız ve kendine yetebilen bir ülke olmak isteyen Azerbaycan bu amaçlar doğrultusunda Batılı ülkeler ile ilişkilerini arttırırken Ermenistan ile yaşadığı Dağlık-Karabağ sorunu da Rusya'dan bütünüyle uzaklaşmasının önüne geçmektedir. Azerbaycan Ermenistan tarafından işgal edilen topraklarında Rusya'nın desteğine ihtiyacı olduğunu bilmekte, bu nedenle Rusya'nın bölgede rakip olarak gördüğü ABD ve diğer Batılı ülkelerle ekonomik, siyasi, askeri ve enerji alanında işbirlikleri içinde olsa da Rusya'nın çıkarlarını da göz ardı etmemekte, denge politikası yürütmektedir (Aslanlı, 2013: 25).

Rusya açısından Azerbaycan'ın ekonomik ve stratejik açıdan önemine karşılık ABD'nin de bölge üzerinde aynı konularda çıkarlara sahip olduğu söylenebilir. Bölgede Rusya'nın hakimiyetine karşı Azerbaycan'la kuracağı işbirliği ABD açısından büyük öneme sahiptir. Siyasi nedenlerin yanında sahip olduğu zengin enerji kaynakları da Azerbaycan'ı ABD için önemli bir müttefik haline getirmektedir. Aynı zamanda Orta Asya'ya ulaşmasında da basamak olarak kullanabilecek bir alan olarak gördüğü Azerbaycan ile işbirliği içerisinde olmak

ABD'ye bölgedeki rakiplerinden olan İran ile olan mücadelesinde de avantaj sağlayacaktır (Karadağ, 2019).

SSCB'nin yıkılmasıyla güç boşluğunun olduğu bölgede birçok ülke gibi ABD de etkinlik sağlamak istemiş ve buna yönelik politikalar belirlemiştir. Bu politikalara yönelik olarak 12 Aralık 1991'de ABD Dışişleri Bakanı James Baker açıklama yaparak hem ABD'nin bağımsız olan bölgelerdeki politika planlarını hem de bu ülkelerden beklentilerini açıklamıştır. ABD bu bölgeler ile kuracağı ilişkilerde 3 faktörü göz önünde bulunduracaktır. İlk olarak ABD bu ülkelere bağımsızlıklarını güçlendirme konusunda destek vererek eski SSCB silahlarının imha edilmesine yardımcı olacaktır. Bu silahların varlığının Avrupa için tehdit oluşturduğu ve ABD'nin bu duruma karşı olduğu belirtilmektedir. Bu konu hakkında bölge ülkelerinden Azerbaycan örnek gösterilerek savaşmak için silahlanan ülkelerin varlığından duyulan rahatsızlık dile getirilmiş ve bu tutuma sahip olan ülkelere Batı tarafından destek verilmeyeceği vurgulanmıştır. Bunun yanında ABD yeni kurulan devletlerin demokratik rejimi ve serbest ekonomiyi benimsemesine de destek vereceğini belirtmiştir. Hedeflenen bu politikaların gerçekleştirilebilmesi için ABD beklentilerini sıralamış ve ülkelere bu şartlar doğrultusunda destek vereceğini dile getirmiştir. Bölge ülkelerinden Azerbaycan bu şartları dikkate alacağını belirtmiş ve ABD ile işbirliği kurma yolunda adımlar atmıştır. Nükleer silahlanma konusunda tutumunu belli eden ABD yeni bağımsız olan diğer devletler gibi Azerbaycan'ın da buna uymasını istemiş ve 1968 Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı imzalayarak bu konuda kendisine garanti vermesini talep etmiştir. Bölge ülkelerinden sınır dokunulmazlığı konusuna uymalarını bekleyen ABD Azerbaycan'ın da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) çerçevesinde sınırların kesinliğini kabul edip sorunlarının çözümü için Birleşmiş Milletler (BM), AGİK, Uluslararası Adalet Divanı (UAD) gibi uluslararası kuruluşlardan destek almayı kabul etmesini istemiştir. Demokratik yönetim, insan haklarının korunması ve serbest piyasa ekonomisine geçilmesi gibi konularda da Azerbaycan'dan ilerleme kaydetmesini isteyen ABD yönetimine Azerbaycan'ın bağımsızlık sonrası ilk devlet başkanı olan Ayaz Muttalibov tarafından verilen cevapta ülkesinin serbest ekonomiye geçiş dışındaki ilkelere uyduğu ve bu ilke için de çaba içinde olduğu

belirtilmiş ve ABD ile ilişkilerini geliştirme isteği dile getirilmiştir (Merdanov, 2013: 6-7).

Azerbaycan'ın ABD ile yakın ilişkiler kurma isteği ABD tarafından olumsuz karşılık bulmasa da iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrinde Ermenistan'ın rolü etkili olmuştur. Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda iki ülke arasındaki ilişkilerde ekonomik çıkar, demokrasi ve Ermeni lobisi faktörleri dengede tutulmaya çalışılmış olsa da ilerleyen dönemlerde ABD'de Ermeni lobisinin daha önemli bir konuma gelmesi Azerbaycan ile ABD ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren Rusya karşıtı politikalar izleyip ABD yanlısı bir tutum içerisinde olmasına ABD tarafından aynı şekilde karşılık verilmediği söylenebilir. Azerbaycan'ın ABD'nin "Özgürlüklere Yardım Yasası" çerçevesinde yapılacak yardımlarından faydalanamayan tek ülke olması da bunu destekler niteliktedir. Azerbaycan ve ABD arasındaki ilişkilerde önemli etkisi olan Dağlık-Karabağ sorununa ABD'nin yaklaşımı iki ülke ilişkileri için belirleyici olmuştur. Ülkede oldukça etkili olan Ermeni lobisinin etkisiyle ABD zaman zaman Ermeni yanlısı tutum sergilemiş ve alınan Kongre kararları Azerbaycan aleyhine olmuştur. 1992 yılında Azerbaycan'ın Ermenistan'a ambargo uyguladığı gerekçesiyle Özgürlüklere Yardım Yasası'na ek madde konularak Azerbaycan'ın bu yardımların dışında bırakılması iki ülke arasındaki ilişkilerde belirsizliğe neden olmuştur. Bill Clinton yönetimi karara rağmen Ermenistan ve Azerbaycan ile olan ilişkilerinde denge sağlamaya çalışmış olsa da ABD'nin Dağlık-Karabağ sorununda Azerbaycan'a yeterince destek vermediği söylenebilir (Merdanov, 2013: 61).

1990'lı yıllarda ekonomik çıkarların etkisiyle olumlu yönde etkilenen ilişkilerde 2000'li yıllardan sonra demokratik kaygıların da etkili olmaya başladığı söylenebilir. 11 Eylül olayları sonrasında iki ülkenin çıkarlarının örtüşmesinin de ilişkilerde ilerleme kaydedilmesine ve ABD'nin Azerbaycan'a bu duruma karşılık olarak askeri destekte bulunmasına neden olduğu görülmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilere etki eden etmenler değerlendirildiğinde ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikalarının dönemsel değişimler dışında büyük farklılıklar göstermediği ve daha çok ekonomik çıkarlar doğrultusunda şekillendiği söylenebilir (Arslanlı, 2011).

3.3.2. Ermenistan

ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik politikalarına bakıldığında Rusya'nın bölgedeki gücünü azaltmak istemesinin yanında bölgenin enerji kaynaklarından faydalanmak ve enerji kaynaklarının Batı'ya aktarılması ve ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması gibi amaçlarının da olduğu söylenebilir. Ermenistan bölgedeki diğer iki ülke Azerbaycan ve Gürcistan'ın aksine zengin enerji kaynaklarına ve stratejik öneme sahip olmamasına rağmen ABD için önemli bir aktördür. Ermenistan'ın Rusya'ya bağımlı bir politika izleyerek bölgedeki hakimiyetine destek olmasının yanı sıra bölgedeki diğer ülkelerle sorun yaşamaması da ABD'nin çıkarlarına uymamaktadır. Bölgede enerji zenginliğiyle önem kazanan Azerbaycan, ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olan Gürcistan ve Soğuk Savaş sonrasında ABD ile yakın ilişkiler kuran Türkiye ile anlaşmazlık yaşayan Ermenistan'ın bu tutumu sonucunda bu ülkelerde istikrarsızlık yaşanması ve Rusya, İran gibi rakipleri ile yakınlaşmalarından çekinen ABD bunlara rağmen Ermenistan'a destekte bulunmakta ve iki ülke arasındaki ilişkiler olumlu yönde ilerlemektedir (Tüysüzöğlü, 2014: 11). ABD'nin Ermenistan'a karşı bu tutumunda Rusya'yı dengeleme isteğinin etkili olduğu söylenebilir. Bu amaç doğrultusunda ABD Ermenistan'a hem mali hem de siyasi destekte bulunmakta, diğer ülkelerle yaşadığı çatışmalarda Ermenistan'ın yanında yer almaktadır (Okyar, 2017: 1189).

Ermenistan'ın ABD dış politikasındaki öneminin en büyük nedenlerinden birinin ABD'de oldukça etkin olan Ermeni diasporası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. ABD'nin yeni bağımsız olan Güney Kafkasya ülkelerinden Azerbaycan ve Gürcistan ile diplomatik alanda ilişkileri olsa da bazı konularda uzak kalmayı tercih ettiği görülürken Ermenistan'a siyasi ve ekonomik sorunları konusunda daima destek olduğu görülmektedir. Bu durumda Ermeni diasporasının ABD'de yürüttüğü başarılı politikalarının etkisinin olduğunu söylemek mümkündür (Cabbarlı, 2012). Ermeni lobisinin ABD kongresinde ulaşmak istediği amaçlar üç başlık altında toplanabilir. Bunlar; Sözde Soykırım kararının ABD Senatosu tarafından kabul edilmesi, Azerbaycan ve Türkiye için yaptırım kararı alınması ve Ermenistan'ın ABD'den teknik yardım ve kalkınma yardımları almasıdır (Cemili, 2007: 137).

Ülkede yaşayan çok sayıda Ermeni vatandaşının desteği ABD'li politikacılar için önemlidir ve ABD bu desteği sağlamak için Ermenistan'a ekonomik ve siyasi yardımlarda bulunmaktadır. ABD'nin Ermenistan'a yaptığı mali yardımlar incelendiğinde 1992 yılından 2002 yılına kadar toplam 1,2 milyar dolar tutarında yardım yapıldığı görülmektedir. ABD bu dönemde yeni bağımsız olan bir başka ülke olan Azerbaycan'a sadece 165 milyon dolarlık yardımda bulunmuştur. ABD'nin her geçen yıl artarak devam eden mali desteği 2004 yılında 1,5 milyar doları aşarken 2016 yılına gelindiğinde ABD Ermenistan için ayırdığı bütçesinde %22 oranında artış kararı almıştır (Taşcıoğlu, 2018).

ABD Ermenistan'a finansal destek yanında siyasal anlamda da destek vermekte, uluslararası arenada Ermenistan'ın yanında yer almaktadır. ABD'de etkili olan Ermeni lobisi Türkiye ve Ermenistan arasında yıllardır süregelen soykırım tartışmalarında ABD Senatosunda Türkiye tarafından soykırım uygulandığının kabul edilmesini istemekte, ABD ise Ermenistan'a destek veriyor olsa da Türkiye ile de ilişkilerini göz önünde bulundurarak iki ülke ile de ilişkilerini dengede tutmaya gayret etmektedir (Çelikkol, 2015: 27).

İki ülke arasındaki ilişkilere Ermenistan açısından bakıldığında ABD'den aldığı desteğe rağmen Rusya yönlü politikasından tam anlamıyla vazgeçmediği ve mali anlamda ABD ile işbirliği içinde olsa da siyasi ve askeri anlamda Rusya ile işbirliği içinde olduğu söylenebilir. NATO ile işbirliği içinde olmasına rağmen NATO'ya üyelik konusunda olumlu görüş bildirmeyen Ermenistan'ın bu tavrı askeri ve güvenlik anlamında Rusya ile işbirliği olma isteğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ermenistan coğrafi açıdan dışa kapalı bir ülkedir ve bağlantılarını Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden gerçekleştirebilmektedir. Dağlık-Karabağ sorunu dolayısıyla Azerbaycan'ın bu geçişe izin vermediğini bilen ABD ise Rusya'nın Ermenistan üzerindeki hakimiyetini azaltabilmek için Türkiye'ye geçiş izni vermesi için baskı yapmaktadır (Cemili, 2007: 156-157).

3.3.3. Gürcistan

ABD ve Gürcistan arasındaki ilişkilere bakıldığında iki ülkenin de birbirlerinin dış politikasında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Gürcistan bağımsız olduktan sonra tekrar Rusya'nın etkisine girmek istememekte ve bu durumun önüne geçebilmek için Batı'dan destek almak istemekteydi. NATO'ya üye olmak isteyen ve hem bu üyeliğin kolaylaşmasını hem de üyeliği gerçekleşene kadarki süreçte Batılı bir ülkenin desteğine sahip olmak isteyen Gürcistan ABD ile yakın ilişkiler kurma yolunda istek göstermiştir. Gürcistan'ın bu isteğine karşılık ABD de jeopolitik açıdan önemli bir noktada bulunması sebebiyle Gürcistan ile yakın ilişkiler kurmak istemektedir. Gürcistan ABD için hem Orta Asya enerji kaynaklarına geçişinde hem de bölgedeki rakipleri İran ve Rusya'yı kontrol altında tutabilmesi için kritik bir noktada bulunurken, aynı zamanda Karadeniz'e kıyısı olan bir ülke olması da Gürcistan'ın ABD için önemini arttırmaktadır (Erkan, 2016: 51).

ABD'nin Gürcistan'a verdiği önemde Kazakistan ve Özbekistan gibi Orta Asya devletlerinde etkisini kaybetmesinin de payı olduğu söylenebilir. Bu durum ABD'yi etkisini arttırabilmek için başka alanlara yönelmiş ve Avrasya coğrafyasına yönelik politikalar üretmesine neden olmuştur. Bölgede yer alan Ukrayna ve Gürcistan'da bu politikalar aracılığıyla güç elde etmek isteyen ABD, Ukrayna sayesinde Rus Karadeniz filosunun önemini kaybetmesini, Gürcistan sayesinde ise hem Rusya'nın Kafkaslar ve Ortadoğu üzerinde nüfuzunu hem de boru hatları üzerindeki etkinliğini azaltmayı amaçlamaktadır (Yapıcı, 2008: 188).

Sovyet Sonrası dönemde otorite boşluğunun yaşandığı bölgelerden olan Kafkasya'da hakimiyet elde etmek isteyen ABD bunun için değişik politikalara başvurmuştur. Bu politikalardan en önemlilerinden biri ise bağımsızlığını kazanan bölgelerde demokrasinin yayılarak demokratik yönetimlerin benimsetilmesi politikasıdır. Soğuk Savaş döneminde ABD başkanı Ronald Reagan'ın öncülüğünde hayata geçirilen "Demokrasi Projesi" ile SSCB'ye karşı mücadelede kullanılan bu politika Sovyetlerin yıkılmasından sonra Clinton döneminde yerini demokrasinin yayılması ve ülkelere bu alanda destek sağlanması projesine bırakmış ve ABD bu şekilde bağımsız olan ülkelerde Rusya'nın tekrar etkili olmasının önüne geçerek

Hazar Havzası'nın enerji kaynaklarının Rus kontrolünden çıkararak ABD'li konsorsiyumlar eliyle Batılı ülkelere ulaşmasını hedeflemektedir (Torun, 2016: 37).

Bağımsızlığının ardından 1990'lı yılların ilk yarısından itibaren ABD ve Gürcistan arasındaki ekonomik ve askeri ilişkiler gelişme göstermiştir. 1997 yılından itibaren "Özgürlüklere Destek Kanunu" kapsamında Gürcistan'a ekonomik yardımda bulunmaya başlayan ABD bu tarihten sonra Gürcistan ekonomisine "en çok kayırılan ülke" statüsü vererek desteklerine devam etmiştir. Ekonomik ilişkiler yanında güvenlik konusunda da ilişkilerini geliştiren iki ülke arasında en önemli adım Mart 1998 tarihinde "Askeri ve Güvenlik İşbirliği Anlaşması'nın" imzalanmasıyla atılmış oldu. Bu anlaşmayla birlikte Gürcistan ABD'nin "Yabancı Askeri Finansman" ve "Uluslararası Askeri Eğitim" programlarından yararlanmaya başlamıştır (Dursun, 2017: 42).

ABD'nin bu yaklaşımına karşılık Gürcistan ise oluşabilecek Rus etkisine karşı kendini korumak istemekte ve bu amaç doğrultusunda ABD ile yakın ilişkiler kurma konusunda istek göstermektedir. Bu durumda Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması konusunda Rusya'dan beklediği desteği görememesinin de etkisinin olduğu söylenebilir. Gürcistan BDT ülkeleri arasında Rusya'ya ülkesinde bulunma hakkı vererek askeri olarak destek veren tek ülke iken Rusya bu duruma aynı şekilde karşılık vermemiş ve Karadeniz donanmasından Gürcistan'a pay vermeyi reddetmiştir. Buna karşılık ABD Gürcistan'a her yıl mali yardımda bulunmuş ve askeri olarak destek vermiştir. Bu destek kapsamında ABD 2002 yılında Gürcistan'a "eğit ve donat" programı altında 64 milyar dolar tutarında silahlı kuvvetlerin iyileştirilmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması için yardımda bulunmuştur (Öztürk, 2013:230). 11 Eylül sonrası ABD'nin küresel terörizmle mücadele kapsamında Gürcistan ordusunun modernleşmesine destek amacıyla uygulamaya geçirdiği bu program sonrasında ABD ve Gürcistan arasındaki askeri ilişkilerin daha da ilerlediği söylenebilir (Dursun, 2017: 42).

ABD'nin bölgede Rusya etkisini azaltmak için uyguladığı politikalardan birisi de iktidara Batı yanlısı yönetimlerin gelmesini sağlamak ve ülkedeki renkli devrimleri desteklemek olmuştur. Gürcistan'da da bu politikayı uygulayan ABD hem

Gürcistan'da Batı yanlısı yönetimin iktidarını hem de ülkedeki Gül (Kadife) Devrimini desteklemiştir. Devrim sonrasında ABD'de eğitim gören Mihail Saakaşvili yeni devlet başkanı olarak göreve gelmiştir. Saakaşvili'nin yanında Başbakan Zhvania ve Dışişleri, Savunma, Tarım, Ekonomi, İçişleri, Adalet Bakanlarının içinde yer aldığı bakanlar kurulunun on dört üyesi de ABD tarafından desteklenmiş olan değişim programlarında yer almıştır (Canar, 2012: 69). Yeni gelen iktidar Rusya'nın ülkedeki etkinliğinden duydukları rahatsızlığı ve Rus güçlerinin ülkeden çekilmesi gerektiğini dile getirmiş, NATO ve ABD başta olmak üzere özellikle de güvenlik alanında Batı ile ilişkilerini geliştirmek istediklerini vurgulamışlardır. İktidarın bu tutumu Rusya cephesinde rahatsızlık yaratmış ve durumdan duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir (Çınarlı, 2004: 133).

Gürcistan'daki yeni iktidarın ardından ülkede ABD etkisinin arttığı ve iki ülke ilişkilerinde ilerleme kaydedildiği söylenebilir. Bu dönemde artan ilişkiler Rusya'nın tepkisine yol açmış ve taraflar arasındaki anlaşmazlık 2008 yılındaki Rus-Gürcü Savaşı ile sonuçlanmıştır. Savaş sonrası ABD de Gürcistan ve Rusya'ya yönelik politikalarında daha dengeli bir tutum içine girmiş ve Gürcistan'a desteğini sürdürürken Gürcistan'ın NATO üyeliği konusundaki vaatlerini azaltma yoluna gitmiştir (Dünya Bülteni, 2009). Rusya'nın iki ülke arasındaki yakın ilişkilerden rahatsızlık duyarak Gürcistan'a gerçekleştirdiği askeri müdahale uluslararası aktörlerden en fazla ABD üzerinde etkili olmuş ve ABD'nin müttefiki olan Tiflis'e yapılan müdahaleyi engelleme konusunda etkili olamaması güvenilirliğini zedelemiştir. Rusya da bu müdahale ile hem ABD yönetimi hem de diğer devletlere Avrasya'da çıkarlarına ters olan durumlara müdahale edebileceğini göstermiştir (Sapmaz ve Sarı, 2012: 18).

2012 yılında Gürcistan'da yapılan seçimler sonucu Bidzina İvanişvili iktidara gelmiştir. Yeni iktidarla birlikte Gürcistan Batı ile ilişkilerini sürdürmüş ve bölgedeki diğer iki ülke olan Ermenistan ve Azerbaycan'dan farklı olarak Rusya ile ilişkilerinde daha keskin bir politika izlemiş, Batı ile daha fazla işbirliği içinde olmuştur. Ülke halkının Rusya'ya bağımlı bir yönetim istemediğinin farkında olan yönetimler buna uygun davranarak Rusya ile ilişkileri dengede tutmaya çalışsa da Batı ile birlikte hareket etme politikalarından vazgeçmemektedir (İsmayıl, 2012).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNEY KAFKASYA'DA RUSYA-ABD REKABETİ VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde büyük güçlerin rekabet alanı olan Güney Kafkasya'da iki küresel güç ABD ve Rusya rekabeti ile bu rekabetin Türkiye üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir. Rusya'nın bu dönemdeki politikaların, ABD'nin tutumunun değerlendirileceği bölümde ABD'nin Soğuk Savaş sonrası ilk dönemlerde Rusya'nın gelişimini destekleyip uluslararası siyasette yer almasını olumlu yönde değerlendirirken Rusya'nın sonraki dönemde değişen politikaları ve yeniden hakim güç olma hedefinde olması ABD'nin Rusya'yı yeniden tehdit olarak görmesine ve politikalarını değiştirmesine neden olmuştur. Petrol anlaşmaları ve boru hattı projelerinin inceleneceği bölümde Türkiye'nin projelerdeki rolünden bahsedilecektir. Bölgedeki güvenlik problemleri ve çatışmalar Azerbaycan ve Gürcistan'daki etnik çatışmalar üzerinden anlatılacak ve Rus-Gürcü savaşına giden süreçten bahsedilecektir.

4.1. GÜNEY KAFKASYA'DA ENERJİ POLİTİKALARI BAĞLAMINDA ABD-RUSYA REKABETİ

Soğuk Savaş sonrası oluşan güvenli ortamdan dolayı devletler savunma politikalarını bir kenara bırakmış daha ılımlı politikalar izlenmeye başlanmıştır. SSCB'nin yıkılmasından dolayı Kafkasya'da hakimiyeti kaybeden Rusya eskisi kadar güçlü ve etkin bir devlet olmadığını kabul etmekle beraber rekabetten vazgeçmemiş ve çıkarlarına ulaşabilmek için politikalar izlemeye yönelmiştir. Fakat eskisi gibi askeri anlamda üstünlük sağlamak yerine siyasi ve ekonomik anlamda güç kazanmaya çalışmış bu sayede kaybetmiş olduğu gücünü tekrar kazanıp uluslararası sistemde güçlü bir aktör olmayı hedeflemiştir.

Soğuk Savaş sonrası ilk dönemlerde ABD Rusya'nın Batı'ya entegre olarak demokratik bir yönetim benimsemesini istemiş, böylece Rusya'nın saldırgan politikalarından uzak durarak kendisi için tehdit olmaktan çıkacağını öngörmüştür. Sovyetler dönemi sonrası Yeltsin döneminde daha pasif bir politika izleyerek eski yönetim tarzının aksine Batılı kuralları benimseyen, Batı ile işbirliği içinde olan Rusya sonraki dönemlerde bu politikanın Rusya'nın geriye gitmesine sebep olduğunu öne sürerek daha aktif ve milliyetçi bir politika izlemeye başlamıştır. 1994 ve 1997 yıllarında Rusya'nın Batı'ya karşı tutumunu değiştirmesine neden olan gelişmeler yaşanmıştır. NATO'nun genişlemesi, NATO'nun Kosova müdahalesi ve Çeçenistan konusu bu değişimin nedenleri arasında gösterilebilir. Rusya'nın bu değişimle birlikte Batı'ya karşı bakış açısı değişmiş, ABD'nin tek başına hakimiyet sahibi olduğu bir sistemin baskıcı ve uluslararası hukuk kurallarına uygun olmayan bir durum olduğunu, bunun yerine birçok devletin etkili olduğu ve gücün paylaşıldığı bir sistemin desteklenmesi gerektiğini vurgulanmıştır. Bu sayede Rusya etkin bir güç olup rekabete katılmayı hedeflemiştir (Baysoy, 2009: 72-73). Bu durum Rusya'yı uluslararası denge açısından önemli bir devlet olarak gören ABD'nin huzursuzluk yaşamamasına ve kendini güvende hissetmek için Rusya'ya karşı politikalarını değiştirmesine neden olmuştur.

4.1.1. Petrol Anlaşmaları ve Boru Hattı Projeleri

Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinin kesinleşmiş petrol rezervlerine bakıldığında, rezervlerin farklı hesaplamalara göre 15-40 milyar varil arasında değiştiği görülmektedir. Ayrıca 70-150 milyar varillik ilave bir rezervin de yakın bir zamanda ortaya çıkabileceği olası görülmektedir. Doğal gaz rezervlerine bakıldığında ise 6.7 ile 9.7 trilyon metreküplük bir rezervden söz edilmekte, buna ek olarak 8 trilyon metreküplük bir rezervin de olabileceği beklenmektedir. Bu bölgede petrol çıkarımı tarihi olarak eskiye dayanıyor olsa da bölgenin büyüklüğüne bağlı olarak kaynakların yayılmış olması ve araştırma anlamında bölgede henüz çalışma yapılmayan çok fazla yerin olmasından dolayı kaynakların miktarı açısından netliğe ulaşmak zordur. Bunun yanında bölge ülkelerinin 1991 yılında bağımsızlıklarını kazandıktan sonra bu kaynakların kullanımı konusunda politika belirleyememesi de bu duruma sebep olmaktadır. Bu nedenle bölgede şu an beklenenden daha fazla

kaynak bulunabileceği öngörülmekte ve bölgede bu kaynakların kullanımı konusunda rekabet yaşanmaktadır (Laçiner, 2006: 38-39).

Bölgedeki enerji kaynakları üzerinde hakimiyet kurmak ve faydalanmak isteyen iki devlet olan ABD ve Rusya da bu sebepten dolayı rekabet halindedir. Rusya arka bahçesi olarak gördüğü ve bağımsızlığını elde etmiş olmasına rağmen hakimiyetini kaybetmek istemediği Kafkasya'da ABD'nin güç kazanmasını istememekte, ABD'nin bölge ülkeleri ile yakın ilişkiler içinde olmasından rahatsızlık duymaktadır. Buna karşılık ABD ise Rusya'nın bölgede hakimiyetten vazgeçmek istememesi ve buna yönelik olarak zaman zaman sert tutumlarda bulunmasından rahatsızlık duymakta ve Rusya'yı işbirliği yapabileceği bir devletten çok tehdit ve rakip olarak görmektedir.

Enerji rezervleri bakımından bölgenin önemli ülkesi konumunda olan Azerbaycan bağımsızlığını kazanmasının ardından ekonomik olarak da gelişime ihtiyaç duyduğundan büyük devletlerin bu ülkeye yapacağı yatırımlar önem kazanmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Rusya'nın hakimiyetinden siyasi olarak kurtulan Azerbaycan ekonomik olarak gelişime ihtiyaç duyduğu için bu anlamda hala Rusya'ya bağımlı sayılabilirdi. Ekonomik yetkinliğe ulaşamamış olması hem Rusya'ya bağımlılığını arttırmakta hem de uluslararası sistemde yer almasını engellemekteydi. Yeni bağımsız olmuş bir devletin ülkelerin güvenini kazanıp sisteme entegre olabilmesi ve söz sahibi olabilmesi için ekonomik olarak kendine yeten bir ülke olduğunu kanıtlaması gerekmektedir. Azerbaycan sahip olduğu enerji kaynakları sayesinde ekonomik gelişme konusunda avantaja sahip olsa da kaynakların kullanımı konusunda hem tecrübesiz hem de yetersiz olması gelişimi için dezavantaj oluşturmaktaydı. Bu kaynakların etkin kullanımı için kendisinden daha güçlü bir devletin desteğine ihtiyaç duyan Azerbaycan Rusya'nın ülkesi üzerinde bu şekilde tekrar söz sahibi olmasını istemediği için bir diğer büyük güç olan ABD ile anlaşmalar yaparak ülkesine yatırım yapılmasını sağlamaya çalışmıştır.

ABD ve Azerbaycan arasındaki ilişkiler 16 Haziran 1992'de ülkede Ebulfez Elçibey döneminin başlangıcından sonra başlamıştır. Bu dönemde hem Azerbaycan ABD ile daha çok ilgilenmeye başlamış hem de ABD Azerbaycan'daki seçimlerde

demokratik bir ortam olduğu ve Azerbaycan'ın uluslararası hukuk kurallarına saygı gösterdiğini düşünerek ikili ilişkiler konusunda istekli olmuştur. Bu dönemde Azerbaycan yönetimi tarafından bölgede hakimiyet kurmak isteyen iki ülke olan Rusya ve İran'ı dışarıda bırakan bir tutum izlenmiş, ABD ile ilişkiler kurulmak istendiğı ifade edilmiştir. Azerbaycan bu dönemde Batı'nın talep ettiğı koşulları yerine getirerek ABD'nin de ekonomik ilişki konusunda istek gösterip adımlar atmasını sağlamaya çalışmıştır (Merdanov, 2015: 55).

Hazar havzası hem petrol hem de doğal gaz açısından zengin kaynaklara sahip olsa da bu kaynaklara sahip olunması kadar bunların dünya pazarlarına ulaştırılması da en az kaynaklar kadar önemlidir. Özellikle de bölge ülkeleri bağımsızlığını yeni kazanmış devletler oldukları için gelişme aşamasında oldukları, teknolojik ve ekonomik yetersizlikleri düşünüldüğünde kaynakların daha güçlü devletlere aktarımı ve kullanımı konusunda destek alınması gerekli görülmüştür. Enerji kaynaklarının aktarımı sadece bölge ülkeleri için değil, ABD, Çin, Türkiye gibi bölgenin kaynaklarından faydalanmak isteyen ülkeler için de önem arz etmektedir. Bölgede kaynakların uluslararası pazarlara iletiminde kullanılan boru hatlarının büyük çoğunluğu Rusya üzerinden geçmekte, bu durum hem Rusya'nın enerji alanında söz sahibi olmasına hem de Rusya'ya olan bağımlılığın artmasına neden olmaktadır. Rusya ile rekabet halinde olan ülkeler için Rusya'nın bu alandaki hakimiyeti tek başına elinde tutmasının dezavantaj oluşturmasından dolayı yeni boru hatları için adımlar atılmıştır.

Bakü–Tiflis–Ceyhan Boru hattı bu alandaki önemli boru hatlarından birisidir. Bu projeden önce de kaynakların Rusya dışındaki bölgelerden geçirilmesi planlanmış olsa da hayata geçirilememiş, bu projeyle birlikte bölgedeki Rus hakimiyeti kırılmaya çalışılmıştır. Bu projenin gerçekleştirilmek istenmesinde birçok faktörün etkili olduğunu söyleyebiliriz. Sadece ekonomik değil siyasi faktörler de bu duruma katkı sağlamıştır. Bilindiğı gibi ABD'nin Hazar Havzasında çıkarları vardır ve Rusya ile çıkarları çatışmaktadır. Hem ABD hem de Azerbaycan, Azerbaycan'a ait enerji kaynaklarını Rusya yerine Türkiye'den geçmesi yönünde eğilim göstermektedir. ABD hem ekonomik çıkarları açısından hem de Rusya ve İran enerji konusunda söz sahibi ülkeler oldukları için, Azerbaycan'ın bu iki ülkenin etkisinde kalabileceğı ve

bağımsız hareket edemeyeceğinden çekince duymaktadır. Azerbaycan ise sahip olduğu kaynakları sorunların çözümü ve devletlerin kendisini kabul etmesi için kullanma amacı gütmüş, Ermenistan'la yaşadığı Dağlık Karabağ sorununda destek göremese bile en azından tarafsız yaklaşılmasını sağlamaya çalışmıştır. Bunu yaparken de Rusya ile ters düşmemeye gayret göstermiş, BTC projesinin uzun vadede gerçekleşmesini planlamıştır (Seyidov, 2006: 64).

Bölgedeki enerji hatları üzerindeki Rusya hakimiyetini kırmak için hayata geçirilen boru hatlarından bir diğeri de Bakü-Supsa Petrol Boru Hattı'dır. Bu hat sayesinde Azerbaycan Uluslararası İşletme Şirketi (AIOC)'ne ait petrol Rusya'dan geçmeyecek şekilde uluslararası pazara taşınabilmektedir. 920 km uzunluğundaki Bakü-Supsa (Gürcistan) hattı Nisan 1999'da önceki boruların tamiri, bazı kısımlarının değişimi ve yeni kısımların eklenmesi sonrasında kullanıma açılmıştır. Yılda 7.2 milyon kapasiteye sahip hattın 600 milyon dolar civarındaki maliyeti AIOC tarafından karşılanmıştır (Zhaissenbayev, 2004: 69). Bakü-Supsa projesi BTC gibi Bakü-Novorossiysk başta olmak üzere Rusya'nın bölgede uygulamış olduğu projelere karşı bir seçenek olarak üretilmiş projelerdi ve Rusya'nın durumdan rahatsızlık duymasına neden olmuştu. Bu durumun ekonomik boyutu Rusya'nın en önemli ihracat araçları olan petrol ve doğal gaz üzerindeki hakimiyetini paylaşmak durumunda kalmasıydı. Diğer yandan bölge ülkelerinin bu projeler ile Batı ve ABD ile yakınlaşarak bu ülkelere hem Kafkasya hem de Kafkasya üzerinden Orta Asya üzerinde etki sahibi olmanın yolunu açmaları Rusya'yı rahatsız etmiştir (Çapraz, 2006: 142).

Kafkasya'da hayata geçirilen BTC boru hattı ile Kafkaslar ve Orta Asya'daki petrolün dünyaya açılmasında pay sahibi olan Türkiye'nin önemini arttıran diğer bir proje Bakü-Tiflis-Erzurum Boru Hattı olmuştur (Özkan, 2010: 9). Hazar Denizi'nde bulunan Şah Deniz Yatağı'nın kullanıma açılmasıyla Azerbaycan'da 700 milyon metreküp civarında doğal gazın olduğunun tespit edilmesi Türkiye'nin bölgeye olan ilgisini arttırmıştır. Azerbaycan'da tespit edilen gazın dünya pazarına açılması boru hattının mevcut olmaması yeni bir boru hattı projesini gündeme getirmiştir. Türkiye de yakın ilişkilerinin olduğu Azerbaycan ile doğalgazın aktarımı konusunda anlaşma imzalamıştır (Cemili, 2007: 78). 2004 yılında başlanan proje 2006 yılında

tamamlanmış ve Mart 2007’de Şah Deniz gazı verilmeye başlanmıştır. Bu proje ile Azerbaycan’dan alınan gazın öncelikle Erzurum’a ilerleyen süreçte de Türkiye’nin Batı bölgeleri ile Orta ve Güney Avrupa’ya iletilmesi planlanmaktadır (Özkan, 2010: 9).

4.1.2. Uluslararası Rekabetin Türkiye’ye Yansımaları

Güney Kafkasya’da ABD ve Rusya’nın büyük bir güç mücadelesi içinde olduğu bilinen bir gerçektir. ABD’nin bölge ülkelerine ekonomik yardımlarda bulunarak Rusya’nın etkisine girmelerini engellemeye çalışması ve bölgede Rusya’nın daha fazla güç kazanmasının önüne geçme yolundaki projelere destek vermesi iki ülke arasında çekişme yaşanmasına neden olmaktadır. Rusya’nın bölgede çıkarlarını gerçekleştirmek için uyguladığı sert politika ve yaptırımlar da iki ülke arasında sorunlar yaşanmasına yol açmaktadır. Hem bölgeye yakınlığı hem de Azerbaycan ile yakın tarihsel ilişkilerinden dolayı bölgede önemli bir aktör olan Türkiye de zaman zaman bu rekabetin içinde yer almaktadır. Örneğin ABD bölgede gerçekleştirilecek BTC boru hattı projesinde hattın Rusya yerine Türkiye üzerinden geçmesini çıkarlarına daha uygun bulmakta, Türkiye üzerinden geçecek hatla Rusya’nın bölge üzerindeki hakimiyetini kırmak istemektedir. Rusya ise bu durum karşısında rahatsızlık duymakta ve enerji kaynaklarının Türkiye’nin elinde bulunması olasılığından çekinen AB ülkelerinin desteğini alarak bu projeye itiraz etmektedir. Türkiye ise tepkilere rağmen kendi enerji ihtiyacının da bu hat ile karşılanacak olmasından ve bu sayede Ortadoğu, Avrupa ve Kafkaslarda enerji hatlarına sahip olan bir ülke konumuna geleceğinden dolayı rekabete katılmayı tercih etmekte bu da Türkiye’nin de Rusya’nın tehlike olarak gördüğü ülkelere biri haline gelmesine neden olmaktadır (Cemili, 2007: 76).

Türkiye’nin bölgedeki olaylara yaklaşımına bakıldığında Güney ve Kuzey Kafkasya’daki tutumlarının farklı olduğu görülmektedir. Kuzey Kafkasya’da Rusya’nın toprak bütünlüğünden yana tavır sergileyen Türkiye, Güney Kafkasya’da bağımsızlığını kazanan ülkelere destek vermiş ve diplomatik ilişkiler kurma yolunda adımlar atmıştır. Güney Kafkasya’da istikrarın devam etmesini isteyen Türkiye anlaşmazlıkların barışçıl şekilde çözüme ulaşmasını istemiş ve Dağlık-Karabağ

krizinde de Ermenistan sınırını kapatıp, diplomatik ilişkileri askıya alarak bu tavrını sürdürmüştür. ABD ve Rusya ile denge politikası yürüten Türkiye iki ülke ile de işbirlikleri içinde yer almıştır. 2000'li yıllarda Türkiye-Rusya ilişkileri artarken Türkiye bölgedeki ülkelerin Avrupa-Atlantik kurumları ile yakın ilişkiler içinde olmasını desteklemiş ve Azerbaycan ile Gürcistan'ın askeri açıdan gelişim ve eğitimine katkıda bulunmuştur. ABD ile bölgedeki enerji kaynaklarının dünya pazarlarına taşınmasını sağlayan projelere destek veren Türkiye, Rusya'nın karşısında yer almadan enerji geçişi konusunda bölgede önemli bir konuma sahip olmuştur (Çelikipala, 2010: 96).

4.2. GÜNEY KAFKASYA'DA ABD-RUSYA REKABETİNİN GÜVENLİK BOYUTU VE TÜRKİYE

Türkiye Güney Kafkasya'da güven ve istikrarın hakim olmasını istemekte, bu durumu kendi istikrar ve güvenliği ile bağlantılı görmektedir. Türkiye Kafkas ülkelerine yakınlığı sebebiyle bölgedeki güvenlik sorunlarının etkisinde kalacağı gibi bu sorunlar bölge kaynaklarından faydalanabilmesinin önünde de engel oluşturacaktır. Bu nedenlerden dolayı Türkiye bölgenin güvenliğini önemsemekte ve bölgedeki işbirliklerine katkı sağlama yolunda adımlar atmaktadır. ABD ve Rusya arasındaki rekabet bölgedeki ilişkileri zaman zaman kötü yönde etkilemekte bölge ülkelerinin ABD ile yakınlaşması Rusya'nın politikalarının sertleşmesine neden olmaktadır. Rusya bölgede sahip olduğu etkiyi kaybetmek istememekte, böyle bir tehlike olduğu anda da çeşitli yaptırımlarla durumun önüne geçmeye çalışmaktadır. Gürcistan'ın Batı ile yakınlaşması Rusya tarafından hoş karşılanmamış ve bu konuda tepkisini Gürcistan'ın ülkesindeki ayrılıkçı bölgelerdeki çatışmalarda zor durumda kalmasına neden olarak göstermiştir. Güney Osetya ve Abhazya'daki çatışmalara destek veren Rusya bu sayede Gürcistan'ın Batı yönlü politikalarından vazgeçerek kendi hakimiyet alanında kalmasını sağlamaya çalışmıştır.

ABD başlangıçta Rusya'ya karşı daha ılımlı politikalar yürütmeye çalışmış olsa da zaman içinde Rusya'nın değişen politikalarının kendisi için tehdit oluşturduğunu düşünmesi Rusya'ya karşı tutumunda değişikliğe gitmesine neden olmuştur. ABD 1993 yılında "Önce Rusya" politikasını uygulamaya başladıktan sonra Rusya'nın

tekrar eski gücüne kavuşmaya başlamasıyla tedirginlik yaşamaya başlamış ve 1997 yılında Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott tarafından Moskova'nın otoriter politikalarından duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir. Bu tarihten sonra ABD, Rusya politikasını tekrar gözden geçirmiş ve İpek Yolu Strateji Yasası ile Orta Asya ve Kafkasya'daki politikalarını netleştiren ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi ile de bölgeye uyguladığı pasif politikadan vazgeçip daha aktif politikalara geçiş yapacağını ortaya koymuştur (Caferov, 2016: 4).

2000 yılında Rusya'da Yeltsin dönemi sona ermiş ve Noviye Ruskie (Yeni Ruslar)olarak tabir edilen bir dönem başlamıştır. 2000-2010 yılları arasında Rusya'da komünizmden de Çarlık döneminden de çok farklı olmayan bir dönem başlamıştır. Rusya'daki yeni siyasi dönem Rusya'nın Kafkasya'daki etkinliği artarken ABD'nin etkinliği azalmıştır. 2008 yılındaki Gürcistan krizi Rusya'nın güç kaybı olarak yorumlanmış olsa da bu krizle Rusya'nın politikalarında daha tedbirli olduğu ve bu çatışmalar sayesinde bölgede kontrolü arttırdığı söylenebilir. Buna ek olarak Rusya bölgedeki Dağlık-Karabağ sorunu ve Türkiye-Ermenistan sınırının açılması konularında aktif olarak rol almış ve bu da etkinliğinin artmasına katkı sağlamıştır (Gafarlı, 2011).

ABD, Kafkasya'ya yönelik politikalarını bölge ile tarihi, kültürel, coğrafi ve ekonomik yönden benzer özelliklere sahip olan Türkiye üzerinden gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Bağımsızlıklarının ilk yıllarında Kafkasya ülkelerine siyasi yapısından dolayı Türkiye'yi örnek gösteren ABD, bölgede İran, Afganistan, Pakistan gibi İslam devletlerinin etkisini kırmak için Müslüman ve laik bir devlet olan Türkiye'ye önem vermiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine ABD'nin bölgedeki ülkelere Türkiye'nin siyasi ve ekonomik yapısını benimsemeleri yönündeki önerileri sonrası Ermenistan dışındaki Kafkasya ülkeleri Türkiye'nin bölgedeki varlığını kabul etmiş, Türkiye bölgede önemli bir aktör haline gelmiştir. Bunun yanında Rusya da bölgede ABD gibi güçlü bir rakip yerine Türkiye'nin varlığını çıkarları açısından daha uygun bulmuş ve Türkiye'nin bölgede varlık göstermesine karşı olumlu bir tutum içinde olmuştur (Cabbarlı, 2008: 3).

Türkiye'nin bölgedeki iki önemli aktör olan Rusya ve ABD ile ilişkileri incelendiğinde Türkiye'nin iki ülkeyle de doğrudan rekabete girmekten kaçındığını söylemek yanlış olmayacaktır. Rusya ve Türkiye bölgede uzun zamandır süregelen Dağlık-Karabağ sorununda farklı politikalar izlemektedir. Türkiye tarihi ve kültürel bağları olan Azerbaycan'ın yanında yer alırken Rusya bu sorunda Ermenistan'a olan desteğini göstermekten çekinmemektedir. Moskova Erivan ile savunma anlaşması yaparken Azerbaycan ve Türkiye ise stratejik ortaklık ve yardım anlaşmaları imzalamıştır. 2016 yılında yaşanan Su-24 krizi iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. 24 Kasım 2015'te Suriye'deki rejim karşıtlarının bulunduğu bölgeyi bombalayan Rus askeri uçağı bu esnada Türkiye sınırını ihlal etmiş ve uyarılara rağmen sınırı terk etmeyince Türkiye tarafından düşürülmüştür. Bu olay Türkiye-Rusya arasında krize yol açmış ve Rusya Türkiye'ye birçok yaptırım uygulayacağını dile getirmiştir. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler askıya alınmış ve Rusya Türkiye'ye enerji, ekonomi, turizm gibi birçok alanda ambargo uygulamıştır (Özdemir, Çalışkan ve Öztürk, 2017: 35). Türkiye bu olayla ilgili Rusya'nın 2015 Ekim tarihinden itibaren Suriye'de faaliyet gösterdiğini ve bu esnada da Türkiye'nin sınırlarını ihlal ettiğini dile getirmiştir. Rus askeri uçağının sınırlarını ihlal ettiğini belirten Türk hükümeti Rus uçağının düşürülmesinin ülkenin egemenliğini koruma amaçlı yapıldığını belirterek durumun uluslararası hukuk kurallarına uygun olduğunu öne sürmüştür. Rusya ise olayın Türkiye değil Suriye sınırları içinde yaşandığını öne sürerek Türkiye'nin tavrını kötü niyetli bulduğunu dile getirmiştir. İki ülke arasında krize dönüşen sorunun çıkış noktasının Rusya'nın Suriye'de Esad rejimini desteklemesi ve buna yönelik yapmış olduğu askeri operasyonların Türkiye tarafından olumsuz karşılanması olduğu söylenebilir (Tanrıseven, 2016: 10-11). Kriz bölgedeki çatışmalar ile birleşince iki ülke arasındaki ilişkiler kötüleşse de Rusya'nın Bakü ve Erivan arasında arabuluculuk rolü üstlenmesi; Türkiye'nin de Rusya'ya karşı sert bir tutum içine girmekten kaçınmasıyla gerginliğin artmasının önüne geçilmiştir (crisisgroup.org, erişim tarihi: 04.05.2019). Türkiye'nin Rusya'ya karşı sert bir tutum içine girmemesinde enerji konusunda Rusya'ya olan ihtiyacı ve Rusya'nın yaptırımlarının payının büyük olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye-ABD ilişkilerine bakıldığında ise ABD'nin Türkiye'yi Rusya ile olan rekabetinde yanına çekmeye çalıştığı ve bu yüzden de desteklediği söylenebilir. Özellikle 11 Eylül sonrası ABD, Türkiye'yi Güney Kafkasya'da desteklemiş, Gürcistan'daki askeri üssün Türkiye'nin kullanımında olmasını sağlamıştır. Bu durum Türkiye'nin bölgede etkili olmasını ve 2000'li yıllara gelinceye kadarki politikalarında değişikliğe gidebilmesini sağlamıştır. Türkiye bu tarihten sonra temkinli politikalarını geride bırakarak bölgedeki rekabete katılabilmektedir (Cemilli, 2007: 30).

4.2.1. 2008 Rus-Gürcü Savaşı

SSCB'nin dağılışının ardından bağımsızlığını kazanan devletlerden biri olan Rusya bağımsızlık sonrası piyasa ekonomisine geçmeyi hedeflemiştir. Orta Asya'dan itibaren petrol ve doğal gaz kaynaklarının Batı'ya aktarımında geçiş noktası olma özelliğine sahip olan Gürcistan bu konumu sayesinde hem Rusya hem de Batı devletleri için önemli bir noktada bulunmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Bakü-Supsa Petrol Boru Hattı, Bakü-Erzurum Doğal Gaz Hattı ile Bakü-Novorossisk Doğal Gaz Hattının kullanımından önce boru hatları Rusya üzerinden geçmekte bu da Rusya'nın ülkeler üzerindeki etkisini arttırmaktaydı. Rusya kendi istekleri ve çıkarları dışında politikalar uygulandığı takdirde enerji kozunu oynamakta ve enerjinin taşınması konusunda kısıtlamalar yaparak kendi çıkarlarıyla örtüşmeyen politikaların önüne geçmeye çalışmaktaydı. Bu projeler ile enerji kaynaklarının Avrupa ve ABD'ye ithal edilebilmesi hem Kafkas ülkelerinin daha bağımsız hareket edebilmesine olanak sağlamış hem de önemli bir geçiş noktası olan Gürcistan'ın Batı için önemini arttırmıştır (Güngör, 2013: 39). Bu durum hem kendine olan bağımlılığın azalmasından hem de arka bahçesi olarak gördüğü Kafkaslarda Batı ile işbirliği içinde olunmasından dolayı Rusya'yı rahatsız etmiş ve bölgede kontrolü kaybetmemek için farklı politikalar uygulamasına neden olmuştur.

Rusya'nın bölgede hakimiyet kurmak için izlediği yollar değerlendirildiğinde, Ermenistan'ın kendine bağımlı hale gelmesi için Dağlık-Karabağ çatışmasını desteklediği, Azerbaycan ile yaşadığı sorunlarda Ermenistan'a vereceği destek ile Ermenistan üzerinde etkili olmayı amaçladığını görülmektedir. Ekonomik olarak da

diğer Kafkas ülkelerine göre daha fazla desteğe ihtiyaç duyan Ermenistan'ın Rusya'nın hakimiyetini kabullenmesi zor olmamıştır. Fakat diğer iki Kafkas ülkesi olan Azerbaycan ve Gürcistan Rusya'nın hakimiyetine girme konusunda istekli olmadıklarını göstermişler, Rusya ile ilişkilerinde Azerbaycan kadar dengeli politikalar izlemeyen ve Batı'ya daha fazla yönelen Gürcistan Rusya'nın tepkisini çekmiş ve iki ülke arasında gerginlikler yaşanmıştır.

Bölgede etkisini artırmak için yaşanan istikrarsızlık ve ayrılıkçı hareketleri bir fırsat olarak gören Rusya Gürcistan'da yaşanan ayrılıkçı hareketleri de Gürcistan'ın Batı yerine kendisiyle işbirliği içinde olmasını sağlayacak bir yol olarak görmüştür. Bu amaç doğrultusunda Gürcistan'daki Abhaz, Oset ve Acar bölgelerinde yaşanan çatışmalarda Gürcistan'a destek vermeyi teklif etmiş, ülkesinde istikrarı sağlayamayan Gürcistan da Rusya'nın teklifini geri çevirmemiştir. Gürcistan'ın Abhaz, Oset ve Acar azınlık halklarıyla olan sorunlarında arabulucu olarak devreye girmeyi teklif etmiştir (Yılmaz, 2011: 28).

Rusya'nın bölgede hakimiyeti elinde tutmak ve bölge ülkelerini tekrar bir çatı altında toplamak için uyguladığı politikalara BDT'nin kurulması örnek gösterilebilir. Bölgede SSCB döneminde NATO'ya karşılık olarak 1955 yılında Varşova Paktı kurulmuş, dağılmasından sonra ise Rusya bağımsız olan ülkelerin Batı hakimiyetine girmesini engellemek için BDT'nin kurulmasını önermiştir. Gürcistan da Rusya'nın Topluluğa dahil olmasını istediği ülkelere biridir. Gürcistan ise her ne kadar Rusya'dan bağımsız hareket edip Batı ile yakın ilişkiler içinde olmak istese de Gürcistan'daki ayrılıkçı hareketlerin çözüme kavuşturulamaması Gürcistan'ı Rusya ile işbirliği yapma düşüncesine yöneltmiştir. Gürcistan'ın güvenlik endişelerinden dolayı NATO'ya üye olma isteğini ve bunun için de ABD ile yakınlaşma düşüncesinde olduğunu bilen Rusya Gürcistan'ın Toplulukta yer almasının bu durumun önüne geçeceğini düşünmüş olsa da Gürcistan'da Gül Devrimi sonrası Batı yanlı yönetimin başa geçmesi Rusya'nın planlarını sekteye uğratmış ve bunun sonucunda iki ülke arasında gerginlik yaşanmıştır. 2003 yılında Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimi sonrası ülkede yönetim değişikliği olmuş ve ılımlı bir politika izleyen Edvard Şevardnadze'nin yerine Atlantikçi bakış açısına sahip ve ABD yönlü politikalar izleyen Mikhail Saakaşvili geçmiştir. Saakaşvili'nin iktidara

gelmesiyle Gürcistan'da Batı yönlü politika dönemi başlamış ve NATO ile yakınlaşma gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Gürcistan Batı odaklı bir proje olan ve BDT'yi ayrıştırma amacı taşıyan GUAM projesinde önemli bir rol üstlenmiştir (Mammadov, 2014: 38).

Gül Devrimi sonrası Gürcistan'da iktidara gelen Mikhail Saakaşvili yönetime geldiğinde Rusya karşıtı söylemlerde bulunmuş, Washington'a gerçekleştirdiği ziyaret sırasında da ABD ile ilişkilerin geliştirilmesiyle birlikte AB ve NATO'ya üye olma isteğini dile getirmiştir. Yakın ilişkiler 2005 yılında ABD başkanı Bush'un Gürcistan'a yaptığı ziyaret esnasında da devam etmiş, Bush Gürcistan yönetimindeki değişiklikten memnuniyet duyduğunu dile getirmiştir. İki ülke arasında askeri alanda da gelişmeler kaydedilmiştir. Gürcistan, ABD ve NATO'nun Afganistan'daki operasyonlarına en fazla katkı sağlayan ülkeler arasında yer almış, ABD ise Gürcistan'a askeri birliklerinin eğitimi konusunda destek vermiştir (Erkan, 2016: 51).

Hem Gürcistan'daki Rusya karşıtı söylemler hem de Gürcistan'ın ABD yoluyla Batı ile yakınlaşıp Rusya'dan uzaklaşması Rusya'nın Gürcistan'a karşı olumsuz tutum içerisine girmesine neden olmuştur. Gürcistan'ın Batı yanlısı politikalarından rahatsızlık duyan Rusya bunun sonucunda Gürcistan yönetimini zayıflatıp bu durumun önüne geçmeye çalışmıştır. Bir yandan ekonomik kısıtlamalar ve en büyük kozu olan doğal gaz yoluyla Gürcistan ekonomisini yıpratmaya çalışan Rusya, yönetime zarar vermek adına bölgedeki ayrılıkçı çatışmalara da destek vermiştir. Ayrılıkçı gruplara destekte bulunan Rusya bu şekilde Gürcistan'ı Batı yönlü politikalarından vazgeçirmeye çalışmıştır. Kosova'nın bağımsızlık kazanması bölgedeki ayrılıkçı grupların harekete geçmesi için motivasyona neden olmuştur. Bütün bunlar olurken Gürcistan'ın da Rusya'nın da bölgedeki dengeleri gözetmeyen davranışları gerilimi arttırmıştır.

Rusya ayrılıkçı bölgeler ile ekonomi, idari ve diplomasi alanındaki ilişkilerinde kısıtlama yoluna gitmemekte, askeri birliklerini arttırarak Gürcistan'ın çıkarlarına aykırı politikalar izlemekteydi. Buna ek olarak bu bölgelerde birçok Rus vatandaşının yaşadığı ve onların haklarını korumak durumunda olduğu gerekçesiyle birçok müdahalede bulunmaktaydı. Rusya'nın bu müdahaleci tutumu Rusya'dan

bağımsız hareket etmek isteyen Gürcistan'ı rahatsız etti ve bu durum Rusya-Gürcistan Savaşı ile sonuçlandı (Oğurlu, 2010: 105).

Gürcistan'ın bağımsız olmasından sonra bölge üzerindeki hakimiyeti azalan Rusya'nın endişeleri Gürcistan'da Batı yanlısı politikalar izleyen Mihail Saakaşvili'nin göreve gelmesiyle artmıştır. Gürcistan bağımsız olduğu dönemden itibaren Rusya'nın oluşturabileceği tehditlere karşı NATO'ya üye olma isteğinde olmuş ve Saakaşvili döneminde bu istek dile getirilmiştir. Gürcistan'ın bu isteğinin yanında NATO'nun genişleme politikaları gergin olan Rusya-Gürcistan ilişkilerinin daha da kötü duruma gelmesine neden olmuştur. Gürcistan'ın bu denli sert bir tutum içerisine girmesinde Rusya'ya karşı Batı'dan destek görebileceğini düşünmesinin payı olsa da Rusya karşısında Batı'dan istediği desteği görememiştir.

AB ise Rusya'ya enerji konusundaki ihtiyacından dolayı Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne saygılı olunması gerekliliğini vurgulasa da Gürcistan'a istediği desteği vermekten kaçınmıştır. Rusya'nın Gürcistan'ı işgaline çeşitli ülke ve kurumlardan tepkiler gelse de, ne BM ne de Batılı kurumlar Rusya'ya sert bir tepki gösterememiştir. Gürcistan'ın destek beklediği ABD ise Afganistan ve Irak'taki sorunlar, küresel terörizm ve 2008 Finans Krizi ile karşı karşıya olmasının yanında ülkede yaşanacak başkanlık seçimlerinden dolayı da Gürcistan'a beklediği desteği veremedi. Rusya'nın ise bu olayla bölgede etkili olmak isteyen ABD, NATO, BM, AB gibi aktörlere bölgede hakim güç olduğunu gösterdiği söylenebilir (Erkan, 2016: 42). Buna rağmen savaşın sona ermesinde AB rol oynamış ve savaşı bitiren ateşkes anlaşmasının imzalanmasını sağlamıştır.

Beş gün süren savaş sona erdiren 6 maddelik anlaşmada iki tarafın da askeri güç kullanımından vazgeçmesi, taraflar arasındaki ateşkesin kalıcı hale gelmesi, her iki taraf askerlerinin savaş öncesi konumlarına çekilmesi ve ayrılıkçı bölgeler Abhazya ve Osetya'nın durumunun uluslararası alanda tekrar değerlendirilmesi ve bu bölgelerdeki Rus barış gücünün statüsünün yeniden incelenmesi yönünde kararlar alınmıştır (Oğurlu, 2010: 111). Bu savaşla birlikte Rusya'nın bölgede hala etkili bir konumda olduğu ve çıkarlarına ters düşen durumlarda sert kuvvet unsularını da kullanabileceği görülmüştür. Bölgede birçok uluslararası aktör etkili olmaya çalışsa da Rusya'nın bölgedeki otoritesinden vazgeçmeyeceği söylenebilir.

4.2.2. Dağlık-Karabağ Sorunu

Dağlık-Karabağ 4400 km² civarında bir alanı içeren, Kafkas dağlarının güneydoğusunda ve Azerbaycan'ın batısında yer alan bir bölgedir. Bölge Kür ve Aras nehirleri ile Ermenistan'daki Gökçe gölünün arasında bulunmakta, kuzeyden güneye 120 km, doğudan batıya ise 35-60 km mesafeye sahip dağ ve ovalardan oluşmaktadır (Gökçe, 2011: 1112).

Dağlık-Karabağ sorunu Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren gündeminde olan bir sorundur. Azerbaycan bağımsızlığını elde ettikten sonra yeni bir sistem kurmaya ve kendine yetebilen bir devlet olmaya çalışmıştır. Hem ekonomik hem siyasi anlamda yetkinlik kazanıp bağımsız bir devlet olarak kendini diğer ülkelere kabul ettirmek isteyen Azerbaycan'ın yaşadığı istikrarsızlıklar bu hedefin önünde önemli bir engel olarak durmaktadır. Dağlık-Karabağ bölgesindeki çözümsüz çatışmalar da Azerbaycan'ın istikrarına olumsuz yönde etki etmektedir. Azerbaycan toprakların neredeyse %20'si Dağlık-Karabağ sorunu nedeniyle Ermenistan işgaline maruz kalmaktadır. Bu durum iki ülke arasındaki ilişkilere zarar vermektedir. Çatışmaların çözülememesi Karadeniz ve Hazar bölgelerinde ekonomik gelişmenin önünde engel oluşturmakta bölge ülkelerinin bir araya gelmesini zorlaştırmaktadır (Yılmaz, 2013: 78). Azerbaycan enerji konusunda kayda değer kaynaklara sahiptir fakat bu kaynakların değerlendirilmesi için yeterli imkana sahip olmaması ülkeyi gelişmiş devletlerle işbirliği içinde olmaya yöneltmektedir. Buna ek olarak Azerbaycan, tekrar Rusya'nın hakimiyeti altında olmak istememektedir. Batılı devletlerin Azerbaycan'ın işbirliği yapılabilecek bir ülke olduğuna inanması ve bu yönde destek vermesi Azerbaycan için bu noktada öneme sahiptir. Fakat yıllardır süregelen bu çatışmalar Azerbaycan'ın dünya kamuoyunda istikrarsız bir ülke olarak görülmesine yol açmış ve imajına zarar vermiştir. Gelişme ve kalkınma yönünde isteği ve hedefleri olan Azerbaycan, istikrar ve düzen ortamının sağlanamaması dolayısıyla hedeflerini gerçekleştirme konusunda engellerle karşılaşmaktadır. Bu durum ülkeyi sadece siyasi anlamda değil ekonomik anlamda da olumsuz olarak etkilemekte savunma alanında yapılan harcamalar ekonomik gelişme için dezavantaj oluşturmaktadır.

Dağlık-Karabağ sorununun temelleri çok eskiye dayanmaktadır. Ermenistan SSCB'nin dağılmasından önce de Sovyetlerin yardımıyla Azerbaycan'a ait topraklarda söz sahibi olmaya çalışmış, Karabağ bölgesine de Ermenilerin yerleşmesini teşvik ederek bölgede çoğunluğu sağlayarak güç sahibi olmayı amaçlamıştır. 1991 yılında SSCB'nin dağılması sonrası Azerbaycan'ın silahsız hale gelmesi sağlanmış, Rusya ile Ermenistan askeri anlamda birlikte hareket etmek amacıyla anlaşmalara imza atmış, Ermenistan'a Rus askeri birlikleri yerleştirilmiştir. 1992 yılı boyunca birlikte hareket eden Rusya ve Ermenistan'a karşı yeterli savunma gücüne sahip olmayan Azerbaycan ateşkes istemek zorunda kalmışsa da sorunun tamamen çözüldüğünü ve barış ortamının sağlandığını söylemek mümkün olmamıştır (Mustafayev, 2013: 287).

Bölge ülkeleri dışındaki ülkeler de soruna müdahil olmuşsa da ülkelerin çıkarları doğrultusunda kararlar vermesi ve kendi aralarında rekabetin çözüm yollarına da yansımaları sorunun çözümünü zorlaştırmıştır. Ermenistan'ın bu sorunda Rusya'dan hem ekonomik hem de askeri anlamda destek görmesi, uluslararası toplumda da Rusya ile karşı karşıya gelmek istemeyen ülkelerin konuya açıkça tepki göstermemesi sorunun günümüze kadar süregelmesinde önemli bir etken olmuştur. Fakat devam eden çatışmaların bölgeye her açıdan zarar vermesi çatışmanın diplomatik ve barışçıl yollarla çözülmesini gerekli kılmış, bu amaçla Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Minsk grubu devreye girmiştir.

1992 yılında Dağlık-Karabağ bölgesinde çatışmaların başlaması üzerine diplomatik çözüm arayışlarına gidilmiş ve 24 Mart 1992'de Helsinki'de yapılan görüşmelerde AGİT'in önerisiyle Minsk'te soruna barışçıl çözüm yollarının bulunması için görüşmelere başlanmasına karar verilmiştir. Eş başkanlığı Fransa, Rusya ve ABD tarafından yürütülen Minsk grubunun daimi üyeleri Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye, Almanya, İtalya, İsveç, Finlandiya ve Belarus'tur. Minsk grubu başkanlığında taraflar bir araya getirilerek barışçıl yollara gidilmiş olsa da henüz çözüme ulaşamamıştır.

Minsk grubunun kurulmasıyla Dağlık-Karabağ sorunu bölgesel bir sorun olmaktan çıkıp uluslararası bir sorun olma özelliği kazanmıştır. Bu topluluk sadece

bu sorunun çözümü için kurulmuştur, dolayısıyla sorunun çözümüyle görevini tamamlamış olacaktır. Sorunun çözümüne yönelik Minsk grubu taraflara çözüm önerilerinde bulunmuştur. Bunlardan ilki 1997 yılındaki paket çözüm planı adı verilen Dağlık Karabağ ile birlikte ele geçirilmiş olan bütün bölgelerin durumlarının bir arada çözülmesi gerektiğini öneren tasarıydı. Bir diğer çözüm önerisi yine 1997 yılında aşamalı çözüm planı adı verilen tasarıydı ve Dağlık Karabağ ve ele geçirilen diğer alanların ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini öngörmekteydi. Rusya Federasyonu tarafından üçüncü planda ise Azerbaycan ve Dağlık Karabağ'ın bir devlet çatısı altında birleşmesi, Dağlık Karabağ'ın kendine ait ordu ve anayasaya sahip olması ve Azerbaycan Milli Meclisinin kendisiyle ilgili alacağı kararlarda itiraz etme yetkisinin olması önerilmiştir (Zengin, 2017: 1795).

Uluslararası çabalar bugüne kadar çatışmalara somut bir çözüm getirmemiş olsa da 2007 yılındaki Madrid ilkeleri soruna yönelik somut bir belge olarak değerlendirilebilir. Madrid'de gerçekleşen AGİT Bakanlar Konseyi'nde taraflara Minsk grubu eş başkanlarınca sunulan ve 2009 yılında güncellenen bu ilkelerin temelinde ülkelerin toprak bütünlüğünün sağlanması, kaderlerini tayin edebilme haklarına sahip olmaları ve birbirlerine karşı güç kullanmamaları ilkeleri yer almaktadır (www.osce.org, erişim tarihi: 15.05.2019). Madrid ilkelerinde Ermenistan'ın Dağlık-Karabağ dışındaki bölgelerdeki işgali sona erdirmesini ve Karabağ'da referandum sürecinin başlamasını önermiştir. Fakat Ermenistan'ın olumsuz tutumu çözümü engellemiştir (Mustafayev ve Şihaliyev, 2016: 21-22).

Rusya'nın Azerbaycan'ın değişen politikası ve uluslararası sistemin gerekliliklerine göre Azerbaycan'a karşı tutumunu değiştirmesi de sorunun seyrinde önemli rol oynamıştır. Elçibey döneminde Azerbaycan'daki Rusya karşıtı politikalar sonucu Azerbaycan-Ermenistan sorununda Ermenistan'a destek veren Rusya, Azerbaycan'da yönetime gelen Aliyev'in politikaları sonucu tutumunu değiştirmiştir. ABD'nin Sovyet bölgesinde istikrarı sağlamak adına Azerbaycan ile işbirliği içinde olmasına karşın Rusya Ermenistan'la işbirliği anlaşmaları içinde olmuşsa da BDT'nin beklentilerini karşılamaması ve ABD ile girdiği rekabette güç kazanmak istemesinden dolayı bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirerek ABD'nin tek başına hakim güç olmasının önüne geçmeye çalışmıştır (Canar, 2012: 28).

Atılan adımlara rağmen sorun günümüzde hala devam etmekte, çatışmanın tarafları uzlaşmak için istekli olduklarını gösteren adımlar atmamaktadır. Özellikle Ermenistan Batı'dan aldığı destekle sorunu çözmeye yönelik davranışlar sergilememektedir. Dağlık Karabağ sorunu bölgesel bir sorun olmaktan çok uluslararası bir sorun olma özelliği gösterdiği için sorunun çözümü de uluslararası aktörlere göre şekillenmektedir. Örneğin; Rusya bu sorunu bölgedeki güç mücadelesinde koz olarak kullanabileceğini bildiği için sorunun çözülmesi konusunda istekli değildir. Bunu yanında Batılı ülkelerin sorunda Ermenistan'dan yana taraflı bir tutum içinde olması sorunun çözümünü zorlaştıran başka bir etkidir. Tüm bu faktörler sorunun çözümünün uluslararası ölçüğe yayılmasına neden olmakta ve çözümünü zorlaştırmaktadır (Sariahmetoğlu, 2016: 115).

1994 yılından günümüze kadar devam eden süreçte Dağlık-Karabağ sorununda sıcak savaş yaşanmamış olsa bile barış ortamı da sağlanamamıştır. İki taraf arasındaki mevcut güvensizlik çatışmanın barışçıl yollarla çözülmesinin önünde engel oluşturmaktadır. İki ülkenin de birbirine karşı dostane olmayan tavırlar içinde olması ve bu yönde propagandaların devam etmesi çatışmayı daha da çözümsüz hale getirmektedir (Eylemer, 2016: 111).

4.2.3. Güney Osetya ve Abhazya Sorunları

Gürcistan'ın Kafkas ülkeleri içinde etnik olarak en fazla çeşitlilik barındıran ülkelerden biri olmasının olumlu yönleri olmakla beraber bölgede istikrarın korunması konusunda zaman zaman olumsuz yönde etki de göstermektedir. Bağımsızlığından bugüne Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının bölgede çözülmeyi bekleyen en önemli sorunlardan olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gürcistan'dan ayrılarak Rusya Federasyonu'na bağlanmak isteyen Güney Osetya ve Abhazya'da ayrılıkçı grupların faaliyetleri günümüze kadar süregelen çatışmalara neden olmuştur. Bu çatışmalar Gürcistan'ın bağımsız hareket etmesini zorlaştırmış ve bölgede "istikrarlı bir istikrarsızlığın" devam etmesini isteyen Rusya'nın bu çatışmaları çıkarları dahilinde kullanmasına neden olmuştur.

Gürcistan'da özerk bölgeler olan Güney Osetya ve Abhazya etnik olarak Gürcistan ile farklılıkları üzerinden bölgeden ayrılıp tamamen bağımsız olma ya da Rusya'ya bağlanarak onun himayesi altında yaşama yolunda isteklerini ortaya koymuştur. İki bölge halkı da Gürcistan'da etnik farklılıklarından dolayı farklı bir muameleye maruz kaldıklarını ve ülkenin imkanlarından yeterince yararlanamadıklarını ileri sürmektedir. Rusya'nın yönetimi altında daha iyi şartlarda yaşayabilecekleri düşüncesi iki bölge halkını da ayrılıkçı hareketlere yönetmiştir. Rusya bu durumda arabulucu durumunda yer alıp tarafların barışçıl yollarla sorunu çözmesine destek veriyor olsa da bir yandan da ayrılıkçı bölgelere askeri yardımlarda bulunarak Gürcistan'ı zor durumda bırakmakta diğer yandan iki bölgeyle de anlaşmalara imza atmaktadır.

Henüz yeni bağımsız olmuş olduğu dönemde Gürcistan, ilk etapta Rusya gibi güçlü bir devletin desteğinin olduğu iki cephede mücadeleyi sürdürememiş ve ateşkes istemiştir. Gürcistan'ın bu isteği 1992 yılındaki Soçi Anlaşması ile kabul görmüştür. Ancak Gürcistan'daki Gül Devrimi sonrası Rusya'nın Gürcistan'da Batı yönlü politikalar izlenmesine duyduğu tepkiden dolayı ateşkes uzun sürmemiştir. Rusya isteği dışında gerçekleşen bu işbirliği karşısında Gürcistan'a hem ekonomik hem siyasi olarak yaptırımlarda bulunmuş, bölgedeki ayrılıkçı gruplar ile de anlaşmalar yaparak ilişkilerin gelişmesine engel olmaya çalışmıştır. Bunun yanında 17 Şubat 2008 tarihinde özerk bir bölge olan Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi Rusya'yı rahatsız etmiş aynı durumun Güney Osetya ve Abhazya içinde geçerli olabileceğini savunmuştur. Kosova'nın bağımsızlık kararını tanımayan ve durumun uluslararası hukuk ile Birleşmiş Milletler Kurucu Sözleşmesine uygun olmadığını belirten Rusya, Kosova'nın bağımsız olmasından sonra diğer ayrılıkçı bölgelerde de aynı durumun yaşanabileceğini ileri sürmüştür. Rusya'nın bağımsızlık kararından sonraki olumsuz tutumunun bir diğer nedeninin ise bu durumun ABD'nin kendisine karşı olan Çevreleme Politikası'ndan kaynaklandığını düşünmesi ve Kosova ile yapılan askeri anlaşmalar ve ülkenin NATO'ya dahil edilmesi sonrasında ABD'nin Kosova'da askeri üs sahibi olmasından duyduğu endişe olduğu söylenebilir (Sancaktar, 2008).

Gürcistan ordusu 8 Ağustos 2008 tarihinde bağımsızlık ilan eden Güney Osetya'ya karşı operasyon başlatmış ve bu şekilde 1994 yılındaki ateşkes anlaşmasını ihmal etmiştir. Bu şekilde uluslararası alanda haksız duruma düşen Gürcistan'a karşı eline geçen bu fırsatı kaçırmak istemeyen Rusya Güney Osetya'ya girerek Gürcistan ile 5 gün sürecek savaşı başlatmıştır. Gücsüz durumda olan ve Batı'dan da gerekli desteği göremediği için teslim olan Gürcistan ve Rusya arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Ateşkes sonrası 26 Ağustos 2008 tarihinde Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanıyan ilk Rusya olmuş, bu şekilde Kosova'nın bağımsızlığının Batılı ülkelerce tanınmasına cevap vermesine ek olarak Gürcistan'ın NATO ve AB üyeliklerinin de önüne geçmiştir (Çalışkan, 2018).

4.2.4. ABD-Rusya Rekabetinde Türkiye'nin Konumu

Güney Kafkasya'daki güç mücadelesine ABD'nin de katılmasıyla birlikte Rusya, Çin, Türkiye ve İran'ın başını çektiği aktörler arasında hem ekonomik hem de siyasi alanda büyük bir rekabet başlamıştır. Bu aktörlerden ABD 1995 yılından itibaren bölgeden elde edilen doğal gaz ve petrolün uluslararası pazarlara nakliyesinde Türkiye'nin kullanılması gerektiği fikrini desteklemiştir. ABD'nin Türkiye'nin bölgede daha etkili bir devlet olmasını destekleyici bu tutumu iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu yönde ilerlemesini sağlamıştır. Zamanla ABD ve Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarının iki ülkenin de lehine olması Türkiye'nin Rusya ve diğer bölge ülkeleri tarafından ABD'nin politikalarını uygulayan bir aktör konumunda değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu durum denge politikası uygulamaya çalışan Türkiye'yi zorlayacak sonuçlar doğurmuştur (Denizhan, 2010: 22).

Türkiye bölge ülkeleri ile köklü bir geçmişi olan tarihi ve kültürel bağlarından dolayı bölgenin istikrar ve gelişimini önemsemektedir. Güney Kafkasya ülkeleri ile işbirliği içinde olmak isteyen Türkiye için bölge ülkelerinin bağımsızlığının sürekli olması, toprak bütünlüklerinin sağlanması ve ekonomik açıdan güçlü durumda olmalarının önemli olduğu söylenebilir. Bölgedeki çatışmaların kendi güvenliği açısından da tehlike oluşturacağını bilen Türkiye bu çatışmaların çözümü ve Rusya'dan gelebilecek tehditlerin önüne geçilebilmesi için NATO ve AB'nin

bölgede etkin olmasını istemektedir. Türkiye her ne kadar bölgede Rus etkisinin artmasını istemese de bunu tek başına gerçekleştiremeyeceğini bilmekte ve NATO ve AB eliyle gerçekleştirilmesini çıkarlarına uygun bulmaktadır ve Soğuk Savaş sonrası NATO'nun kendisinden beklediği şekilde Sovyetlerin bölgede yayılcı politikalar uygulamasının önüne geçmeye çalışmaktadır (Çelikdönmez, 2016). Bunun yanında Batılı ülkeler de bölgede Rusya'nın tek başına hakimiyet kurmasının önüne geçmek için Türkiye'yi desteklemektedir.

Bölgede Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmesine sebep olan durumlardan biri Türkiye'nin SSCB'nin dağılması sonrası bağımsız olan bölge ülkeleri üzerinde etki kurmak istemesi ve bölgede hala hakim güç olmak isteyen Rusya'nın bu durumdan rahatsızlık duymasıdır. Diğer taraftan Rusya'da bölge üzerindeki etkisini kaybetmemek adına bölgede yaşanan ayrılıkçı çatışmaların devam etmesini istemekte ve bölgede askerlerin yerleşmesini sağlamaktadır. Rusya'nın bu tutumu Türkiye'nin kendisini güvensiz hissetmesine ve Batılı ülkeler ile işbirliğine yönelmesine neden olmaktadır (Yılmaz, 2015: 30).

Dağlık-Karabağ sorununda Türkiye'nin Ermeni işgaline karşı Azerbaycan'ı desteklemesine karşın Rusya'nın çatışmada Ermenistan'a destek vermekten kaçınmaması iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklemekte, hem Azerbaycan'la olan kültürel bağlarından bağları, hem de ekonomik ilişkileri sebebiyle Azerbaycan'ın istikrarını önemsemektedir. Rusya'nın Dağlık-Karabağ sorununda Ermenistan'a destek vermesi ve çatışmanın çözümünü zorlaştırması iki ülke arasındaki ilişkileri kötü yönde etkilemektedir (Sarıahmetoğlu, 2016: 97).

Bölgedeki enerji kaynakları üzerinde Rusya'nın tek başına hakim olmasını istemeyen Türkiye ve ABD bu konuda ortak çıkarlara sahiptir. İki ülkenin bu amaçla Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesini hayat geçirip Rusya'nın enerji taşımacılığında hakimiyetini kırma yolunda adımlar atması Rusya'yı rahatsız etmiştir.

Türkiye ile Rusya arasında 1997 yılında imzalanan Mavi Akım Projesinin 2005 yılında hayata geçirilmesiyle Türkiye ile ABD arasında gerçekleştirilen BTC projesi

sonucunda Türkiye ile Rusya arasında rekabete dönüşen ilişkilerin işbirliği haline gelmesi sağlanmıştır. Bu anlaşma hem iki ülkenin enerjide ortak haline gelmesini sağlamış hem de iki ülkenin gelecek yıllardaki ilişkilerini teşvik etmiştir. Mavi Akım Doğal gaz Boru Hattı Projesiyle Türk ekonomisine en büyük yatırımını yapan Rusya, Türkiye için enerji ithalatı konusunda da önemlidir. Kullandığı doğal gazın %60'ını, petrolün ise %29'unu Rusya'dan ithal eden Türkiye'ye, Rusya'ya bağımlılığının artması yönünde eleştiriler yapılıyor olsa da bu işbirliğinin iki ülke için de önemli olduğu söylenebilir (Özbay, 2011: 42).

Yine de ABD ile ortak çıkarları kapsamında politikalar yürüten Türkiye bunu yaparken denge politikası uygulamaya çalışmakta, bir diğer önemli aktör olan Rusya ile ilişkilerinin kötüleşmemesine gayret göstermektedir. Bölgedeki istikrar özellikle Azerbaycan ile olan ilişkilerinden dolayı Türkiye için önemlidir, bu nedenle Türkiye bölgede istikrar ve barış ortamının sağlanmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin Rusya ile işbirliği de önem taşımaktadır. Zira Türkiye'nin Rusya'ya enerji anlamında ihtiyacı olduğu gibi Rusya'nın da Türkiye'ye bölgede kaybettiği nüfuzunu kazanma konusunda ihtiyacı vardır. Rusya'da 1991-1993 yılları arasında Batı yönlü politikalar izlenmesi ve Atlantikçi anlayışın benimsenmesi Türkiye ve Rusya ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Fakat Rusya'da eski Sovyet ülkeleri üzerinde etkin olmayı amaçlayan Yakın Çevre politikasının yanında askeri doktrinin uygulamaya konulması iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Rusya'nın Türkiye'yi tehdit olarak gördüğünün düşünülmesi de ilişkiler açısından olumsuz bir durum olsa da 11 Eylül 2001 sonrası Rusya ve Türkiye arasında artan askeri işbirliği ile ilişkiler de olumlu yönde ilerleme sağlanmıştır (Özkan, 2010: 121).

Türkiye'nin Kafkasya'daki rolü değerlendirilirken bölgede Batı olan işbirlikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. ABD başta olmak üzere Batılı ülkeler ve Türkiye'nin bölgedeki çıkarları benzerlik göstermektedir. Batı ve Türkiye Sovyetlerin dağılmasından sonra bağımsızlığına kavuşan Kafkasya ülkelerinin tekrar Rusya etkisine girmesinin önüne geçmeye çalışmış ve bu amaç doğrultusunda işbirlikleri geliştirmiştir. Türkiye kaynaklarını kullanabilmek için Batı'nın desteğine ihtiyaç duyduğunu bilerek özellikle ekonomik anlamda Batı ile işbirliği içinde olarak

bölgede etkinlik kazanma yolunda adımlar atmıştır. Bu işbirlikleri gerçekleştirilirken bölgede Rusya'nın tamamen dışlanmaması önemli bir kriter olmuştur (Çelikpala, 2010: 96).

11 Eylül olayları sonrası ABD'nin Orta Asya'ya yönelerek bölgede üsler kurması, Gürcistan'da yaşanan Gül Devrimi sonrası yönetim değişikliği yaşanması ve Rusya'nın buna engel olamaması bunlara ek olarak Güney Osetya ve Abhazya'daki olaylar ile Ukrayna Krizi'nin sonucu güç kaybedilmesi Rusya'nın Türkiye'ye olan ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Buna karşılık AB ile olan ilişkilerinin istediği yönde ilerlememesi Türkiye'yi Rusya ile işbirliği içinde olmaya sevk etmektedir (Ünal, 2019: 567).

Soğuk Savaş sonrası Türkiye, ABD ve Rusya arasındaki ilişkilere bakıldığında Türkiye'nin güvenlik kaygılarının ön planda olduğu ve bu durumun Türkiye'yi ABD ve NATO ile işbirliğine yönlendirdiği söylenebilir. Başlangıçta ABD destekli bir Türkiye'nin varlığı Rusya'yı rahatsız etmiş ve iki ülke arasında rekabete yol açmışsa da ekonomik işbirlikleri iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Irak Savaşı sonrası Türk-Amerikan ilişkilerindeki olumsuzluklar ve Türkiye'nin AB üyeliği süreci Batı ve Türkiye arasındaki ilişkilere zarar vermiş olsa da ABD'nin Rusya'ya göre daha uzlaşmacı olan tutumunun Türkiye'nin çıkarlarıyla daha uyumlu olduğu söylenebilir (Yılmaz, 2012: 2).

SONUÇ

Güney Kafkasya sahip olduğu kaynaklar ve jeopolitik konumu sebebiyle her zaman stratejik bir bölge olsa da SSBC Rusya'nın etkisinde bir bölge olmuş ve dışa kapalı politikalar izlemiştir. Bölge ülkeleriyle ilişki kurmak ve bölgenin sahip olduğu kaynaklardan faydalanmak isteyen ülkeler de bölgede hakim güç olan Rusya'dan dolayı ikili ilişkiler kurma konusunda temkinli davranmıştır.

Güney Kafkasya hem ABD hem Rusya hem de Türkiye için öneme sahiptir. ABD artan petrol ihtiyacına bağlı olarak bölgedeki enerji kaynaklarından faydalanmak istemekte özellikle de 11 Eylül sonrası güvenli kaynak arayışına yöneldiği için Güney Kafkasya'yı dış politikasında daha öncelikli kılmıştır. Bunun yanında bölgeden geçebilecek botu hatları ile Rusya'nın hakimiyetinin kırılabilir olması Kafkasya'da rekabet halinde olduğu Rusya'nın gücünü azaltabilmek açısından ABD için büyük önem taşımaktadır. Fakat ABD'nin bölgede etkin olmasına rağmen her zaman Rusya faktörünü aklında tutması ve politikalarında temkinli davranması Kafkasya ülkelerinin ABD'ye olan güvenini sarsmakta ve işbirliği konusunda istekli davranmalarının önüne geçmektedir. ABD bölgede Rusya ile doğrudan rekabete girmekten kaçınmakta ve bölgedeki çatışmalarda Rusya ve Ermenistan'a karşı Azerbaycan ve Gürcistan'a gereken desteği vermemektedir. Bölgedeki diğer aktör olan Rusya'nın politikaları değerlendirildiğinde bölgeyi hala arka bahçesi olarak gördüğü ve SSCB dönemindeki benzer politikalar yürütmeye çalıştığı söylenebilir. Devletin kurulduğu yıllarda eski gücüne sahip olmadığından daha pasif ve Batı yönlü politikalar izleyen Rusya bu dönemde hem ABD hem de diğer uluslararası aktörler tarafından tehdit olarak algılanmamış ve ABD Rusya'nın gelişmesi ve demokratik bir yönetime sahip olması yönünde politikalar yürütmüştür. Fakat Rusya'nın ilerleyen zamanlarda daha aktif ve yayılmacı politikalar izlemeye başlaması ABD'nin de politikalarında değişikliğe neden olmuştur. Hem sahip olduğu kaynaklar hem de bölgeyle olan tarihi bağlarından dolayı etkisini kaybetmek istemeyen Rusya'nın politikaları zaman zaman ABD'yi rahatsız etmekte ve güvensiz hissetmesine neden olmaktadır. 11 Eylül 2001'e kadar bölgede enerji kaynakları üzerinde ekonomik amaçları bulunan ABD bu tarihten sonra bölgeye güvenli kaynak

ihtiyacından dolayı ilgi göstermeye başlamıştır. ABD bölgede etkili olmak isteyen Rusya'yı bölgede dengelemeye çalışırken diğer bir aktör olan Türkiye'yi destekleme politikası uygulamıştır. Bunlara ek olarak bölgede bağımsız olan Gürcistan, Azerbaycan ile Ermenistan üzerinde etkisini artırma yolunda adımlar atmaktadır.

Bölge Türkiye için de hem sahip olduğu enerji kaynakları sebebiyle hem de bölgeye yakınlığı nedeniyle önemlidir. Kafkas ülkeleri ile kültürel ve tarihsel bağı olan Türkiye bölgedeki istikrarı önemsemekte ve bu yönde destek vermekten kaçınmamaktadır. Azerbaycan ve Gürcistan ile anlaşma ve projeler içerisinde yer alan Türkiye bölgedeki istikrarın kendi istikrarını da etkileyeceğini bildiğinden bu ülkelerin bölgede istikrar ve düzen ortamının mevcut olmasını istemektedir. Bölgede Rusya'nın tek başına hakim güç olmasını istemeyen ABD de Türkiye'nin hem bölgeye yakınlığını hem de bölge ülkeleri ile bağlarını kullanarak Türkiye'nin bölgede etkili olarak Rusya'nın etkisini azaltmayı amaçlamaktadır. Batı tarafından bölge ülkeleri için bağımsızlık sonrası model ülke olarak gösterilen Türkiye Batı'nın da desteğini alarak bölgedeki işbirlikleri içinde yer alma yolunda adımlar atmaktadır.

Rusya'nın bölgedeki etnik çatışmaları çıkarları doğrultusunda kullanması bölgedeki sorunların çözülmesini isteyen Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemekte, ABD ise Türkiye ile Rusya'nın bölgedeki etkinliğini azaltma amaçlı işbirlikleri yapmaktadır. Türkiye çoğunlukla denge politikası yürütmeye çalışsa da bölgede ABD ile çıkarlarının uyuşması iki ülkenin bölgede işbirliği içinde hareket etmesine neden olmaktadır. Yine de Rusya'nın tepkisinden çekinen Türkiye dikkatli adımlar atmakta ve iki ülke arasında dengeyi korumaya çalışmaktadır. Rusya ve Türkiye arasında artan ekonomik işbirlikleri ve Rusya'nın Türkiye'ye yaptığı yatırımlar da iki ülke arasında yakınlaşmayı sağlamıştır.

Güney Kafkasya kaynak açısından zengin bir bölge olsa da hem yeni bağımsızlığına kavuşmuş olmasından dolayı ekonomi, yönetim gibi alanlarda yeni adımlar atılıyor olması hem de bölgedeki çatışmalar Kafkasya'nın gelişmesi önünde engel oluşturmaktadır. Rusya da bu çatışmaları bölgeyi kontrolü altında tutmak için kullanmakta ve istikrarlı istikrarsızlığın devam etmesini istemektedir. Bölge ülkelerinden Azerbaycan ve Gürcistan'ın Batı'ya entegre olma isteğini bilen Rusya bu durumun önüne geçebilmek için iki ülkedeki ayrılıkçı çatışmaları kullanmakta ve

ayrılıkçı gruplara destek vermektedir. Bölge ülkelerinden Ermenistan ise diğer iki ülkenin aksine Rusya'nın desteğine ihtiyaç duymakta ve Rusya yönlü politikalar izlemektedir. Bölgedeki ülkeler tarafından işbirliklerine dahil edilmeyen Ermenistan Rusya ile ekonomik ve askeri işbirlikleri içinde yer almaktadır.

Bölge üzerinde hakimiyet kurmak ve sorunların çözümüne dahil olmak isteyen birçok ülke ve topluluk olsa da bölgedeki Rusya hakimiyeti azımsanamayacak kadar fazladır. Sahip olduğu enerji gücü sayesinde Batılı devletlerin kendisine bağımlı olmasını sağlayan Rusya sahip olduğu bu avantajı Batı'ya karşı koz olarak kullanmakta ve bölge ile politikalarında daha rahat hareket edebilmektedir. Rusya'nın zaman zaman sert politika ve yaptırımlar uygulamasına rağmen bu gücü sayesinde Batı'nın tepkisinden korunduğu söylenebilir. Kafkasya'da ABD, Türkiye gibi ülkeler bölge ülkeleriyle çeşitli anlaşma ve işbirliklerine imza atmış olsa da bölgedeki Rusya faktörünün göz ardı edilemediğini ve bölgeye temkinli yaklaşıldığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Açma, Bülent ve Kübra Yenişen. ‘Kafkasya’nın Ekonomik Potansiyeli ve Dönüşümü İçin Politika ve Stratejiler’, *Yönetim ve Ekonomi*, cilt: 20, sayı: 2, 2013, s. 131-149.

Ağır, Osman ve Ömer Ağır. "Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması" , *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 21, sayı:1, 2017, s. 103 - 28.

Akarsular, Süleyman Aykan. "Kafkasya'nın Coğrafi ve Etnik Yapısı" , 06.08.2017, <https://bilimdili.com/arkeotarih/tarih-tarih/kafkasyanin-cografik-etnik-yapisi/>. (Erişim Tarihi: 10.04.2019).

Akpınar, Erdal. "Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri" , *Gazi Eğitim Fakültesi Gazi Eğitim Dergisi*, cilt: 25, sayı: 2, 2005, s. 229-248.

Altun, Fatih Mustafa. "Çeçen Sorunu ve Rusya'nın Terörle Mücadele Politikaları", https://www.academia.edu/18266141/%C3%87e%C3%A7en_Sorunu_ve_Rusyan%C4%B1n_Ter%C3%B6rle_M%C3%BCcadele_Politikalar%C4%B1. (Erişim Tarihi: 20.05.2019).

Aslanli, Araz. "Haydar Aliyev Döneminde Önemli Ülkelerle İkili İlişkiler" , 21.12.2011, <https://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=39&pid=10&lang=tr> (Erişim Tarihi: 20.08.2019).

———. "*Yeni Küresel Mücadelede Kafkasya ve Karabağ Sorunu*", *Eko Avrasya Yayınları*, Ankara, 2013.

Ataman, Muhittin. "Değerler ve Çıkarlar: ABD'nin Ortadoğu Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar", *Ortadoğu Yıllığı 2006*, s. 402-431.

Ayan, Ergin. "Kafkasya: Bir Etno-Kültürel Tarih Çözümlemesi." *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, cilt: 1 sayı: 2, 2010, s. 20-50.

Anadolu Ajansı. "Azerbaycan", 05.09.2017. <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/azerbaycan/901996> (Erişim Tarihi: 20.04.2019).

- Anadolu Ajansı. "Ermenistan", 05.09.2017, <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/ermenistan/901999> (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- Aras, Osman Nuri. "*Azerbaycan Ekonomisi ve Dönüşüm Süreci*", Azerbaycan Türk Sanayici ve İşadamları Beynelhalk Cemiyeti (TÜSİAB) Yayınları. Bakü, 2005.
- . "Asrın Anlaşması ve Azerbaycan Ekonomisine Etkisi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, cilt: 8, sayı: 30, Ocak 2006, s. 41-59.
- Bağırzade, Elşen. "Azerbaycan-Türkiye Ortak Ekonomik Projeleri ve Bölgesel Yansımaları " EkoAvrasya, *Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, cilt: 7, no: 26, 2014, s.7-17.
- Baharççek, Abdülkadir ve Osman Ağır. Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi, *Birey ve Toplum Dergisi* , cilt: 4, sayı: 8, 2014, s. 5-27.
- Beşikçi, Seçil Öraz. "Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, cilt: 16, sayı: 2, 2016, s. 238-252.
- Bilgin, Recep, Fatih Sezgin ve Bilal Altın. "Uluslararası İlişkileri Şekillendiren Yeni Aktör Enerji: Kafkasya Örneği", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 3, 2013, s. 52-65.
- Bingöl, Oktay. "Rusya'nın 21. Yüzyıl Askeri Doktrini: Nükleer Caydırıcılık, İleriden Savunma Ve Hibrid Savaş" , 06.12.2015, https://www.academia.edu/19535354/Rusyan%C4%B1n_21._Y%C3%BCzy%C4%B1l_Asker_Doktrini_N%C3%BCkleer_Cayd%C4%B1r%C4%B1c%C4%B1k_%C4%B0leriden_Savunma_ve_Hibrid_Sava%C5%9F (Erişim Tarihi: 20.08.2019).
- Bulut, Remzi. "SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş" , *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt: 1, sayı: 2, 2015, s. 7-19.
- Cabbarlı, Hatem. NATO ve AB' nin Doğu Genişlemesi ve Rusya , 19.11.2014, <http://politikaakademisi.org/2014/11/19/nato-ve-abnin-dogu-genislemesi-ve-rusya/> (Erişim Tarihi: 12.03.2019).
- . "ABD' nin Kafkasya Politikası ve Türkiye " , Eylül 2008, https://www.academia.edu/4243374/ABD_N%C4%B0N_KAFKASYA_POL

%C4%B0T%C4%B0KASI_VE_T%C3%9CRK%C4%B0YE (Erişim Tarihi: 05.07.2019)

———. "Ermenistan-ABD İlişkileri" , 29 Ekim 2012, https://www.academia.edu/4303672/Ermenistan-ABD_%C4%B0li%C5%9Fkileri (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

Caferov, Nazim, ve Araz Aslanlı. "ABD Ve Güney Kafkasya: Ağustos 2008 Öncesinde ve Sonrasında" *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt: 8, sayı: 4, 2016, s. 1-10.

———. "Kuzey Kafkasya: Azerbaycan İçin Riskler ve Fırsatlar", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, sayı: 50, 2016, s. 1-16.

Canar, Burçin. "Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan İle İlişkileri", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi* , cilt: 2, sayı: 1, 2012, s. 21-38.

———. "Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt: 67, sayı: 1 , 2012, s. 49-80.

Cankara, Pınar Özden ve Yavuz Cankara." Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 15, 2007, s. 193-212.

Cemilli, Elnur. "ABD'nin Güney Kafkasya Politikası", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Çalışkan, Burak. "Güney Osetya ve Abhazya Sorunu", 16.07.2018, https://insamer.com/tr/guney-osetya-ve-abhazya-sorunu_1557.html (Erişim Tarihi: 27.08.2019).

Çapraz, Hayri. "Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası ve Batılı Devletler (1991-2000)", *Avrasya Etüdüleri*, cilt: 12, sayı: 29-30, 2006, s. 125-146.

Çelikkönmez, Ömür. "Güney Kafkasya'da Amerika ve Rusya'nın Üs Savaşı", 12.01.2016 <https://kafkassam.com/guney-kafkasyada-amerika-ve-rusyanin-us-savasi.html> (Erişim Tarihi: 20.06.2019).

Çelikkol, A.Oğuz. "Ermeni "Soykırım" İddiaları, Amerikan Kongresi ve Türkiye", *Bilge Strateji*, cilt: 7, sayı: 13, 2015, s. 17-30.

- Çelikpala, Mitat. "Türkiye ve Kafkasya : Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, cilt: 7, sayı: 25, 2010, s. 93-126.
- Çınarlı, Özgür. "Gürcistan'daki Kadife Devrim ve İktidar Değişikliği", *Karadeniz Araştırmaları*, sayı: 1, 2004, s. 121-135.
- Demirtepe, M Turgut. "Orta Asya Ve Kafkasya'da Güç Politikası", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Ankara, 2008.
- Denizhan, Emrah. "Türkiye'nin Kafkasya Ve Orta Asya Politikası ve TİKA", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, cilt: 2, sayı: 1, 2010, s. 17-23.
- Derman, Giray Saynur. "Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları" *Gazi Akademik Bakış* , cilt: 10, sayı: 19, 2016, s. 283-95.
- Dursun, Selim. "İç Tehditler ve Dış Politikası Örneği (1991-2003)", *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 3, sayı: 2, 2017, s. 23-49.
- Dündar, Haris Ubeyde. "Yeni Hegemonya Anlayışı Çerçevesinde Bush Doktrini Üzerine Bir İnceleme", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 9, sayı: 2, 2018, s. 53-71.
- Elma, Fikret. "Küreselleşme Sürecinde Güney Kafkasya Demokrasi, Güvenlik ve İşbirliği Sorunu" ,*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 1, sayı: 6, Şubat 2009, s. 195-206.
- . "Sovyet Sonrası Rusya ve Orta Asya", *Azerbaycan Araştırmaları Dergisi*, s. 129-143.
- Eyvazov, Elnur. "*NATO ve Azerbaycan*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.
- Ener, Meliha ve Orhan Ahmedov. "Türkiye-Azerbaycan Petrol-Doğalgaz Boru Hattı Projelerinin Ülke Ekonomileri ve Avrupa Birliği Açısından Önemi" , *ÇOMÜ Dergileri*, cilt: 2, sayı: 2, 2007, s. 117-136.
- Ergun, Ayça. "Güney Kafkasya'da Etnik Kimlik ve Çatışma: Azerbaycan ve Ermenistan Ulusal Kimliklerinde Karabağ Sorunu", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, cilt: 11, 2008, s. 195-207.

- Erhan, Çağrı. "ABD' nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Açılımları", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, cilt: 1, sayı: 3, 2004, s. 123-149.
- Erkan, Süleyman. "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum." *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, sayı: 17, Nisan 2016, s. 41-63.
- Ermağan, İsmail. "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası-Obama Dönemi ve Ak Parti", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 3, sayı: 2, 2012, s. 22-35.
- Ermeni Haber Ajansı, "Hangi Ülkede Kaç Ermeni Yaşıyor?", 16.03.2018, <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2018/03/16/Hangi-%C3%BClkede-ka%C3%A7-Ermeni-ya%C5%9F%C4%B1yor/125317> (Erişim Tarihi: 04.08.2019).
- Erol, Mehmet Seyfettin. "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyası", *Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun*, Ankara , 2009, s. 10-12.
- Eylemer, Sedef (2016). "Avrupa Birliği'nin Dağlık Karabağ Sorununa Yaklaşımı ve Çözüm Sürecindeki Rolü", Uğur Burç Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Bölgesel İhtilaflara Yönelik Politikaları* (s. 101-166) ,İzmir, Detay Yayıncılık.
- Gafarlı, Orhan. "ABD-Rusya İlişkilerinde Yenilenme Süreci ve Kafkasya Faktörü", 08.08.2011, https://www.academia.edu/1266297/ABD-Rusya_%C4%B0li%C5%9Fkilerinde_Yenilenme_S%C3%BCreci_ve_Kafkasya_Fakt%C3%B6r%C3%BC (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Genç, Duygu. "ABD'nin Güney Kafkasya Politikasının Kavramsal Temelleri", 05.10.2013, <http://politikaakademisi.org/2013/10/05/abdnin-guney-kafkasya-politikasinin-kavramsal-temelleri/> (Erişim Tarihi: 25.08.2019).
- Gökçe, Mustafa. "Yukarı Karabağ Sorunu Ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme." *Türk Çalışmaları - Uluslararası Türk, Türk veya Türk Dili, Edebiyatı ve Tarihi Süreli Yayınlar*, cilt: 6, sayı: 1, 2011, s. 1111-1126.
- Guliyev, Samir. *"Bağımsızlıktan Sonra ABD-Azerbaycan İlişkileri"*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.

Halilova, Terane Tarana. "Rusya'nın Azerbaycan'da Hıristiyanlaştırma Siyasetine Karşı Ortaya Çıkan İsyenlar: Car-Balaken Örneği", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt: 1, sayı: 2, 2016, s. 85-98.

Hatipoğlu, Esra. "Güney Kafkasya Ve Orta Asya'da Büyük Güçler Arasındaki Oyun: Bölgesel Örgüt Ve Oluşumların Rolü." USAK içinde, Güney Kafkasya ve Güç Politikası, 2008, USAK, Ankara, s. 1-29.

International Crisis Group. "Karadeniz ile Güney Kafkasya'da Rusya ve Türkiye", 28.06.2018, <https://www.crisisgroup.org/tr/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/250-russia-and-turkey-black-sea-and-south-caucasus> (Erişim Tarihi: 29.06.2019).

İlter, Emel ve Hülya Kınık. "Türkiye'nin Enerji Denklemi: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Ve Türk Akımı." , *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, sayı: 18, 2017, s. 185-200.

İmanbeyli, Vugar. Beslan (Kuzey Osetya) Olayının Ardından, 20.09. 2004, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/158/beslan_kuzey_oseya_olayinin_ardindan (Erişim Tarihi: 10.06.2019).

İsmayıl, Elnur. "Enerji Güvenliğinde Gürcistan'ın Jeopolitik Önemi ve Rusya", 10.12.2015, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-2015121011268.pdf> (Erişim Tarihi: 12.06.2019).

———. "Rusya'nın Avrasya Birliği Projesi ve Ermenistan ", 23.03.2014, <http://www.bilgesam.org/incele/552/-rusyanin-avrasya-birligi-projesi-ve-ermenistan/#.XSXk3OgzZPY> (Erişim Tarihi: 19.05.2019).

———. "Seçim Sonrası Gürcistan". 30.10.2012, <http://www.bilgesam.org/incele/161/-secim-sonrasi-gurcistan/#.XYtlxdIzBIU> (Erişim Tarihi: 12.09.2019).

İsmayılov, Elnur. "Ermenistan'daki Rus Askeri Üsleri: Bölgesel Güvenliğe Tehdit." *BİLGESAM Analiz/Rusya*, sayı: 1170, s. 1-5.

İyikan, Necati. "ABD'nin Azerbaycan İlişkilerine Etki Eden Parametreler". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. no: 21, 2009, s. 256-267.

Kalaycı, İrfan. "Kafdağ'ının Önündeki Ekonomi: Modernleşen Azerbaycan", *Avrasya Etüdüleri*, cilt: 44, sayı: 2, 2013, s. 27-56.

- Kantarıcı, Şenol. "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı 'Koalisyonlar Dönemi mi? ", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, cilt: 8, sayı: 16, 2012, s. 47-85.
- Kantörün, Ufuk. "Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye", *Bilge Strateji*, cilt: 2, sayı: 3, 2010, s. 87-114.
- Karabağ, Mehmet. "Rus Emperyalizmi İçin Yeni Bir İdeoloji:Neo-Avrasyacılık", 20.05.2009, <http://www.bilgesam.org/incele/1071/-rus-emperyalizmi-icin-yeni-bir-ideoloji--neo-avrasyacilik/> (Erişim Tarihi: 11.08.2019).
- Karabayram, Fırat. '*Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*', Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- Karadağ, Sinem. "Azerbaycan'ın Denge Siyaseti", 17.06.2019. https://insamer.com/tr/azerbaycanin-denge-siyaseti_2234.html. (Erişim Tarihi: 05.08.2019).
- Kasım, Kamer. "Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Ankara, 2009.
- . "11 Eylül Sürecinde Kafkasya'da Güvenlik Politikaları", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi (OAKA)*, cilt: 1, sayı: 1, 2006, s. 19-35.
- Kavrayan, Veysel. "Güney Kafkasya'da Etnik Çatışmalar ve Bölgenin Türkiye İçin Önemi", 04.10.2018, <http://www.uhahaberajansi.com/guney-kafkasyada-etnik-catismalar-ve-bolgenin-turkiye-icin-onemi>. (Erişim Tarihi: 14.06.2019).
- Kazımlı, Elnur. "Azerbaycanın Jeopolitik Konumu ve Karabağ Sorunu, 27.06.2018, https://tasam.org/trTR/Icerik/51267/azerbaycanin_jeopolitik_konumu_ve_karabag_sorunu. (Erişim Tarihi: 05.09.2019).
- Kemaloğlu, İlyas. "21. Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, cilt: 3, sayı: 2, 2016, s. 1-14.
- Kısacık, Sina ve Furkan Kaya. "Hazar'ın Hukuki Statüsünün Belirlenmesi Avrupa Enerji Güvenliğini Nasıl Etkileyebilir?", 15.04.2016, <http://politikaakademisi.org/2016/04/15/hazarin-hukuki-statusunun-belirlenmesi-avrupa-enerji-guvenligini-nasil-etkileyebilir/>. (Erişim Tarihi : 10.08.2019).
- Laçiner, Sedat, "Hazar Enerji Kaynakları ve Enerji-Siyaset İlişkisi", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, cilt: 1, sayı: 1,2006, s. 36-66.

- Laçiner, Sedat ve Arzu Turgut. "Ermeni Diasporası ve Lobi Faaliyetlerinin Etkinliğine Yeni Bir Bakış", *Yeni Türkiye Dergisi*, sayı: 60, 2014, s. 1-28.
- Mammadov, Faik. "*Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan - Rusya İlişkileri*", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.
- Mammadov, Rovshan. "*ABD' nin Güney Kafkasya Politikası*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- Merdanov, Samir. "Azerbaycan-ABD İlişkilerinde Belirsizlik Dönemi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, cilt: 2, sayı: 1, 2013, s. 47-70.
- Mert, Özcan. "Osmanlı Türkleri İdaresinde Ermeniler", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, cilt: 0, sayı: 3, 2003, s. 143-173.
- Meydan,Vildan. " 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nın Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Çerçevesinde Analizi", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 2, sayı: 2, 2017, s. 417-429.
- Mustafa, Aydın. "*Kafkasya'da Değişim Dönüşüm (Avrasya Üçlemesi Iii)*", Nobel Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Mustafayev, Beşir. "Karabağ'ın İşgal Süreci Ve Bölgede Yaşanan Son Olaylar Çerçevesinde Çözüm Arayışları" , *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, cilt: 0, sayı: 49, 2013, s. 281-94.
- Mustafayev, Beşir ve Emin Şihaliyev. "Ermeni Sorununun Medeniyetler Çatışması Bağlamında Değerlendirilmesi ve Bu Sorunun Azerbaycan - Ermenistan İlişkilerine Etkisi" , *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 4, sayı: 32, 2016, s. 12 - 29.
- Mutlu, Gülay. "Ermenistan Rusya İlişkileri : Giderek Artan Bağımlılık", *Yeni Türkiye Dergisi*, sayı: 60, 2014, s. 1-9.
- Nizam, Mehmet. "1999 Kosova Krizi ve NATO Müdahalesi ", 26.03.2015 <http://www.tuicakademi.org/mehmet-nizam-199-kosova-krizi-ve-nato-mudahalesi/>. (Erişim Tarihi: 10.08.2019).
- Oğurlu, Ebru. "Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya Politikası" , *Avrasya Etüdüleri* , cilt: 38, sayı: 2, 2010, s. 99-127.

- Okday, Hasan. "Soğuk Savaş Sonrası Gürcistan'daki Güç Mücadelesi", 05.09.2016, <https://kafkassam.com/soguk-savas-sonrasi-gurcistandaki-guc-mucadelesi.html>. (Erişim Tarihi: 04.07.2019).
- Okyar, Onur. "İran Ekseninde Türkiye Ermenistan İlişkileri: Anlaşmazlıktan Kazanca", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 10, sayı: 2, 2017, s. 1182-1205.
- OSCE. "Statement by the Osce Minsk Group Co-Chair Countries." 10.09.2009 <https://www.osce.org/mg/51152>. (Erişim Tarihi: 04.06.2019).
- Örmeci, Ozan. "Avrasyacılık" ,14.03.2013, <http://politikaakademisi.org/2013/03/14/avrasyacilik/>. (Erişim Tarihi: 17.05.2019).
- Örnek, Serdar. "11 Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu", *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: 1, 2012, s. 108-134.
- Özbay, Fatih. "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010, *Bilge Strateji*, cilt: 2, sayı: 4, 2011, s. 35-77.
- Özdemir, Musa ve Sadık Çalışkan ve Fatih Özrürk. "Türkiye İle Rusya Arasında Yaşanan Uçak Krizi Türkiye'nin Doğalgaz Tedariğini Orta Ve Uzun Vadede Nasıl Etkiler?", *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, cilt: 5, sayı: 2, 2017, s. 31-61.
- Özer, Ahmet. "11 Eylül, bölünen dünya, Huntington ve çatışma", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, cilt: 4, sayı: 2, 2007, s. 2-23.
- Özkan, Gökhan. "Türkiye'nin Orta Asya Ve Kafkasya'daki Bölgesel Politikasında Enerji Güvenliği" , *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, cilt: 4, sayı: 7, 2010, s. 17-40.
- . "Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri Türk Dış Politikası'na Yansımaları", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, cilt: 12, sayı: 1, 2010, s. 109-1322
- Öztürk, Ahmet. "Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, cilt: 4, sayı: 7, 2009, s. 1-27.
- Öztürk, Senem. "Jeopolitiğin Rusya Federasyonu'na Etkilerinin Kuzey Kafkasya-Gürcistan Güney Osetya Çerçevesinde İncelenmesi. ", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, cilt: 9, sayı: 17, 2013, s. 201-242.

- Paul, Amanda. "AB ve Güney Kafkasya: Ne Derece Uzak Ve Derin?", *Hazar Raporu*, 2013, s. 7-16.
- Pirinççi, Ferhat. "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Orta Asya Politikası: Beklentiler Ve Gerçeklikler.", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt: 63, sayı: 01, 2008, s. 207-35.
- Sancaktar, Caner. "Kosova'dan Abhazya Ve Güney Osetya'ya: Batı'nın Tutarsızlığı", 28.08. 2008, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/936/kosovadan_abhazya_ve_guney_osetyaya_batinin_tutarsizligi,2008-eri%C5%9Fim. (Erişim Tarihi: 12.05.2019).
- . "ABD' nin Rusya Politikasında Değişim ve 'Doğu Avrupa Füze Kalkımı Projesi' ". 24.09.2009, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1132/abdnin_rusya_politikasinda_degisim_ve_dogu_avrupa_fuze_kalkani_projesi. (Erişim Tarihi: 20.08.2019).
- Sandıklı Atilla, Elnur İsmayılov ve Orhan Gafarlı , "Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye", *Bilge Adamlar Kurulu Raporu*, sayı: 60, 2014, s. 1-72.
- Sapmaz, Ahmet. "*Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri.*", Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008, s. 269-326.
- . "Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri", *Savunma Bilimleri Dergisi*, cilt: 12, no: 2, 2013, s. 1-35.
- Sapmaz Ahmet ve Gökhan Sarı. "Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, cilt: 8, sayı: 15, 2012, s. 1-31.
- Sariahmetoğlu, Nesrin. "Karabağ Sorununun Çözüm Sürecinde Türkiye ve Rusya." , *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* , cilt: 3, sayı: 2, 2016, s. 93-119.
- Saydam, Abdullah. "Rusya'nın Kafkasya'yı İşgali", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt: 5, sayı: 1, 2018, s. 243-261.
- Seferov, Rehman. "Azerbaycan'da Petrol Üretimine Tarihsel Süreç İçerisindeki Değişimi.", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 18, 2005 , s. 285-297.

- Serbest, M Brkan. "Tarihsel Süreçte Rus Avrasyacılığı: Klasik Avrasyacılıktan Neo-Avrasyacılığa." , *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 6, sayı: 3, 2017, s. 285-307.
- Socar Gas. "Azerbaycan'ın Gaz Yolculuğu", <http://www.socargas.com/azerbaycanin-gaz-yolculugu/> (Erişim Tarihi: 19.04.2019).
- Sönmez, A Sait. "Putin Yönetimi'nin Güney Kafkasya Politikası.", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 15, sayı: 2, 2011, s. 95-116.
- şadıhanov, Emil. "Sovyetler Birliği'nin Dağılma Sürecinde Etkili Olan Bölge Sorunları ve Milliyetçilik Hareketleri ", 2006, s. 2-22.
- şanlı ,Ceyda Ceren. "11 Eylül Saldırılarının Uluslararası Sisteme Etkileri" 21.05.2015, <http://www.tuicakademi.org/11-eylul-2001-saldirilarinin-uluslararasi-sisteme-etkileri> (Erişim Tarihi: 20.05.2019).
- şefika Acar, Demet. "Kafdağı'nın Ardında Saklı Kalan Komşuluk Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya.", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, cilt: 6, sayı: 22, 2009, s. 21-42.
- şıhaliyev, Emin. "Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermenistan-Azerbaycan atışması", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 3, sayı: 1, 2012, s. 139-160.
- Tanrisever, Oktay F. "Türkiye-Rusya Krizinin Dinamikleri ve İkilili İlişkilere Etkileri." *Bilge Strateji* , cilt: 8, sayı: 14, 2016, s. 7-17.
- Taşçıoğlu,Ömer. "ABD'nin Türkiye Cumhuriyeti Dönemindeki Politikaları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 58 , 2017, s. 359-386.
- Taşkım, Mete. "*Bağımsızlığından Sonra Gürcistan Türkiye İlişkileri*", Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- Tavkul, Ufuk. *Kafkasya Gerçeği*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2007.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. " Doğal Gaz Boru Hatları Ve Projeleri". <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Topal, Coşkun. "Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası ve Gürcistan". *Journal of Turkish Studies*, cilt: 10, sayı: 1, 2015, s. 753-753

- Topçuoğlılar, Öznur. "Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", 04.06.2011, <http://www.tuicakademi.org/rusya-federasyonunun-dis-politikasi/> (Erişim Tarihi: 12.07.2019).
- Toprak, Nuri Gökhan. "Avrasya Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri Özelinde Kafkasya Üzerine Bir Değerlendirme." *International Conference On Eurasian Economies*, 2013, s. 983-990.
- Torun, Bilal Alper. "*Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Gürcistan'da Amerika Birleşik Devletleri - Rusya Federasyonu Rekabeti*", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2016.
- Trading Economics.' 'Azerbaycan - Ham Petrol Üretimi'. <https://tr.tradingeconomics.com/azerbaijan/crude-oil-production> (Erişim Tarihi: 22..04.2019).
- Trading Economics. "Georgia Crude Oil Production", 2019, <https://tradingeconomics.com/georgia/crude-oil-production> (Erişim Tarihi: 05.04.2019).
- Turgutoğlu, Kenan. "*Rusya Federasyonu'nda Yeltsin ve Putin Dönemlerinde İzlenen Dış Politikaların NATO İle İlişkiler Düzleminde Karşılaştırılması*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Azerbaycan'ın Ekonomisi" <http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Ermenistan'ın Ekonomisi", 2011. <http://www.mfa.gov.tr/ermenistan-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12.04.2019).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Gürcistan'ın Ekonomisi", 2011, <http://www.mfa.gov.tr/gurcistan-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 13.04.2019).
- Tüysüzöğlü, Göktürk. "Farklı Dış Politika Seçenekleri Bağlamında Ermenistan Dış Politikasının Değerlendirilmesi", *Yeni Türkiye Dergisi*, cilt: 60, 2014, s. 1-18.
- "Rusya Dış Politikası'nın Etkin Silahı:Donmuş Çatışma Bölgeleri", *Güvenlik Stratejileri*, cilt: 13, sayı: 26, 2017, s. 185-219.

- Uysal, Onur. Bakü - Tiflis - Kars Demiryolu Projesi Hakkında Bilmeniz Gereken 10 Şey, 20.09. 2014, <https://tr.railturkey.org/2014/10/20/baku-tiflis-kars-demiryolu/> (Erişim Tarihi: 25.03.2019).
- Ünal, LEVENT. "Tarihsel Gerçeklik Işığında Türkiye'nin Transkafkasya Politikası." *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* , cilt: 13, sayı: 26, s. 555-576.
- Ünalmiş, Ahmet Nafiz, ve Şafak Oğuz. " 2008 Rusya-Gürcistan Savaşının Vekalet Savaşı Teorisi Açısından İncelenmesi", *Karadeniz Araştırmaları*, cilt: 61, 2019, s. 31-41.
- Üzümcü, Adem ve Sıdıka Akdeniz. "Yeni İpek Yolu: Traceca ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi" , *Avrasya Etüdları* , cilt: 45, sayı: 1, 2014, s. 11-39.
- Yalçın, Arş Gör Serhan. "Putin Dönemi Rusya Federasyonu-Nato İlişkileri" , *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt: 12, sayı: 2, 2007, s. 339-358.
- Yapıcı, Merve İrem. *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkiler*, USAK Yayınları, İstanbul, 2010.
- Yıldırım, Engin. "Soğuk Savaş Sonrası SSCB'nin Toparlanma Sürecindeki Deneyimlerinin Günümüz Rusya Dış Politikasına Yansıması Ve Etkileri." https://www.academia.edu/24239536/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9F_Sonras%C4%B1_SSCBnin_Toparlanma_S%C3%BCrecindeki_Deneyimlerinin_G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCz_Rusya_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1na_Yans%C4%B1mas%C4%B1_ve_Etkileri (Erişim Tarihi: 15.06.2019).
- Yılmaz, Reha. "Kafkasya'da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu." *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi* , cilt: 2, sayı: 1, 2013, s. 71-90.
- . "Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, cilt: 5, sayı: 2, 2010, s. 69-93.
- Yılmaz, Salih. "Yeni Avrasyacılık ve Rusya", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, cilt: 16, sayı: 34, 2015, s. 111-120.
- Zengin, Alperen Kürşad. "Dağlık Karabağ Sorununa Çözüm Arayışları: AGİT Minsk Grubu Görüşmeleri Nagorno-Karabakh Problem: Osce Minsk Group at the

Peace Conversations Framework.", *International Academic Research Congress*, 2017, s. 1792-1798.

Zeyrek, Can. "Orta Asya'da Etkin Bölgesel Bütünleşme Çabaları: Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, cilt: 10, sayı: 3, 2010, s. 871-884.

Zhaissembayev, Kazbek. "*Hazar Havzası Enerji Kaynakları ve Bölgesel Politikalar 1991 - 2004.*" Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : Tuba DEMİR

Doğum Yılı-Yeri: 26.05.1990-Gölcük

Yabancı Dil : İngilizce

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans : İzmir Katip Çelebi Üniversitesi/Sosyal Bilimler
Enstitüsü/Uluslararası İlişkiler Bölümü/Tezli Yüksek
Lisans Programı (2015-2019)

Lisans: Fatih Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi/Uluslararası İlişkiler Bölümü (2008-2013)

Lise: Yunus Emre Anadolu Lisesi (2004-2008)

İLETİŞİM BİLGİLERİ

8818 sokak No:48 Daire :15 Egekent-Çiğli –İZMİR